

СТЕНОГРАФСКЕ БЕЛЕШКЕ СЕНАТА КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ГОДИНА I

БЕОГРАД 1932 ГОД.

БРОЈ 21

XVII РЕДОВНИ САСТАНАК СЕНАТА КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ДРЖАН 21 МАРТА 1932 ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ

Претседавали:
потпретседници
ЈОВАН АЛТИПАРМАКОВИЋ
и
ДР. ФРАН НОВАК

Секретар:
ДР. ИВАН ГМАЈНЕР

Присутни г.г. Министри: Министар унутрашњих послова, Министар просвете, Министар пољопривреде, Министар грађевина, Министар војске и морнарице.

Почетак у 9 часова.

Садржај:

1) Читање и усвајање записника 16 редовног састанка Сената;

2) Саопштење о подношењу Сенату законског предлога о музејима и чувању старина и споменика од стране господe сенатора Д-ра Валентина Рожића и других;

3) Саопштење извештаја Финансиског одбора да су господа сенатори Др. Богдан Гавриловић и други повукли свој амандман код параграфа 30 Финансиског закона за 1932-33 годину;

4) Молбе и жалбе;

5) Саопштење да је Финансиски одбор поднео Сенату извештај о предлогу Закона о изменама и допунама у закону о непосредним порезима;

6) Саопштење да је Народна скупштина доставила Сенату на даљи поступак коначно усвојен предлог Закона о изменама и допунама Закона о таксама. Сенат прима хитност за тај законски предлог и упућује га Финансиском одбору;

7) Дневни ред: — Наставак претреса предлога буџета у појединостима.

Претресени су и примљени предлози буџета расхода Министарстава: просвете, унутрашњих послова, војске и морнарице, грађевина и пољопривреде.

Говорници: Милоје Ж. Јовановић, Др. Георг Грасл, Светозар Томић, Др. Отои Франгеш, Атанасије Шола, Иван Хрибар, Др. Марко Коштрачић, Министар унутрашњих послова Др. Милан Сршкић, Јово Бањанин, Паја Обрадовић, Министар војске и морнарице, армијски ђенерал, Драгомир Ж. Стојановић, Крста Смиљанић, Министар грађевина Никола Прека, Томо Јалжабетић, Др. Јосип Шиловић, Министар пољопривреде Јурај Деметровић и Др. Јанко Рајар.

Потпретседник **Јован Алтипармаковић**: Господа сенатори, отварам седамнаести редовни састанак Сената. Позивам г. секретара да прочита записник прошлога састанка.

Секретар **Др. Иван Гмајнер**: чита записник шеснаестог редовног састанка Сената.

Потпредседник **Јован Алтипармарковић**: Има ли ко од господe сенатора да учини какву примедбу на прочитани записник? (Милоје Јовановић: Молим за реч).

Потпредседник **Јован Алтипармарковић**: Има реч сенатор г. Милоје Јовановић.

Милоје Јовановић: Господо, кад је на прошлој седници Министар финансија тражио да се За-

кон о порезама огласи за хитан, ја сам ставио на то примедбу и скренуо пажњу да је та процедура врло незгодна, процедура која се одомаћила код нас, да се поједини законски предлози и онда када они нису хитни, и онда кад не би требали да се решавају по кратком поступку, — ипак решавају по поступку предвиђеном за хитне законске предлоге. — Господо, ја верујем да је закон о порезама хитан, али он се може решити и 5 и 6 и 10 идућег месеца, па да опет важи од 1 априла. Зашто се ускраћује могућност нама сенаторима да суделујемо у решавању тога Закона. Ми ћемо порески Закон изгласати за два сата — а могли би га да решавамо један до два дана. Молим г. Министра финансија да се без нужде не ствара нужда и да једну овакву ствар не решавамо хитно и брзо. Ја сам то изложио и прошли пут, и ја молим да се та моја примедба после говора г. Министра унесе у записник. Г. Министар је тражио хитност а ја сам био против тога.

Потпредседник Јован Алтипармарковић: Пошто нема примедба на записник, објављујем да је записник примљен. Изволите чути господо саопштења... (Милоје Ж. Јовановић: Ја тражим да уђе у записник: да сам ја о томе говорио).

Потпредседник Јован Алтипармарковић: Молим г. секретара да се изјасни да ли прима да ова примедба г. Милоја Јовановића уђе у записник.

Секретар Др. Иван Гмајнер: Примам да та изјава уђе у записник. Она ће бити унета у записник.

Потпредседник Јован Алтипармарковић: Изволите, господо, чути саопштења.

Секретар Др. Иван Гмајнер саопштава: Сенатори г.г. Валентин Рожић и другови подносе Сенату на решење предлог Закона о музејима и чувању старина и споменика.

Тај законски предлог гласи:

Господину претседнику Сената Краљевине
Југославије

Др. АНТИ ПАВЕЛИЋУ,

Београд

Господине Претседниче,

На основу члана 63 Устава Краљевине Југославије и на основу чл. 51 Закона о пословном реду у Сенату предајем Претседништву Сената пројекат закона о музејима и чувању споменика у Краљевини Југославији те предлажем, да се изабере за проучавање тога пројекта нарочити одбор у смислу чл. 53 Закона о пословном реду у Сенату.

Београд, 19 марта 1932 године.

Др. В. Рожић, с. р.

сенатор

Потписи предлагача сенатора:

Др. В. Рожић, с. р., предлагатељ, Иван Хрибар, с. р.,
Др. Равнихар, с. р., Др. Фран Новак, с. р.,

Др. Плој, с. р., Дим. М. Илићановић, с. р., С. Махмудбеговић, с. р., Виловић О. с. р., Др. Јанко Рајар, с. р., А. Алибеговић, с. р., А. Шола, с. р., Т. Ф. Бошковић, с. р., Др. Сулејмановић Цафер, с. р., Спира Хаџи Ристић, с. р., Људевит Гај, с. р., Павле Вујић, с. р.

ПРЕДЛОГ ЗАКОНА

о музејима и чувању старина и споменика

Глава Прва

Музеји

Опште одредбе

§ 1

Сви музеји у Краљевини Југославији стоје под врховном управом Министарства просвете.

§ 2

У Краљевини Југославији образује се одмах шест музејских зона, са центрима у Београду, Загребу, Љубљани, Сарајеву, Сплиту, и Скопљу, у којима се задржавају већ постојећи музеји.

О повећању броја музејских зона, њиховом обсегу и отварању нових музеја одлучује Министар просвете, на предлог Музејског савета.

Народни музеји.

§ 3

Народни музеји су државне установе. Они се издржавају из кредита предвиђених државним буџетом.

Као средства за помагање музеја и збирака служе још: а) поклони и завештања; б) приходи од музејских публикација и улазница.

Фондови појединих музеја који су до сад постојали, прелазе у својину државе и имају служити искључиво сврхама одговарајућих народних музеја. Одредбе о руковању том имовином и приходом од публикација и улазница прописује Министар просвете уредбом, у сагласности са Министром финансија.

§ 4

Народним музејима управљају директори по овом закону и уредби, као шефови свих стручних и административних послова.

Поред директора, стручно музејско особље сачињавају: кустоси, помоћници (адјункти) и асистенти.

Сваки музеј има и поједног или више техничких помоћника, односно преператора.

Сви музеји имају према потреби, помоћно административно особље, за обављање канцеларијских и благајничких послова.

§ 5

Директори народних музеја старају се о изradi и извршењу буџета, воде надзор над инвентарисањем музејских предмета и подносе годишње извештаје Министру просвете о раду музеја. Поред тога њихова је дужност да воде рачуна о извршењу свих одредаба о чувању споменика и старина, и да у овоме прегледу чине потребне претставке конзерваторима.

Кустоси, кустоси архивари, и кустоси-библиотекари дужни су да помажу директоре у целокупном њиховом стручном раду у музејима и изван њих, да се старају о прикупљању, обради и сређивању збирака, о вођењу инвентара библиотеке и архиве и о конзервирању разних објеката. Они воде дневнике рада и на основу њих дају директорима податке за годишње извештаје.

Помоћници (адјункти) и асистенти помажу кустосе, обрађујући поједине збирке под њиховом надзором.

Технички помоћници (препаратори), фотографи, рестауратори, цртачи, и други помоћни службеници врше техничке послове у музејима и ван њих.

§ 6

Директори, кустоси, помоћници (адјункти), асистенти, технички помоћници и остало особље народних музеја државни су чиновници и за њих важе одредбе Закона о чиновницима и осталим државним службеницима грађанског реда и других, на основу Закона донетих уредаба, решења и прописа, у колико нису овим Законом измењене и допуњене.

§ 7

Поред општих услова по Закону о чиновницима и осталим државним службеницима грађанског реда, директори народних музеја морају имати докторат из дотичне струке, научне радове и најмање 12 година ефективне службе државне, од којих три године у музејима; кустоси и помоћници (адјункти) народних музеја морају имати докторат из дотичне струке, научне радове и најмање три године службе у музејима; асистенти народних музеја морају имати докторат из одговарајуће струке.

Директоре, кустосе, помоћнике, (адјункте), асистенте и техничке помоћнике предлаже Министру за постављање Музејски савет. Остало особље предлаже Министру просвете за постављање директор музеја.

§ 8.

Директори народних музеја, који имаду 12 година ефективне државне службе, постављају се са положајном платом, коју имају државни чиновници грађанског реда 3 групе 2 степена. Они са 16 година ефективне државне службе односно директори са 4 године проведене у 3/2 групи, унапређује се у 3/1 групу, са 20 година ефективне државне службе, односно директори после 4 године проведене у 3/1 групи унапређују се у 2/2 групу, а после 4 године проведене у 2/2 групи односно директори са 24 године ефективне државне службе унапређују се у 2/1 групу.

Ако имаду пуно квалификацију по § 7, постављају се музејски асистенти у 8 групу. После три године службе и положеним музејским стручним испиту унапређују се као помоћници (адјункти) у 7 групу. Са 6 година ефективне државне службе унапређују под истим условима у 6 групу, са 9 год. држ. службе као кустоси у 5 групу, са 12 година државне службе у 4/2 групу, са 16 го-

дина држ. службе у 4/1, са 20 год. државне службе у 3/2 и са 24 год. ефективне државне службе унапређују се кустоси у 3/1 групу.

Технички помоћници имају ранг, плату и специјални додатак наставника вештина у средњим школама, под истим условима који важе за ове, а с обзиром на школске квалификације.

Административно особље има ранг, плату и специјални додатак административног особља Министарства просвете, под истим условима који важе за ове, а с обзиром на школске квалификације.

Од законите основе за одмеру количине особне мировине, пензионисани добија педесет од сто (50%) ако је на дан пензионисања навршио најмање 20 година ефективне службе. Ако је стављен у пензију после времена 25 године ефективне службе добија шесдесет од сто (60%), после навршених 30 година ефективне службе седамдесет од сто (70%), а после навршених 35 година ефективне службе добија 100%.

Локални музеји.

§ 10.

Ако су поједини нађени музејски предмети тесно везани за извесно место, а с обзиром на прикупљање што већег броја објеката, у таквом месту може се установити локални музеј.

О оснивању нових, као и о организацији, особљу и издржавању локалних музеја који постоје, одлучује Министар просвете по саслушању Музејског савета.

И сви музеји или јавне збирке, било да су бановински, општински, црквени или приватни (друштвени и т. д.) подлеже стручном државном надзору, не губећи слободу унутарње организације и делатности.

Државни конзерватори

§ 11.

У музејским центрима, ради заштите и истраживања старина поставља се по један државни конзерватор (са академском стручном спремом из историје уметности или археологије) за ту зону.

Државни конзерватор има ранг и припадности директора народног музеја, под истим условима који су прописани за ове.

§ 12.

Државни конзерватор може имати, према потреби као помоћно особље: једног кустоса, асистента и потребан број техничких помоћника, који се постављају под условима и са правима одговарајућих службеника народних музеја. Ако се у такво надлештво постави дипломирани архитект, он ће имати ранг и припадности асистента, односно кустоса или конзерватора, према годинама службе.

Локални конзерватори.

§ 13.

У важнијим местима Министар просвете може поставити локалне конзерваторе који су по

својој струци најближи археолошкој или историско-уметничкој науци.

Тамо где постоје локални музеји, руковођици тих музеја вршиће дужност локалних конзерватора.

Локални конзерватори су потчињени државним конзерваторима, а њихова је дужност иста као и државних конзерватора. Локалним конзерваторима ће Министар просвете одредити хонорар, према буџетским могућностима.

Надлештво за уметност и споменике у Дубровнику

§ 14.

У циљу заштите и истраживања старина као историско-уметничког карактера места и околице постоји „Надлештво за уметност и споменике у Дубровнику.“

Управник овога надлештва је конзерватор за Дубровник и дубровачки срез; по потреби ова се територијална надлежност може одлуком Министра просвете и проширити. Он има ранг и принадлежности државног конзерватора, под истим условима који важе за овога.

Према потреби ово надлештво може имати и помоћно особље, као што је предвиђено код државних конзерватора (§ 12).

Ископавање музејских објеката и споменика

§ 15.

Ископавањем музејских објеката и споменика, рукују директори музеја и кустоси или други стручњаци изван музеја, којим се, према споразуму између њих и директора музеја, може по одобрењу Министра просвете поверити рад на ископавању.

Ископавања споменика предузимаће директори музеја и кустоси првенствено у својим зонама, али могу их вршити, по споразуму са директором музеја дотичне области, и на целом пространству Краљевине Југославије, по одобрењу Министра просвете.

У случају да ископавање врши музеј или други надлежни ван своје зоне, предмети остају обласном или локалном музеју.

Куповина и замена музејских објеката

§ 16.

Куповине музејских објеката врши директор, у границама буџета. По његовом налогу, може куповину извршити и кустос.

§ 17.

Код измене дупликата, првенство имају домаћи музеји.

§ 18.

Чиновницима и свим службеницима који раде у музејима, најстроже је забрањено стварати или имати приватне збирке из оних научних области које спадају у круг рада музејског, као и прикупљати те објекте за приватна лица.

Исто тако забрањено је управљати туђим приватним збиркама или се упуштати ма у какве друге послове који су штетни по интерес музеја.

§ 19.

Унутрашње уређење музеја и целокупна служба у музејима, инвентари, издавање и чување збирака, организација целокупног обезбеђења, проучавање и ископавање споменика у границама овог Закона, регулисаће се Уредбом о музејима и чувању старина и споменика и нарочитим правилницима, а тим путем биће регулисана и приватна иницијатива на раду око изналажења и чувања старина.

Музејски часописи.

§ 20.

У центрима зона, народни музеји могу издавати периодичне часописе и научне публикације, из кредита предвиђених држ. буџетом.

Музејски савет.

§ 21.

Као помоћни орган Министра просвете за музејске послове целе земље установљава се Музејски Савет.

§ 22.

У Музејски савет улазе:

- 1) директори свих државних музеја;
- 2) државни конзерватори;
- 3) из сваке зоне по један кустос кога изабере кустоси дотичних зона на три године;
- 4) по један претставник Српске Краљевске академије и Југословенске академије знаности и уметности;
- 5) из сваког подручја по један кустос, кога изабере кустоси дотичних подручја на три године.

§ 23.

Дужност је Музејског савета да даје мишљење Министру просвете по свима питањима која му он постави у вези са оним Законом.

По тим питањима Савет може и сам узимати иницијативу. У томе циљу он може из своје средине изабрати и специјалне Одборе за израду конкретних пројеката, који ће се претресати на седницама Савета и подносити Министру просвете на увиђај или одобрење.

§ 24.

Музејски савет састаје се по потреби, а најмање једанпут годишње, на позив Министра просвете и у месту које Министар одреди.

Седницама претседава члан кога Савет изабере. За време ових састанака чланови Савета који станују ван места скупштине добијају дневницу према прописима о попутници и дневницама државних чиновника.

Чланови Савета који живе у Београду чине са референтом за музеје у Министарству просвете сталну секцију, која ће у међувремену између састанка целокупног Савета вршити оне послове које му је Савет поверио.

ГЛАВА II.

Заштита старина.

§ 25.

На подручју Краљевине Југославије овим Законом су заштићени сви покретни и непокретни историјски, културно-историјски, уметнички и природњачки споменици, односно објекти који имају нарочиту научну и естетску вредност.

У питању о научној или естетској вредности једног објекта одлучује мишљење Музејског савета.

§ 26.

Државни органи за заштиту споменика су ови:

- 1) опште управне власти;
- 2) конзерватори, управник „Надлежности за уметност и споменике у Дубровнику“ и локални конзерватори;
- 3) директори, односно кустоси државних и других музеја, који су такођер дужни да помажу конзерваторе у делокругу њихова рада.

§ 27.

Конзерватори и локални конзерватори дужни су саставити списак свих споменика који имају да се чувају, као и списак свих лица која имају приватне збирке.

§ 28.

Непокретни археолошко-историјски споменици, било откривени или ће се тек открити, а припадају држави, приватним лицима, установама јавно-правног карактера или задужбинама, не смеју се без одобрења опште управне власти уништавати, раскопавати или преназначити или опште управне власти издаће ово одобрење, пошто конзерватор да мишљење да се ови споменици могу уништити раскопати или преназначити.

У њиховој непосредној близини не смеју се подизати зграде или штогод предузимати што би по својој природи угрожавало неповредност споменика и његов значај, или би спречавало слободан пролаз. Ако би неко намеравао да у непосредној близини неког споменика подигне зграду, надлежна власт за грађење може то допустити тек пошто о томе да мишљење дотични конзерватор.

Против његове забране има места жалби Министру просвете у року од месец дана по пријему забране, који ће донети одлуку саслушавши мишљење Музејског савета. Ако у року од три месеца, од дана када је жалба стигла у Министарство просвете, Министар не потврди забрану, сматраће се да забрана не постоји.

Ако су у питању споменици чији су сопственици приватна лица, уколико ова забрана наноси сопственику штету, држава ће бити дужна да надокнади стварно претрпљену штету. У случају да се са приватним лицем не постигне споразум у погледу оштете, добро се може експроприсати.

§ 29.

Непокретни споменици који су својина државе, општине и установа јавноправног карактера,

не могу се без претходног одобрења Министра просвете ни продати ни залагати.

Споменици који припадају појединим задужбинама не смеју служити другој сврси осим оној којој су намењени. Изузетак се може чинити једино у случају повећања прихода задужбине, о чему доноси одлуку Министар просвете на предлог надлежног конзерватора, под условом да се карактер споменика не мења.

§ 30.

Дирати у битност и карактер једног непокретног споменика, било ради поправке или ради проширења, дозвољено је само по одобрењу Министра просвете.

§ 31.

Послови у сврху рестаурације или поправке могу се извршити без претходног одобрења Министра просвете само онда када се тиме има да отклони штета која би се иначе тешко накладила. У овом случају треба претходно обавестити надлежну општу управну власт, која ће, преко државног односно локалног конзерватора, проценити хитност посла и о томе известити Министра просвете.

§ 32.

Сопственици споменика, било да су ти споменици јавно-правног или приватног карактера, дужни су да о своме трошку изврше све оне послове које би одредно надлежни конзерватор преко опште управне власти, да би се тиме споменик очувао од квара и пропасти.

Ако споменици који су приватна својина не дају прихода, трошкови око њихове оправке падаће на терет државе. У ту сврху Министар просвете уносиће сваке године у буџет Министарства просвете потребну суму за оправку и одржавање ових споменика. Опрака ових споменика вршиће се на предлог конзерватора по прописима који важи за оправку државних зграда.

§ 33.

Земљишни делови на којима се налазе историјски споменици и природњачки објекти потребни за научно ископавање, експроприсаће се трајно ако се споменик жели на ова времена сачувати. У противном случају даће се одговарајућа награда сопственику за време док траје ископавање или истраживање. Сопственик се не може противити споменути радовима.

§ 34.

Неповредност нарочито важних споменика има се обезбедити као реалан терет на дотичном имању, што ће се постићи уписом у земљишне књиге (грунтовне, односно интабулационе књиге).

Ово уписивање код споменика који су својина државе, бановине, општине, јавно-правне установе или задужбине, као и приватна лица вршиће се на захтев опште управне власти по предлогу конзерватора.

Ако су споменици приватна својина, за овај упис потребан је пристајак сопственика.

§ 35

Ако се сопственик неког споменика, не би до-
вољно бринуо за његово одржавање или би се о-
грешно о прописе овог Закона, као и у случају
кад то изискује заштита једног споменика, та-
кав споменик се може експроприсати. Тако исто
ће се експроприсати и зграда у непосредној близи-
ни споменика, ако је то за обезбеђење споменика
преко потребно.

Накнада која ће се код овакве експроприације
платити, ако не дође до погодбе, утврдиће се ре-
довним путем и она ће обухватити само матери-
јалну вредност објекта, а никако вредност историј-
ску, научну или вредност афекције.

§ 36

Експроприацију добра по овом Закону врши-
ће Министар просвете на предлог надлежног кон-
серватора, по прописима Закона о експроприацији
у колико ти прописи нису законом измењени.

§ 37

Непокретни споменици који су у својини при-
ватних лица, могу мењати свога сопственика; али
кад је један сопственик прешао у посед другог ли-
ца, и стари и нови сопственик дужни су известити
надлежног конзерватора о преносу својине.

§ 38

Сви покретни споменици који су под земљом,
водом или пећинама, те још нису познати, али би
се у току ископавања случајно пронашли, сма-
траће се као државна својина, без обзира на то ко-
ме припада дотично земљиште. Сопственику тих
споменика, ако је приватно лице, може Министар
просвете дати оштету на предлог конзерватора.

Свако лице које нађе један археолошки или
историјски објекат, дужно је да то одмах, нај-
дуже за осам дана, пријави управној власти (оп-
штинској, средској или бановинској) и да тамо пре-
да нађену ствар. Дотична власт дужна је дати
налазачу реверс са тачним описом објекта. На-
ђени објекат има се, са извештајем о приликама
под којима се дошло до њега послати директору
најближег државног музеја у дотичној власти,
који ће одредити да ли се нађена ствар има чувати у
музеју или ће се вратити налазачу. У последњем
случају, налазач може слободно располагати на-
ђеним предметом.

У случају да је нађени археолошки или
историјски објекат већег обима, то га налазач не
би могао пренети, дужан је пријавити случај нај-
ближеј управној власти, која ће о томе одмах
обавестити најближег директора музеја.

§ 40

За старине које музеј задржи за своје збирке,
налазач добија накнаду, која ће се одредити од
случаја до случаја, али висина њена мора одгова-
рати најмање потпуној материјалној вредности ста-
рина. Сопственици, који поседују после 1918 а
пре објаве овог Закона на свом земљишту на-
ђене старине, обавезују се, да их предаду музе-
јима дотичног подручја уз накнаду по овом па-
раграфу.

§ 41

Налазач који би могао знати да се ради о
старини, а не пријави старину, губи право на сва-
ку награду и нађени објекат одузеће му се у
корист надлежног музеја, а он ће се казнити и
повчаном глобом до 30.000 динара. Кажњен ће
бити на исти начин и онај ко купи затајну старину
или буде помагао да се ова пренесе у другу др-
жаву.

§ 42.

Археолошке, уметничке, историјске и приро-
дне старине важне з апрошлост народа или земље
биле оне јавно-правна или приватно-правна сво-
јина, не смеју ни на који начин изаћи изван грани-
ца државе, нити се могу уништавати. Лице које
би историјске или природну старину изнело у
другу државу казниће се повчаном глобом до
30.000 динара и платиће држави оштету у вредно-
сти изнесене ствари.

Сва архиварија и регистратурни списи не мо-
гу се расходовати без одобрења конзерватора, од-
носно библиотекара, одн. државних архива.

Овакве старине могу се, ако су приватна сво-
јина, продавати само у границама државе, а про-
давац има да пријави општој управној власти
цену. Опште управне власти обавестиће о тој про-
даји државне музеје који имају првенствено пра-
во куповине.

§ 43

Сопственик старине који би покушао фиктив-
ном продајом, лажним податцима о пореклу, или
другим непоштенним средствима, да изнуди високу
цену за своје старине, биће кажњен, према пропи-
сима Кривичног законика, а тако исто и онај који
га буде помагао.

§ 44

Држава може узети у заштиту од уништава-
ња важне природне споменике и значајне приро-
дне формације. У ову сврху долазе карактеристи-
чни геолошки слојеви, формолошке појаве, или
крајеве који се у флористичком или фаунистичком
погледу одликују реткошћу и типичним особинама.

Који ће предмети уживати ову заштиту, о-
дредиће се Уредбом о музејима и чувању ста-
рина и споменика.

Ако су споменици природњачки предмети,
својина приватних особа, има места примени ста-
ва 4 параграфа 28.

§ 45

Дужност је општинских управних власти и оп-
штинских власти да у своме подручју воде надзор
о извршавању одредаба овог Закона да у случа-
ју њихове повреде предузму мере како би се
отклонила могућа штета на старинама и природ-
њачким објектима, и да о свему обавесте најбли-
жи музеј или конзерватора.

Општинске власти дужне су да својој прет-
постављеној општој управној власти доставе без
одлагања сваки случај откривања или повреде ста-
рина у свом подручју.

§ 46

У Дубровнику и осталим местима која Мини-
стар просвете, на предлог Музејског савета огла-

си као места значајна по свом историјском и уметничком карактеру, све грађевинске дозволе које издају управне и општинске власти морају бити претходно одобрене од надлежних конзерватора.

Грађанске власти дужне су у таквим местима приморати сваког прекршиоца ове законске одредбе да све самовласне измене и дограђивања поништи о своме трошку и доведе у првобитно стање.

§ 47

Сва прекорачења одредаба овога Закона, у колико казне нису већ одређене у њима, казниће се до 5000 динара, не рачунајући у то накнаду штете.

§ 48

За изрицање казни по овом Закону надлежне су опште управне власти.

§ 49

Овлашћује се Министар просвете да по сагласности Претседника Министарског савета пропише Уредбу о музејима и чувању старина и споменика. Овом Уредбом прописаће се: унутрашње уређење музеја и целокупна служба у музејима, инвентари, издавање и чување збирака, организација целокупног обезбеђења, проучава и организација целокупног обезбеђења, проучавање и цијативе на раду око изналажења и чувања старина, које ће важне природне споменике и значајне природне формације узети држава у заштиту од уништавања итд.

Прелазна наређења

§ 50

Лица затечена на дан ступања на снагу овога Закона у звању директора државних музеја, ако испуњавају услове из параграфа 7 овог Закона, а немају докторат, задржавају своје звање и даље напредују по одредбама овог Закона, с тим да не могу напредовати даље од 3-1 групе.

Изузетно од одредаба Закона о чиновницима, садашњи вршилац дужности управника надлештва за уметност и споменике у Дубровнику поставиће се за управника тога надлештва и превешће се у 3-1 групу.

Садашњи помоћник конзерватора на Консерваторском уреду у Сплиту превешће се за конзерватора тога Уреда, ако испуњава све услове овога Закона.

Лица затечена на дан ступања на снагу овога Закона у звању кустоса или помоћника (адјункта) државних музеја, ако испуњавају услове параграфа 7 овог Закона а немају докторат, задржавају своје звање и даље напредује по одредбама овог Закона.

§ 51

Лица затечена на дан ступања на снагу овога Закона у звању директора државних музеја, ако не испуњавају услове из параграфа 7 овога Закона задржавају своје звање и преводе се у 3-2 групу с тим да не могу даље напредовати.

Лица затечена на дан ступања на снагу овога Закона у звању кустоса или помоћника (адјункта) државних музеја, ако не испуњавају услове из параграфа 7 овог Закона, задржавају своје звање и даље напредују по одредбама овог Закона, с тим да не могу напредовати даље од 4-1 или вишу групу.

§ 52

Лица затечена на дан ступања на снагу овога Закона у звању асистента државних музеја ако не испуњавају услове параграфа 7 овог Закона задржавају своје звање и даље напредују по одредбама овог Закона с тим да не могу напредовати у 4 и вишу групу.

§ 53

Консерватори затечени на дан ступања на снагу овога Закона, преводе се аналогно директорима музеја, помоћници конзерватори преводе се као кустоси музеја. Ако испуњавају услове из параграфа 7 овога Закона напредују по одредбама овога Закона, ако не испуњавају ове услове, не могу даље напредовати од 4-1 и вишу групу.

§ 54

На дан ступања на снагу овога Закона превођење директора државних музеја извршиће се на овај начин: У 4/1 групу преводе се директори са осам година службе, они са 12 година преводе се у 3/2, они са 16 година преводе се у 3/1 групу, они са 20 године службе преводе се у 2/2 групу, они са 24 година могу се превести у 2/1 групу, ако имаду пуну квалификацију параграфа 7, најмање три године службе у музејима то њима Министар просвете признаје научну делатност.

§ 55

На дан ступања на снагу овога Закона превођење асистената, помоћника (адјункта) и кустоса извршиће се на овај начин:

У 8 групу превешће се асистент са мање од три године државне службе;

У 7 групу превешће се помоћници (адјункти, асистенти) са 3 године државне службе и положеним музејским стручним испитом;

У 6 групу преводе се помоћници (адјункти) са 6 година службе;

У 5 групу преводе се кустоси са 9 година службе;

У 4/2 групу они са 12 година службе;

У 4/1 групу са 16 година службе;

У 3/2 са 20 година службе;

У 3/1 са 24 година службе; ако имаду пуну квалификацију по параграфу 7 те њима Министар просвете признале научну делатност.

Кустоси и помоћници (адјункти) државних музеја поменути у ст. 2 параграфа 51 овога Закона превешће се по одредбама ст. 1 овога параграфа, с тим да не могу напредовати даље од 4/1 и вишу групу.

§ 56

Овај закон добија обавезну снагу од дана објављивања у „Службеним новинама“. По сту-

пању на снагу овога Закона губе важност сви ранији законски прописи о музејима и чувању старина и споменика, у колико се косе са одредбама овога Закона.

Београд, 19 марта 1932 год.

Предлагач:

Др. Валентин Рожић, с. р.

Потпретседник **Јован Алтипармаковић**: За проучавање овога законскога предлога изабраћемо на једној од наредних седница нарочити одбор, по Пословнику. — Изволите чути даља саопштења.

Секретар **Др. Иван Гмајнер** саопштава: Финансијски одбор Сената извештава, да су сенатори г.г. Богдан Гавриловић и другови повукли свој амандман код параграфа 30 Финансијског закона за 1932-33 годину.

Потпредседник **Јован Алтипармарковић**: Повлачење овога амандмана прима се на знање. — Изволите чути молбе и жалбе.

Секретар **Др. Иван Гмајнер** саопштава молбе: Општине Книин и Стари град; Главног савеза удружења власника зграда и земљишта; Вјекослава Стрекеља, пензионера.

Потпредседник **Јован Алтипармарковић**: Све саопштене молбе упутиће се одбору за молбе и жалбе.

Прелазимо, господо, на дневни ред. На дневном је реду наставак претреса у појединостима буџета државних расхода и прихода. Настављамо претрес буџета Министарства просвете, започет на прошлој седници. Има реч сенатор г. Др. Георг Грасл.

Др. Георг Грасл: Господо сенатори, ја сам узео реч, да бих обратио вашу пажњу на једно питање, које, по моме мишљењу, заслужује да стално буде држано у виду од наше јавности. То је питање немачких мањинских школа. Око 600.000 Немаца, наших држављана, борило се последње деценије да се о њиховом опстанку поведе рачуна; да се призна њихово лојално држање и да се у законодавству и управи утврди као њихово основно право настава на њиховом материнском језику бар у основним школама. Радо признајем да је садања Краљевска влада учинила први одлучујући корак у том правцу: доношењем новог закона о основним школама и двају наређења о немачким школским одељењима, као и начелним одобравањем једне приватне немачке препарандије с правом јавности, у циљу спремања учитеља на државним основним школама са немачким наставним језиком.

Тада споразумно утврђени смер за изградњу државних основних школа са немачким наставним језиком у стању је, да у главним тачкама задовољни немачке родитеље и да прокрчи пут оном односу узајамног поверења између немачке мањине с једне стране и државне нације с друге стране, који смо ми увек желели.

Као симптом истог правца поздрављам и то, да је југословенска радикална сељачка демократија узела у свој програм културни проблем на-

родних мањина и изјавила жељу да народне мањине узму учешћа при јавним радовима. Нарочито симпатично примљено је у нашим круговима то, да је у току дебате у Адреси један веома цењен колега овога дома употребно прилику, да са неколико речи означи језгру проблема мањина. Ни једном увиђавном човеку, тако су од прилике гласиле његове речи, неће пости на ум, да од припадника народних мањина тражи, да буду национални Југословени. Што се треба да тражи, то је лојално и пожртвовано испуњавање је држављанских дужности, под свим околностима и у свим подручјима јавнога живота. Исто тако са искреним задовољством примљено је и то, да су се у току ове буџетске дебате два говорника изјаснила да се припадницима народних мањина има обезбедити могућност, да своју децу на свом матерњем језику васпитати могу и спремити за живот, јер су и народне мањине компоненте нашег државног живота.

Сви ови моменти уливају ми наде да ће један отворен разговор, без предрасуда, о најхитнијим потребама немачке основне наставе бити могућ и онда, ако се дотакну чињенице, које по мом мишљењу не стоје у складности са датим обећањима и са законским прописима.

Очекивање, да је овај први корак излив једне озбиљне воље даљег рада на нашим културним потребама, било је за нас Немце одлучујуће зато, да при последњим изборима лојално узмемо учешћа.

Да смо упркос нашег лојалног држања код избора имали болја искуства, не желим лично узети трагично. Можда се ова искуства имају приписати поглавито тому, што смо ми у превеликом оптимизму заборавили да изборни морал и обични грађански морал имаду мало или скоро ништа заједничког.

Што се пре свега тиче захтева лојалности, који се у вези са проблемом народних мањина увек спомине, то нећу да губим много речи. Има ствари, које губе, ако их се сувише гласно и сувише често узима у уста. Овде се ради о стварима, о којима се речима не уверава, већ се оне целим начином живота непрекидно морају потврђивати. Ми Немци знадемо врло добро да се ми као народна заједница можемо одржати само у овој нашој држави и из тога уверења волимо ову државу као нашу отаџбину, коју желимо да видимо великом и цењеном у савету народа. Ја сам ово своје схватање заступао у целом низу предавања, која сам пре пет година одржао на више немачких универзитета — Лајпциг, Фракфурт н. М. Гетинген, Франбург итд. а чија извођења господи сенаторима по жељи радо стављам на расположење.

Нека ми је допуштена још једна начелна констатација.

Ми нисмо никада наше школске захтеве базирали на уговору о заштити мањина, кад нисмо били изазвани. Ове захтеве желимо да видимо, као предмет нашег сопственог законодавства и наше државне управе и да их у сталном споразуму са Владом и са позваним Народним претставништвом приведемо једном корисном решењу. Утолико више морало нас је изненадити кад је један виђени политичар, који жели да важи као спе-

цијалиста по мањинском питању и који је неко време на званичном месту имао меродаван утицај на мањинско школство, у Летопису Матице Српске, полазећи баш од уговора о заштити мањина настојао да наша школска права сведе на што мању меру. Да смо против једног оваквог самовољног тумачења, које ни пред једном катедром међународног права не би могло постојати, узели став посве је наравно. Исто тако жалим кад се у неким можда и полузваничним изјавама тврди, да ми заправо имамо већ више него што нам припада по уговору о заштити мањина. То је једно тврђење, које такође изазива на одбрану и нама отежава да одржимо од нас жељену базу за расправљање.

На првом месту наших школских захтева стајала је и стоји основна настава на матерњем језику. Да једна основна школа, која то име заслужује, може само на матерњем језику својих ученика успешно да ради, не треба нарочитих доказа за једног педагога и школског човека без предрасуда. Коначно признање овог начела у нашем школском законодавству ми Немци радо признајемо као један акт човечје и државничке увиђавности. Исто тако даје задовољштину и то, да се припадност немачкој народности више не декретира једнострано по школским властима, већ да је зато меродавна изјава родитеља о немачком породичном језику, изјава, о чијој исправности или неисправности у случају двоумљења решава Министарство просвете, а да до доношења одлуке Министарства просвете дотично школско дете има остати у немачком одељењу. Тек сада, после признања ових обеју начела може се уопште говорити о једној немачкој основној — школској настави у нашој држави; оно што се пре звало таквим именом, није то име завредило. Од пре годину дана имамо, према закону немачке основне школе или могли бисмо их имати, кад само буаду савладане организаторске и психичке потешкоће, које овом почетку засада још у неким крајевима препречавају пут.

По нарави саме ствари разуме се, да изградња немачког основног школства не може бити од данас на сутра. У званичној статистици наведена немачка школска одељења одговарају само делимично својој задаћи, а многе од тих школа, као Дарда, Банска Новак, Обреж, Старчеви итд. постоје само на папиру, јер наставници уопште не владају немачким наставним језиком. Главна потешкоћа лежи у томе, да се у прошлим годинама врло мало побринуло за подмладак немачких наставника, пошто је премален број немачких приправника био примљен у учитељске школе, а ово мало немачких приправника нису добијали никакву наставу у методици предавања код матерњег језика. Наравни захтев, да учитељ основне школе влада наставним језиком као својим матерњим језиком, за дуги је низ година код нас неprovedив. А сретан је случај да има наставника и Срба и Хрвата, који донекле владају немачким језиком и којима због промене наставног језика настале знатне потешкоће не уливају страх, већ они са вољом и љубављу приступају својој новој задаћи. Осећам потребу да овим учитељима, Србима и Хр-

ватима, са овог места захвалим у име родитеља поверене им немачке деце. Али уз те савесне наставнице има их не мање, који немачку наставу у својој унутрашњости одбијају, па се и отворено против ње боре сматрајући, изгледа, као своју дужност, да њима поверени немачки разред закржља. Није ми намера да овим учитељима пребацитим њихово мишљење, али молим г. Министра просвете, да се при наименовању учитеља за немачка одељења основних школа узме обзир не само знање немачког језика, већ и на то, да су наставници и сами вољни да раде на једној немачкој школи и да се упознају са душевним потребама немачке школске младежи. Овде је бирање од велике потребе, јер иначе постоји опасност, да тек основана немачка основна школа буде баш од њених позваних чувара највише општењена. Ово се бирање не сме, наравно, ограничити само на учитеље, већ се мора протегнути и на среске школске надзорнице. Познајем једног среског школског надзорника, који има да надгледа један велики број немачких основних школа у једном срезу, настањеном са више од половине Немцима, а који не само да не разуме ни једне немачке речи, већ користи сваку прилику да се у омаловажавајућој форми изјављује о немачкој настави у основној школи. Један други надзорник тражи од учитеља запослених на немачким одељењима увек поново, да већ у првом и другом разреду поједине предмете предају на државном језику и оштро одбија све позиве на постојеће прописе. Под надзором оваквих инспектора не може немачка основна школа напредовати и ради тога молим, да се и на том пољу учине потребне промене. Нарочито пада у очи случај у Вировитици, где је баш онај учитељ, који је својом безграничном агитацијом срушио немачка школска одељења, постављен за вршиоца дужности школског среског надзорника у истом срезу.

Познато ми је да се ове психичке тешкоће најтеже савладају. Али ће се много постићи, ако се наставници и надзорници, који у својој унутрашњости одбијају немачку наставу, од тих одељења одстране. С тиме у вези морам да споменем и школску бирократију нижих инстанца, која често гледа свој задатак не у савесном извршењу наређења Министарства просвете, већ покушава да води наставну политику на свој начин. Значајно у том погледу је држање школске бирократије у Дунавској бановини, дакле управо оног подручја, у коме се налази највише немачких основних школа. Док се у Савској бановини на ново уређеним немачким одељењима одмах спроводе реформе немачке наставе према наређењима Министарства просвете, остала су ова наређења у Дунавској бановини много и много месеци неизвршена и тек кад је издат нови енергични налог, започето је извршење тих наређења.

Господо, са искреним жаљењем морам утврдити да је одупирање не само школске бирократије, него и других власти и органа против немачких основних школа особито велико у Дравској бановини. У вароши Птују ишли су жандарми од куће до куће, претећи немачким родитељима штетним последицама због уписивања њихове деце у немачку школу, а школа и среско начелство чи-

нили су остало, да би притисак на немачке родитеље био што јачи. Слично је било у Гуштању, Слатком Врху, Маренбергу, Светом Ловренцу на Похорју и у другим местима. Од чега се пак нарочито морам оградити то је чињеница, да се у Дравској бановини у пркос јасним прописима Министарства просвете, приликом уписивања још увек покушава испитивати породично име или порекло школске деце и онда одбити уписивање, ако је према мишљењу кога функционера „чисто немачког порекла“ школског детета у питању. (Иван Хрибар: То је историја!)

Господо, у Цељу има само полудневна настава на немачком одељењу, ма да стоје на расположењу довољне школске просторије, а немачки родитељи нису могли ни толико постићи, да се бар наизменично са другим одељењима одржи пре и послеподневна настава, већ се морају задовољити са недовољним поподневним наставама, док друга одељења уживају наставу преко целог дана (Др. Рајар: Тако је и у Аустрији). Сећам се да је био један Министар просвете, који је пре неколико година поводом настојања народних посланика Немаца, скинуо тако звану анализу имена за Војводину, дочим је за подручје данашње Дравске бановине оставио ту несносну негацију народног самоопредељења и даље на снази.

Господо, међу најдрагоценије добити прошлих трију година пуним правом се броји изједначење закона: Посебно школско право, или пак само једна посебна школска пракса на штету немачке мањине не може да постоји ни у једној бановини, те се сигурно надам, да ће Министарство просвете начело једнаког поступања са овим Немцима у нашој држави довести до важности. (Др. Ј. Рајар: А како је у Корушкој?)

Господо, ја сам се намерно ограничио на основне школе, али тиме није никако прејудицирано нашим захтевима у погледу других школских категорија. Наша је искрена жеља, да историјска заједница у којој се ми налазимо са држ. нацијом, буде и радна заједница и дао Бог заједница духова и срдаца. У уређењу немачких основних школа видим први корак на том путу, и надам се, да ни Краљевска влада ни Народно представништво неће пропустити, да у даном времену учине и даље потребне кораке. С том надом, гласаћу за буџет Министарства просвете.

Потпретседник **Јован Алтапармаковић** : Реч има сенатор г. Светозар Томић.

Светозар Томић: Господо сенатори, у просвећеним и напредним државама постоје две културе, култура духовна и култура материјална. Духовна је култура она која чини: да је један народ свестан своје нације, своје независности, своје слободе и своје државне моћи; а материјална је култура она која чини благостање тога народа.

Пред нама је данас буџет Министарства просвете, буџет оног државног органа, који је одређен и који је најпозванији да у народу шири духовну културу. По речима г. Министра просвете, просветна политика Краљевске владе, односно просветна политика Министарства просвете, састоји

се у овоме: **Што више писмености и што више народног просвећивања.**

По моме нахођењу, ове две главне тачке нашег просветног програма, како их је навео г. Министар просвете, могле би се различити и гласиле би овако: 1) дати народу што више солидне писмености кроз основну школу; 2) спремање омладине у средњим и средњим стручним школама за живот и васпитање исте у идеологији југословенства, у идеологији јединства народног и недељивости државе; и 3) просвећивање народних маса.

Основних школа, према статистици коју нам је изнео госп. Министар просвете, имамо 8600 са 22.430 учитеља и са 1.316.000 ученика. Ово чини, господо, да на сваких 1630 душа долази по једна основна школа; да на сваких 624 становника долази по један учитељ и да скоро свако 11 чељаде или становник у нашој земљи похађа основну школу. Није сувише мало, али није ни много. Захваљујући Краљевским владама и г.г. Министрима просвете, од уједињења до данас ми смо велики напредак учинили у отварању основних школа и отварању нових одељења у појединим школама. Само је велика невоља у томе, што те школе нису свуда по земљи једнако распооређене према простору и броју становника. Неки крајеви имају доста основних школа, а неки их имају врло мало. Стога молим господиња Министра просвете да на то обрати пажњу и да у будуће при отварању и подизању нових школа води рачуна о томе, да се оне првенствено подижу у крајевима где их је мало, и где је писменост може се рећи, никаква.

Да би наша основна школа дала оно, што ми од ње тражимо и што од ње очекујемо, а то је: да дечак и девојчица, кад сврши основну школу, уме да лепо пише и чита ћирилицом и латиницом, да зна сигурно четири вида рачуна, да у главнијим линијама познаје добро своју отаџбину и да у главним потезима зна још наш историски живот од досељења у ове наше крајеве, па до ослобођења и до данас. Да нам то да основна школа, ми морамо на њу мало више пажње обратити, а то је: морамо јој дати услове, под којима може она лепо и слободно да ради.

Ми немамо довољно школских зграда. То је познато и г. Министру просвете. У неким крајевима и оно што их имамо хигијенске су и непрактичне. Ми у томе толико, да кажем, слабо стојимо, да чак и у Београду, а верујем и у Загребу, имамо у основним школама полудневну наставу. Стога молим г. Министра просвете, да у друштву са г. Министром унутрашњих дела учини све код општинских власти да подижу школске зграде за основне школе и да те зграде буду хигијенске, а оне које већ постоје, да их одржавају у исправном стању.

Господо, има још једна ствар, на коју ћу мало да скренем пажњу надлежних, а то је: изгледа ми да су данас наши учитељи мало запостављени у администрацији и чиновничкој хијерархији. Нису више оно што су некада били. То не би смело да буде, јер је народни учитељ у просвећивању народа један врло важни чинилац. На пр. народном учитељу у једном месту, старешина је управитељ. Добро. Старешина му је школски надзорник, до-

бро и то. Али старешина му је и срески писар, старешина му је и срески поглавар, старешина му је и окружни инспектор; и на предлоге ове тројице последњих, Министарство премешта учитеља у невреме, иако његове непосредне школске старешине, имају лепо мишљење о њему. Знам ја, господо, да има учитеља врло незгодних, знам, да има по мало и деструктивних елемената, али то је плод нашега послератнога васпитања времена, у коме су се ови млади људи спремали за учитеље. Ја ове не браним, али молим г. Министра просвете, да цени народне учитеље на првом месту по оценама њихових непосредних школских старешина.

Дешава се, господо, као што рече г. Бањанин, да се усред зиме премешта учитељ, Догађа се, да се на тај начин, одваја од жене, учитељице и да напушта своју кућу. Неки се премештају као стални, неко као привремени, ни једно ни друго није добро. Господо, ту је његов управитељ, или његов школски надзорник, нека он ту ствар извиди на лицу места, па ако је тај учитељ за школу, нека га остави на месту, а ако није, одмах с њиме на поље. Јер народни учитељ, ако не ваља у једном месту, не ваља ни у другом. Он је у народу врло важан фактор и на зло и на добро.

Кад ова два услова испунимо: тј. дамо народној школи угодну и хигијенску школску зграду, снабдевену са свима потребама и осигурамо народним учитељима колико толико сталност, онда с правом тражимо од њих рад и успех у свакоме погледу.

Жело бих да господин Министар просвете продуже намере својих претходника, те да проведе до крајности једнообразну и јединствену наставу у свима основним школама у целој земљи. Без једнообразне наставе не може бити јединства душе и јединства осећаја у наше омладине. Поздрављам намеру господина Министра просвете, те ће се у идућој школској години отворити око 500 нових одељења у нашим основним народним школама.

Основна настава је код нас обавезна и присилна. Свако здраво и нормално развијено дете, које дорасте за школу, мора по закону да иде у школу. Које не иде у школу, то су можда материјалне прилике и локални разлози, а можда има кривце и до нас самих. Међутим средња настава није обавезна и у средњу школу шаљу децу они родитељи, који желе да им дете добије општо образовање, да буде спремно да може на универзитету да прати и слуша више науке или да преко ниже средње школе иде у какве стручне и практичне школе и да се спрема за живот.

Затим многи родитељи шаљу своје дете у средњу школу да му сврши два разреда те школе, било гимназије или грађанске школе, да би га после могао лакше наместити на занат или дати у трговину. Данашњи добар занатлија или трговац неће да прими дете за шегрта (чирака) ако није свршило најмање два разреда средње школе. Па, господо, и закон за упуштање деце на разне занате и трговине захтева то исто.

По нашим великим градовима, варошима и варошницама и сиромашни људи шаљу децу у гимна-

зију или какву грађанску школу јер не знају шта ће са дететом од 11 до 13 година, пошто закон забрањује упуштање деце пре напуњених 13 година. И због тога родитељи, хтели не хтели, принуђени су да своју децу дају у школу, да им не би скитала по улицама. Овакве деце има највише у нижим разредима гимназија женских и мушких, па тако је и у грађанским школама. У Београду, у првом и другом разреду мушких и женских гимназија има више ученика него у свима осталим разредима. У четвртој мушкој гимназији у Београду има девет одељења првог разреда; — а свега има 20 одељења — и пет одељења другог разреда.

Данас и неписмени и полуписмени родитељи осетили су потребу за школом. Они су осетили да је данас школа много потребнија него раније. Осетили су да школован човек много боље пролази и у приватном послу — а и да не говорим о државној служби. — Из тих разлога родитељи шаљу своју децу у школе. Прошла су она времена они веле, кад је наше сељаче у пеленгирима, кожучићу гуњцу силазило из села у варош и ту, кроз неколике деценије, својим поштеним и истрајним радом и штедњом долазило до лепе имовине и лепог гласа. Данас је то много теже, него што је раније било. Дакле и то су разлози због којих многи родитељи шаљу своју децу у гимназију. Данас је школа потребна и сељаку и трговцу и занатлији и индустријалцу и малом економу и, уопште, свима грађанима без разлике положаја и занимања.

Наша средња школа, наша гимназија, поста-ла је права народна школа. Тако је било раније, па тако је и данас. То је та школа која нам је дала национално васпитање, опште образовање и спремала борце и пионире који су извршили велико дело Ослобођење и Уједињење. Наш народ много цени гимназију и кад родитељ каже: „Послао сам дете у гимназију“ он сматра да је послао у школу из које излазе само добри и честити људи.

Ми данас, господо, имамо 98 потпуних средњих школа: мушких, женских и мешовитих, на 14 милиона становника, што значи, да једна потпуна гимназија долази на 142 хиљаде становника. Имамо још 45 нижих средњих школа и 173 грађанске школе. Кад све три групе ових школа скупимо, имамо их свега 316, и то које виших, које нижих гимназија и реалки, које грађанских школа на 14 милиона становника, или једну овакову школу на 44.300 становника, свега са око 100.000 ученика, односно један ученик средње школе долази на 140 становника. Ово господо, не само да није много, но то је мало кад се узме у обзир писменост — боље рећи неписменост — у народу и просвећеност нашега народа.

Да овде додам. Данас је повика на наше средње школе. Једни веле да су деца у средњој школи проптерехена, други веле да је у њој сувише строго. Строга јесте зато, што изгледа, да је тежња свих, нарочито надлежних, да кроз гимназију не сврши све, што се у њу упише, него да решето, кроз које се та деца пропуштају, буде много и много чешће него код других школа. Није програм наших гимназија сувише велики. Тај програм није опширнији него у гимназијама нема-

чким, француским и другим: али су прилике и услови под којима се ради у нашим школама тако тешки, и неиздржљиви да се ми, школски људи, просто чудимо како се и овакав успех у њима постиже.

Услед оскудице школских зграда, код нас се зацарила полудневна настава; а, господо сенатори, полудневна настава убија код деце и душу и здравље. Дете, после 5 часова седења у једној малој тесној соби, постане анемично да четвртог и петог часа оно апсолутно не може ништа да схваћа, него се само протеже и зева. Од 8—12. 1/4 мора се извести пет радних часова. Ми у школи дајемо данас деци знање, али немамо времена да им дамо васпитање, ни морално ни физичко ни естетичко. Пре подне се мора одржати 5 радних часова, јер после подне долази друга партија. По негде се дешава, као што је сада у Загребу, а било је и код мене, у III гимназији, да се по три партије ђака свакодневно смењају у истој учионици.

Зато молим г. Министра просвете да обрати велику пажњу на то, да се и за подизање школских гимназиских зграда нађе какав кредит. Кад има кредита за друге државне зграде, треба да се нађе и за зграде школске, у којима се наша деца васпитавају, губе и теку здравље, знање и васпитање.

Потпретседник **Јован Алтипармаковић**: Г. сенаторе, молим Вас да завршите, јер је Ваше време истекло.

Светозар Томић: Молим. Није, није. Ја имам сат.

Да овде додам да ми имамо, према броју становника, много мање средњих школа, које дају опште и национално васпитање — него што их има Румунија, Чехословачка, Аустрија, Немачка и друге напредније европске земље. Па због тога не могу се сложити с намерама, да се и овако мали број наших гимназија смањује. Но, ако се баш морадне приступити редуцирању гимназија, молим Господина Министра да ту редуцију изведе према потребама народним и потребама краја у коме се гимназија налази.

Средњу стручну наставу дају нашој омладини средње ниже и више стручне школе, и разне занатске мушке и женске школе. Једне су од тих школа под Министарством просвете (учитељске и шеријатске школе и богословије); има их 42; једне су под Министарством трговине и индустрије (занатске школе мушке и женске, трговачке школе мушке и женске, трговачке школе и Академије, поморске академије и средње техничке школе; има их 779).

Неке су под Министарством пољопривреде и вода (пољопривредне, сточарске, виноградарске и воћарске школе; има их 31).

А понеку од средњих стручних школа има: Министарство народног здравља и Социјалне политике, Министарство саобраћаја и Министарство шума и рудника.

Све ове школе делују у својим правцима и према својим програмима, али немају никакве везе школе под Министарством трговине и индуст-

рије са школама под Министарством просвете или са школама под Министарством пољопривреде и вода. Свака се група ових школа развија потпуно одвојено једна од друге и немају никаквих веза једни с другима. Како је циљ и Краљевске Владе и нас свију: и посланика и сенатора да у **целокупној народној просвети буде једнообразности у националном васпитању: у духу југословенства и јединства нашега народа**, то ми је част замолити Г. Министра просвете да нађе начина са својим колегама, да се у свима овим и општим и стручним школама, па биле оне под ма којим Министарством, **национални предмети предају по једним истим уџбеницима**, прегледаним од једног стручног тела. Тиме би се створило јединство у духовном васпитању ове све наше младежи: створило би се јединство душе и јединство осећаја према нацији и према заједници земље.

Господо, ви знате, како будемо васпитали нашу омладину, такве ћемо имати грађане, а какве будемо имали грађане, такву ћемо имати државу. Ми смо васпитачи те наше омладине, дакле ми смо учитељи тих наших будућих грађана и ми ћемо добити захвалност за добре, а одговорност за, недај Боже, рђаве последице од овога рада.

Господо, наука се негује на Универзитетима. Ми имамо три Универзитета са 18 Факултета (Скопски и Суботички факултет рачунају се као саставни део београдског Универзитета; а Економско-комерцијална школа у Загребу као саставни део загребачког Универзитета) са 16.674 студената у зимском семестру ове школске године. (Београдски Универзитет са Скопским и Суботичким факултетом има 9.137, Загреб 5.650 и Љубљана 1887 студената).

Универзитети су се нагло развијали а још брже стварале нове катедре за поједине гране наука. Прилив студената, првих година по ослобођењу, био је врло велики. Доцније је, из године у годину, све мањи и мањи, а што их још и данас има оvolико, то су у великом броју, они, који студирају по 8 и 10 година.

Ја нисам, господо, за то да се крњи аутономија универзитета и не слажем се са чланом 30. Фин. закона; али како се нашло решење по овом питању између Господина Министра просвете и господе професора Универзитета, а с којим се и ја слажем, то је ово питање скинуто с дневног реда. Али, нисам, господо, ни за то да се на један невероватан брз начин долази до редовне професуре на Универзитету. На пример: један господин положио је матуру 1919 године, свршио је филозофију 1922 године, 1924 положио је докторат, отишао је за доцента, а 1931 године изабран је за редовног професора универзитета са врло мало научне репутације и научничког гласа. На овај је начин и могло постати да Љубљана има око 55 редовних професора, Београд 88 а Загреб 114. Овај број редовних професора и начин како се до редовне професуре долазило, изазвао је постанак параграфа 30 финансијског закона и он треба добро да послужи професорском савету Универзитета за његов даљи рад. И овде изјављујем да нисам ни за какво редуцирање факултета, **јер слободе и школа никада не може бити много.**

Просвећивање народа. Наш је народ добар и честит, али није довољно просвећен, нарочито у извесним крајевима наше отаџбине. Живи примитивно, слабо се храни и не уме да распореди оно што има; не уме ни да штеди. Такав нам је сељак, такав нам је радник.

Министарство просвете има за просвећивање народа нарочити одсек у Министарству просвете. Оно ту своју дужност врши преко свих школа, а нарочито преко домаћичких школа, које су врло добре и народу веома потребне. Не знам колико има овакових школа, јер нису поменуте у подацима, које нам је дао г. Министар, али знам да их народ тражи, да их воли и да се њихов утицај већ у народу осећа.

И Министарство трговине и индустрије има својих занатских мушких и женских школа којима је, поред заната, задатак и да просвећују масе народне. Научити нашега сељака и радника да патосе кућу, да не спава на земљи но на подигнутој постели, да се чисто држи и да му је рубље и одело чисто и уредно, да уме направити јело од онога што има и да храну расподели за целу годину, да штеди и да се олако не задужује итд. — дакле томе га научити, па ће наш народ бити и здравији и задовољнији но што је данас.

На народно просвећивање у опште Министарство просвете има 810 милиона динара, Министарство трговине и индустрије око 23.000.000., Министарство пољопривреде и вода око 12 милиона; дакле свега око 845.000.000. динара. Гла сању з абуџет Министарства просвете и молим г. Министра да ове наше речи прими к знању и да верује, да ће и Краљевска влада и он увек наћи ослонаца и потпоре код г. г. сенатора и г. г. народних посланика у свима пословима, који иду на добро нашега народа и наше лепе отаџбине. (Одобравање и аплауз).

Потпретседник **Јован Алчипармаковић**: Реч има г. сенатор Др. Отон Франгеш.

Др. Отон Франгеш: Господо сенатори, врло жалим да одмах на почетку морам да кажем, да се не слажем са уводним речима мог врлопоштованог колеге и предговорника, јер је и он зашао у један наш обичај, који се не може доста да осуди, а то је да не престано нашу државу употребљемо са неким напреднијим и културнијим државама другог света и да се ми увек сами деградирамо у том погледу према другим државама. Којим правом? Ко може да каже од нас да имамо да будемо вредни да уђемо у коло народа по некој класификацији, коју ми сами постављамо познавајући себе а не друге. Ко је путовао по Европи и гледао крајеве и у оним државама које ми називамо културнима, а ја ту не искључујем ни Немачку, тај је на пример видео да су у Шкотској крајеви исто толико пусти и необрађени као на пример у нашој Лици, даље у Пикардији, Бургоњи, земља је толико лоше обрађена, па чак и у Немачкој налазите исто у неким крајевима. А зар мислите да у Чехословачкој у неким деловима да је боље стање у том погледу, а нико опет не може овим земљама да каже да нису напредне и културне. То је једна сувишна чедност, а свакако неоправдано запостављање наше културе, на-

ше народне својине и онога што ми данас претстављамо, а не тек што имамо у будућности да претстављамо у колу народа.

Али, дозволите ми, господо, да пређем по реду на наше наставне заводе. Прво су наши универзитети. Онај проблем, који нас је најдубље дирнуо и највише забавио и у провачунском одбору и у клубу, а који се тиче аутономије наших универзитета, он је изјавом г. Министра, онако каква је у стенографским белешкама решен, јер је г. Министар донео једно решење које нас је задовољило и уверен сам, да ће г. Министар ту изјаву лојално и примењивати и прома томе отпада потреба да ја о томе дубље говорим. Него има детаља на универзитетима, о којима је вредно говорити, а то је и пр. организација наше обуке на универзитетима. На универзитетима у Француској, господин Министар ће ми то потврдити, строго се контролише полазак и посета предавања од стране студената. На универзитетима у Швајцарској, у Белгији, у Холандији, а чак и у Италији исто тако се поступа. Предавања трају 8 и 9 месеци годишње. У Аустрији се било удомаћило, по немачком узору, једна интерпретација принципа слободе науке, која је код нас дошла до експреса. Код нас свеучилишни професор заправо предаје у години дана шест месеци у најбољем случају, и ђаци полазе универзитет у најбољем случају кроз шест месеци. Господо, то није економизирање. То у данашње време, где треба искористишавати и приправљати младеж на то да испуњава своје дужности, да је он слуга свога народа и да има да искористи прилику коју му родитељи тешком муком пружају а који му пружа и држава, он има да полази предавања а професор има да предаје. Ја верујем да би за нас врло много значило кад би се ту увеле норме по којима би полазак предавања био обавезан, у оном смислу речи као што и другде. У ономе смислу речи, као што је и другде, и да предавања са стране професора не трпе одлагања и да се не уводи оно што је по пређашњој пракси, док су свеучилишни професори могли да буду чланови Народне скупштине, увело из политичких разлога; данас је тај разлог отпао, али се данас, господо, још увек по тој пракси поступа.

Господо, и у погледу стипендија хтео бих нешто да напоменем. Стипендије су сигурно једно одлично сретство да се таленти који иначе не би били у стању да се искористе у народном животу, прчвуку студији. Данас, кад је подељивање стипендија прешло у аутономије свеучилишта ја не могу рећи да би се оном што се на свеучилиштима у том погледу догађа могло у било чему приговорити. Него Стипендисти који се шаљу у иностранство, — то је једна ствар која такође спада у програм штедње. Господо, нема никакве сумње да је најјефтиније искуство оно које се стиче доношењем искуства из страних држава. Ако ми будемо слали наше студенте, нашу омладину, на вањске високе школе и на праксу, на трошак државе, ми ћемо обогатити наше властито искуство, које је тамо врло скупо и са трудом стечено, и ми ћемо их добити готове овамо. То је сигурно добар посао за нас. Али треба шипљати само студенте који у себи носе јемство зато, да ће то

умети и ефектуирати. Али мени изгледа да овај принцип није строго примењиван. Не наводим специјалне случајеве, само ћу да скренем пажњу г. Министру да би само најбоље ђаке требало слати ван, који су не само по своме знању него и по своме одгоју најбољи и вредни их упућивати у иностранство. Овако изабрани вратити ће се као шпиони оне науке, због које су ишли ван домовине, они ће знати да у струку своју унесу онај фермент, онај квасац који је потребан да се развија једна зnanост, да се развије једна струка, оно што треба сваком духовном прогресу у развиту своме.

Надаље ја бих хтео да проговорим о професорима самим. Господо, г. Министар је навео тако убедљиве разлоге, да их не може нико побити, како се мора примењивати штедња на универзитетима, како се мора при даљем постављању редовних професора штедити. Али, господо, иако нико не може да пориче исправност ових навода г. Министра ипак конзеквенција тога ће бити та, да ће ванредни професори од сада много лаганије авансовати него до сада. И ту се догодило нешто што аванману тих изванредних професора много шкоди. Ствар је у овоме параграфом 298 Зак. о чиновницима од 31. марта 1931. нанета је многим чиновницима, па међу њима и универзитетским наставницима велика неправда. Тим параграфом укинута је одредба чл. 30 Закона о универзитетима, по којем је универзитетски професор (доцент), прелазно из ниже у вишу групу након извесног броја година службе. Тако је ванредни професор могао доћи у трећу групу иза навршених 21 године државне службе. Резултат ове одредбе у конкретном случају је следећи: да је ванредни професор са непуним 20 година службе имао по старом закону о универзитетима доћи са 20 година у трећу групу.

Пар месеци пре стицања овог права доноси се нови закон о универзитетима, који тражи 21 годину, али још пре него наврши ту једну годину, долази нови закон о чиновницима, који у параграфу 49. тражи, да чиновник проведе у свакој групи 3—4 године. Дакле место пар месеци — три године да чека на вишу групу!

Међутим Закон о универзитетима предвидео је за IV/I групу 17 година службе, па је онај, ко је имао приликом доношења тога закона 20 година, државне службе, добивши IV/I групу, добио решење, којим му се признаје за вишу групу три године. Али параграф 49 Зак. о чин. захтева **ефективне** године и **ове признате године се не признају!** Дакле треба чекати још три године!

Ова аномалија исправљена је средњошколским професорима и колико чујем суцима, а у новом амандману за Фин. закон и чиновницима Мин. трговине. Била би ужасна неправда за универзитетске професоре, ако се њих у том погледу за-поставља. Амандман је наводно био предложен, али није усвојен. Гласно би отприлике овако:

„Време које је извршним одлукама признато за даље напредовање универзитетским ванредним професорима и доцентима за даље напредовање при превођењу у одговарајуће чиновничке групе по Закону о универзитетима од 28 јуна 1930 год. рачуна им се у ефективном износу за наредну

положајну групу и периодску повишницу и по закону о чиновницима од 31 марта 1931 године, с тим да то време има важити и за протекло време до доношења овога закона.“

Господо, ја сам са задовољством чуо изјаву Г. Министра просвете, да не мисли мењати ниједан факултет и да ће додације намењене за пресељење пољопривредног факултета из Београда за Земун, које су за ту сврху постале сувишне, употребити за повећање додација за поједине институте тога факултета, који то преко требају. Толико о универзитетима, а сада ћу да пређем на средње школе.

Господо, средње школе одгајају интелигенцију нашег народа. То су школе које су намењене нашој будућој водећој генерацији за 30 година. Према томе наставници средњих школа мора да су прожети оним идејама, које ми као свесни старији људи држимо да су преко потребне, а то је да се ова наша држава консолидира онако као што ми то себи претстављамо, а за коју је толико жртва поднето. Међутим, иде се за тим код постављања средњошколских професора, да се по могућности апсолвенти филозофије у Љубљани намештају у Словенији, а они који су свршили у Загребу теже да буду намештени у Савској бановини или тамо негде у близини. То је једна тенденција, која је посве разумљива са њихове стране, али ја сматрам да ти млади професори из Словеније треба да почну своју каријеру у Јужној Србији и у Србији, а они из Србије у Словенији. (Буран пљесак). Ти млади професори из Словеније имаће прилике да виде наше старине у Јужној Србији, да виде колика је била култура Немањина, да виде колико је ту било блага, цивилизације, уметности и зnanости накрцано. Господо, да није пао Цариград, Ренесанса би се родила у Јужној Србији под Немањинима, а не у Италији. (Пљесак). Господо, ако погледате слике у манастиру Младом Нагоричану, онда добијате ту импресију да је Гиотти, отац ренесансе, инспирисан из наших крајева. Оно што се види у Високим Дечаняма, то је пренесено из Далмације и обрнуто: Дакле ми имамо ту једну стару културу, наше старе споменике у Далмацији, Јужној Србији и Србији. То су споменици који нас испуњају поносом, задовољством и одушевљењем кроз цео живот.

Господо, то што сам рекао, не важи само за младе професоре историчаре, географе и филологе, него и за математичаре и физичаре. Сваки од њих који оде у те стране, понеће са собом импресију, да смо ми велик народ, да ми можемо да се успоређујемо са другим напредним народима у културном свету. Ту је наша стара култура и ти млади људи треба то да кажу и својим ученицима и на тај начин они ће нашу омладину одгојити у оном духу, који ми желимо да се оствари и у нашем народу.

Ја ради тога молим г. Министра просвете да при намештавању, нарочито при првом намештавању младих професора има у виду то, да се измени, да ови млади професори упознају целу нашу државу и онда ће њихов патриотизам бити фундиран из унутрашњих осведочења и онда ће

мо имати патриотске професоре као одгајиваче наше младежи.

Господо, то што вреди за средњошколске професоре, не вреди у томе истом опсегу за апсолвенте учитељске школе. Господо, учитељски приправници долазе из свога милијеа и има да се врате у своје милије. Погрешно би било пучке учитеље родом из Словеније или из Загорја слати у Јужну Србију. Тај учитељ основне школе мора да буде у ономе крају, с којим је срођен, где познаје његове обичаје, животне навике, свадбене обичаје, крштене обичаје, крсну славу, да је с тиме срастао, да нема никаквих препрека у томе погледу да се приближи народу, па да му народ поверује и да тај народ осећа: тај уца је мој, то је моје дете. Ту немамо да мешамо. Чувајмо особине појединих крајева и омогућимо томе учитељу да у своме крају ради, живи и умире. Али, господо, дајмо томе учи могућности да буде учитељ да оно дете спреми као што треба, а не кад сврши четири разреда и кад дође у војску да је већ заборавило оно што је било научило. Тај учитељ треба да буде не само учитељ деце, него треба да буде и учитељ своме селу, и младима и старима, да буде онај идеални учитељ, који се целога селу посвећује и који целом селу помаже. Тај учитељ мора да има збиља разумевања за живот на селу.

Господо, наше основне школе одгајају децу, читав подмладак нашег народа за гимназије, за средње школе. То је циљ наше обуке. У томе смислу су написани уџбеници наших основних школа, рачунице, читанке, све што уче деца у основној школи све то припрема за средњу школу. Као да ми можемо од наших 14.000.000 становника, од којих имаде преко 80% аграраца, сву децу дестилрати кроз средње школе, као да им је то циљ живота. Просветни савет, господо, Министарства просвете, врши један врло леп и похвалан задатак у томе погледу. Он корегира те књиге, али је још далеко од тога да би наши уџбеници одговарали ономе животу на селу и његовим потребама. Врло је лепо то да људи са села знају ко је био Људевит Посавски, да знају ко је био Ксеркес, да знају ко је био Нума Помпилије и не знам ко, али то не вреди за његов живот. Одлучно је за његов живот, међутим, да зна, ако је прибрао 350 кгр. кромпира, колико он може дана тиме да се прехрањује и колико он мора имати простора у своме врту да засади купусом, да има доста кисела купуса. То су важни проблеми за његов живот, а то га баш школа не учи. Оно дете учи верижни рачун, и рачун смесе: колико треба узети бакра, сребра, злата, да се добију новчанице. Кад ће то човек са села требати? Или учи о ризма папиру, с којим неће имати никада посла. Он треба да учи онај рачун који је потребан за његову дневну употребу, он у тој школи то нузгредно учи, али не зна применити а по готову та школа не зна да даје припреме за живот. Не можемо, господо, очекивати да може школа припремити за живот дете које у својој седмој години улази у школу, а из ње излази у 11 години. Припрема за живот може се дати од 15 године па надаље. Наш наставни план одређује да се обука из основне школе има

продужити још у течајевима; у којима се на селу обучавају у пољопривреди.

Само што је ова настава мањкава ради тога, што ти учитељи, који ту наставу дају, у великом броју случајева нису довољно приправни, нису школовани, незнају ту наставу. Ми немамо наставних књига за пољопривреду. А што их имамо, већином су застареле, писане су дилетантски. Имамо врло лепих дела, која су писана за једну вишу стручну наобразбу. Али за обуку пољопривреде у препарандијама немамо одговарајућих књига, а поготово немамо практичне обуке тих препаранда у пољопривредним стварима.

Господо, ја сам си замишљао реорганизацију наставе основне школе на тај начин да кандидати учитељски на препарандијама слушају три године и уче све предмете, опште наобразбе, дидактичне и педагошке који су им потребни у њиховом каснијем раду. У четвртој години да иду на средњу пољопривредну школу и то једну годину дана, не да се изобразе за референте код срезова или за управитеље великих имања, него да науче толико да се могу такмичити са сваким сељаком и да нешто више знаду од њега.

Господо, за време док је била Војна Крајина, ја сам онда похађао школу, па смо ми у трећем и четвртом разреду учили каламити воће и ни један није могао прећи у виши разред, који није каламио десет воћака. Било је правило, да не може ни један младић добити дозволу за женидбу, ако није донно потврду од опћинске власти, да је својом руком засадио каламљених десет воћака. Што видите у бившој граници дудових калама или других воћака од стотину година, то све потиче из онога доба. Сватко је морао радити. Основна школа морала је дати поуку, да се деца вежбају у тој вештини, која је јединствена. Не тражим, да се учитељи одгајају за економе, али тражим, кад дође у школу један учитељ, па кад види око школе пусто поље, које мора да добије свака школа, да тај учитељ зна да то пусто поље култивира, да направи од тога поља једну башту, један воћњак, да децу учи каламити, да научи децу пчеле гајити, а где има дудова, да их научи свилце гајити. То је за децу игарија, али деца то памте, то их забавља и то поучава, па им то остане у памети кроз цео њихов живот. Али исто тако тај учи треба да зна да говори са селом о неким стварима која су пожељна за напредак тога села, треба да сарађује у задругарству као благајник, као секретар, да се задругарство обучава као облигатни предмет у препарандијама, да становнике тога села задоји духом задругарства. Јер, господо, задругарство је најлепша солуција, која је могућа између индивидуалнога и колективног gospodarства. Задругарство је синтеза оних настојања, која иду затим, да се остави сваком произвођачу његова слобода и његова иницијатива да тако узмогне приступити једној заједници која имаде да буде у временима у којима се ми налазимо, у стварању новог доба један важан фактор. То треба да су пионири онога новог доба које ће бити боље него данас.

Господо, још бих хтео изузредно споменути домаћинске школе.

У нашем народу се вели, жена држи три ћошка куће. И то стоји господо. Само она кућа, која је пријатна, у којој је ред, у којој је једна атмосфера и физички здрава и морално подесна, само таква кућа може да веже мушкарца из кућу. Иначе тражи мушкарац биртију, иначе тежи ван куће, пошто у таквој кући не може да остане. То може дати само жена. Али није подесно, господо, да се овакве школе граде у центрумима и да се снабдевају са централним ложењем и да таквим школама постоји послуга за ученице, која ће им посити дрва, воду итд.

Господо, докле су биле старе домаћинске школе где су девојке училе како се ситне дрва да се потпали ватра у шпорету и где су училе како се крава мвзе и млеко чува и како се вуче вода са бунара, то су биле праве домаћинске школе. Нема господо у нашим кућама топле и мрзле воде, на то ми морамо још дуго и дуго чекати а за сада морамо стварати такве домаћинске школе које су прилагођене нашој култури. Исто тако врло је опасно младим људима — ја сам се 30 година борим са тим проблемом, младим људима — давати овакву обуку у ратарници каква се данас даје. Ми ту доводимо сељачку децу и они ту добијају чисту постелу, сервијете, једу са виљушком и ножем итд. итд. преоблаче се чисто сваке недеље и кад дођу кући они треба да једу из једне зделе са осталим члановима, да седе на поду без дасака, да спавају на земљи итд. итд. и на то се, разуме се, тешко навикну. Ради тога наше ратарнице не даду више од 20% младих људи да се враћају својим кућама. Те школе треба да се толико уздигну да преобразе народ у техничком газдинству а ми сви то данас кочимо. У домаћинским школама опасност је још већа и ми треба наше девојке у њима да научимо не да носе свилене чаране и шешире у место рупца око главе. Потребно је, да домаћинске школе иду ка селу а не село да иде ка тим школама. Само тим путем могу те школе добро да делују и да се прилагођавају селу и његовим потребама. Оне треба да наш народ уче бољем начину господарења како ће добро да једе, да шије, да крпи, да музе краву, да путер прави итд. итд. ту су праве домаћинске школе, и као што рекох оне треба да иду, ка селу, а не да се од њега отуђују. Ми данас видимо од таквих школа један чудноват ефекат, у оним крајевима, где су се те школе појавиле, момци се пренумерирају на девојке које сврше те школе. Ето видите, колики је рејоме тих школа кад су добро уређене.

Према томе, потребно је да те домаћинске школе прилагођујемо нашим потребама по примеру на пр. Данске а и по узорима на Пољску и Чешку па да створимо према нашим искуствима и нашим потребама наше школе где ће наш народ добити оно што му је потребно и на тај начин ми ћемо одгојити оно што нам је потребно, а то су нови људи који ће бити дорасли новоме добу, и наша је задаћа да их на то припремимо. (Бурно одобравање).

Потпретседник **Јован Алтипармаковић:** Реч има г. Светозар Томић, ради личног објашњења.

Светозар Томић: Ја, господо сенатори, жалим што ме је г. сенатор Франгеш рђаво разумео да потцењујем нашу културу духовну и материјалну. Али ја добро познајем наш народ, па и г. Министар просвете у своме говору казао је да младе људе треба слати у Јужну Србију, и уосталом, на крају свога говора, г. Франгеш је рекао, да треба подићи народ оснивањем домаћинских школа и са основним школама онако исто како сам ја то замислио, јер је народ непросвећен.

Потпретседник **Јован Алтипармаковић:** Има реч сенатор г. Атанасије Шола.

Атанасије Шола: Господо сенатори, ја ћу са овога места да подигнем свој глас за једну ствар поводом које се говори још од Ослобођења и Уједињења до данас. И, господо, да та ствар није праведна и оправдана, ја је не бих ни покретао, нити бих вас замарао. Тиче се једног оправданог захтева грађана централног места наше бановине — Сарајева. Многи национални раденици, и посланици, и корпорације, и депутације долазили су код Краљевске владе у Београду и тражили да се томе Сарајеву, које вапије за прогресом и које је тек сада, кад је добило бановину, добило извесну сатнефикацију, на коју је имало право, — да се томе Сарајеву да оно на шта оно има права и по своме патриотизму, и по својој прошлости, и по своме раду у тој прошлости, оно што му припада и по структури бановине, којој је центар, да му се да шумарски и рударски факултет. Ја знам да ћу код Краљевске владе, у овоме времену, у томе погледу наићи на хладноћу, због уштеда и редукација, које су у току, али ипак ја сматрам за дужност да са овога места учиним апел на Краљевску владу, да ово питање узме у разматрање и донесе одлуку како би Сарајево добило задовољење. — Ја ћу рећи, господо, — ма колико то било смело, јер се надам да ме моји суграђани у томе погледу неће дезавуисати — да ће и општина и бановина допринети да се шумарски и рударски факултет смести под кров, — и да ће допринети, у почетку, и његовом издржавању. Изјава коју ја овде чиним, знам да је крупна, али ја се надам, познавајући патриотизам града Сарајева, познавајући добро расположење мојих суграђана — а држим да се ни г. министар финансија неће томе успротивити, јер то не задире у државни буџет — да ће се у овоме правцу све учинити са обе стране и омогућити да ми Сарајлије што пре добијемо шумарски и рударски факултет. Не треба, господо сенатори, губити из вида да Дринска бановина, односно ранија територија Босне и Херцеговине, има на своме подручју релативно највеће комплексе шума и највеће рудно благо: Од угља до гвожђа, мангана и других руда, — осим тога постоји и једна стара традиција, од давних времена, у томе правцу, па мислим да је и са те стране овај захтев оправдан. — Зато молим г. министра просвете, да буде благонаклон према овоме моме настојању.

Друга ствар, то су течајеве за неписмене. По закону о народним школама, дужна су сва лица, која су у доба школске обвезе остала без школског образовања, до 25 године своје посећивати течајеве за неписмене, ако се отворе при народним школама. Правећи употребу од овог законског овлашћења, покушале су неке банске управе да акцији око отварања течајева за неписмене даду шире димензије, тражећи од учитеља да одрже у зимским месецима тај течај, док су политичке власти добиле наређење, да неписмена лица до 25 године старости присиле на похађање течајева. Истина је да су поједине политичке власти проводиле ово наређење ригорозно, тражећи да и домаћини и домаћице иду на те течајеве, иако би то ометало њихову привреду, али овакви случајеви су ипак били спорадични. Поводом ових течајева, пало је Министарство просвете у другу крајност. Забранило је присиљавање на похађање течајева, иако за дотично лице не постоји никакав разлог да избегава течај. Шта више, прописане су извесне формалности за примање у течај: давање изјаве о драговољном похађању течаја и долазак, ради тога, лично пред општински суд, ма да је место удаљено по неколико сати од појединих села, и записничко очитовање, поткрепљено сведоцима, да се течај жели драговољно посећивати итд. Те многе формалности ометају да сеоски младићи и девојке, и поред своје добре воље, похађају течајеве за неписмене. На пример, сеоски младић из села Петровића, које се налази на огранку Требевића, мора да иде на Пале, где је седиште општинског суда, преко 50 километара, и да води сведоке, како би могао дати очитовање о похађењу течаја. Па то је таква процедура, да човек мора рећи: Аратос ти свега тога! — јер, онај младић сеоски или девојка, заједно са сведоцима, морају путовати 50 километара, док дођу до општинског суда, где имају да испуне формалности, да би добровољно ступили на течај.

У Дринској бановини било је прикупљено прошле године у те течајеве 10.000 лица. То је врло леп број. Више течајева је почело рад, али се морало обуставити све због тих формалности и због протеста, јер многи хоће да се извуку, и најзад је остало на тим течајевима свега 700 њих. То је жалосна констатација. Треба тражити извршење законских прописа, али исто треба тражити од банских управа и среских начелника да се код уписивања посетилаца течаја поступа са више увиђавности. Нашао би се начин за то. Најједноставније је да учитељ, с овлашћењем среског начелника, изврши упис посетилаца течаја; или да срески начелник, односно неки орган среског начелства, иде од села до села, или да дође у оно место где је школа, па да се покупе најближи посетиоци и упишу у тај течај. Народ хоће да посећује те течајеве и осећа се јдан покрет у том погледу, али ако се ове формалности вечито испречавају, онда неће бити жељених резултата.

Друго једно питање важно је данас за наше крајеве, који су, на жалост, заостали иза крајева преко Саве, нарочито иза Словеније, иза Бачке и Баната, па и иза Хрватске и њеног Загорја; јер, ми смо били вођени једном мађијском руком ту-

ђијском — до душе ни они крајеви тамо нису били миловани; — али, ми смо били најновији поданици бивше монархије, и на нама су се правили и свакојаки експерименти, све у једном знаку, како се код нас згодно каже: „За опсенисти простоту“. Много се полагало на спољашњи изглед вароши, купалишта итд., а на село се није обраћала никаква пажња.

Тек од ослобођења до данас види се и код нас један рапидан напредак, види се очигледно, да и сељак иде једним убрзаним кораком ка своме подизању и своме културном напретку. Зато су школе и курсеви за сеоске домаћице од неописиве вредности. Јер као што и народ код нас каже, да на домаћици кућа стоји, тако је тиме и освештано једно правило, да на првом месту треба будуће домаћице васпитати онако како треба. Наравно ја се слажем са господином предговорником г. Др. Франгешом: није у томе васпитање, да она добије онај шлиф спољашњи, да добије прохчеве за луксузом, да добије све оне наипак стране градскога живота, него да добије једно здраво образовање вршећи од најситнијих оних сеоских радова, односно оних радова на селу, које једна домаћица треба да зна у своме дому и да тако постепено дође до вишег образовања.

Течајеви за домаћице наишли су на одличан пријем код сељака. Но, с почетка је било, кад су се девојке уписивале у ове течајеве, да су родитељи, доведавши своје дете, да се упише у тај течај питали: па колико ће бити ајлука, колико ће бити плаћена, — мислећи да она улази у службу. Али после им се показале добре стране ових течајева, тако да има случајева, да кад се један течај сврши, долазе људи из неколико суседних села и грабе се да себи пренесу инвентар и учитељицу. Дакле, виде се резултати.

Банске управе уопште желе, да удовоље овоме тражењу села и предвиђају у својим буџетима довољне кредите за издржавање течајева: 18 хиљада динара од прилике за једну школу. Акција не може да добије шире димензије, јер нема квалификованих учитељица за домаћинство. — Министарство просвете има за такве учитељице школу у Футогу, која даје годишње врло мали број апсолвенткиња, незнам с којег разлога. Међутим постоји јединствен начин, како би се врло добро и брзо дошло до потребног броја оваквих наставница. Данас чека на место учитељица основних школа око 1000 свршених ученица, које би оберучке прихватиле место учитељица на домаћинским школама. Требало би пробрати 50—60 најбољих и упутити их на једногодишњи течај у Футог, јер осталу спрему имају као учитељице основних школа, и на овај начин би добили могућност, да за сваки срез одредимо један инвентар и по две учитељице, а оних за ручни рад има довољно, и оне би кроз неколико година ишле у истом срезу од села до села и у петомесечним течајевима поучавале сеоске жене и девојке у ручном раду и домаћинству, и не само то, него што је још важније, и у хигијени, чистоти, незидеце, болесника итд. — другим речима уклањале би се све оне мане, од којих пати наше неуко село.

Курс течај се обично веже са поучавањем у писмености, елементима из историје, географије и згодно се даду додати течајеви на модернизовању разбоја, јер има у бановини Дринској 12 модернизованих разоја, и то он се могло разделити у 24 течаја годишње.

А главно је то што — како мало час рекох — ово може да покаже велике и корисне резултате, јер то народ оберучке прима. Тачно је оно што је рекао г. др. Франгеш: Не треба село да иде ка вароши у школу, него школа треба да иде у село. Међутим, ове тешкоће су преброђене и не треба застати. Има тако разних незгода, које се могу без великих трошкова и без великих издатака избећи. На пример, путни трошкови учитеља сеоских школа. Пракса је, кад буде један учитељ премештен, он мора да тражи предујам, т.ј. аконтацију, да може да се крене. Често пута тај предујам траје недељу и две дана а школска власт, која има да изврши тај премештај, у неприлици је, јер не зна одакле му да да новац, јер то мора да одобри Министарство. Међутим, пало је на памет неким искусним учитељима, да би се то могло врло лако решити на тај начин: код дотичне бановине требало би да има отворен кредит до 10.000 динара и да се из тога кредита дају аконтације премештеним учитељима да могу отићи на своју дужност и да се то онда после обрачуна са Министарством просвете. То би била једна лака процедура, и ја мислим да би и г. Министар финансија дозволио такве мале кредите. А то би се после пренело на Министарство просвете.

Има, међутим, једна болна ствар. Као што је већ прекјуче уважени друг г. Јово Бањанин изнео, постоје велике тешкоће у погледу школских просторија, нарочито у Загребу. Та иста невоља тара и нас у Сарајеву. Има врло велики број средњих школа које немају довољно просторија, ни хигијенски уређених зграда, а где се одржаје и пре и после подне настава. Има школа које су за нужду смештене у другим школама. По Закону о средњим школама и учитељским школама дужне су бановине да подижу зграде за средње и учитељске школе, а уз учитељске школе морају да буду и интернати. Овим обавезама не могу бановине да удовоље, јер на њих пада терет издржавања средњих и учитељских школа. Остаје једино могућност да се створе посебне врсте бановинских прихода, а најнормалније би било увођење школарине — што међутим већ постоји — помоћу које би се основао посебни фонд за подизање средњих и учитељских школа и интерната, или би се годишњи приход употребно за отплату зајма. Иначе ово питање неће бити решено у скорој будућности.

А пошто је већ уведена школарина, ваљда ће се нешто и по том моћи учинити, јер заиста у главном граду Сарајеву пати настава због претесних и незгодних школских просторија.

Премештање наставних лица у току школске године. О томе да је врло незгодно премештати наставнике у току школске године, чули смо јуче врло лепо образложено излагање и видели смо један драстичан пример, како се по где-где дешава са тим премештањем и како поједини ља-

ци имају у току године да слушају предавања од неколико наставника. Па имам и ја један такав пример. Био је један случај да једном ученику четвртога разреда, од почетка петог разреда, тј. за једну и по годину предавало је латински језик неких седам наставника. Па наравно, ту не може ни најгенијалније дете да се снађе, када треба периодично, готово свака два и по месеца, да има новог наставника. Са тим би требало прекинути и наставнике премештати само крајем школске године.

Сада долази једна важна ствар, по мом мишљењу, а то су грађанске школе. Од колике су важности те установе за данашње наше друштво, за данашње наше, прелазно рецимо, стање, не треба наглашавати. Јер грађанске школе по својој намени и задатку, долазе по својој важности одмах иза основних школа. Њихов је задатак да с једне стране дају по свршеној основној школи, потребно опште знање и образовање детету, које намерава са навршеном 14 до 15 годином приступити практичном позиву и привреди, а с друге стране да спремају подмладак за средње стручне школе. Стога се и наставни план и програм ових школа мора безусловно у самој суштини разликовати од плана и програма средњих школа. Искуство је довољно јасно показало да стручне школе, које примају децу са четири разреда основне школе, па ма била по годинама и старија, не могу показати повољних резултата, јер стручна школа нема никаква темеља, на коме би се могла почети и са успехом наставити стручно образовање, него велики део времена троши на опште образовање својих ученика (историја, географија, физика, хемија итд.) и на тај начин губе карактер праве стручне школе. Исто је тако знање донето из четвороразредне основне школе недовољно детету које долази директно на занат, у трговину итд. Државна је управа уочила овај недостатак, те је у Закону о народним школама од 5 децембра 1929 године, прихватила у начелу осмогодишње обавезно школовање, али при томе није довољно диференцирано какове захтеве ставља живот на дете у граду, а какве на дете на селу. Продужна четвороразредна настава (четири виша разреда основне школе), како је предвиђа Закон о народним школама, могла би да одговори потребама села, али не града. Ову продужну наставу, и ако се држи редовито кроз целу школску годину (закон допушта и периодичну наставу у зимским месецима, недељом и празницима и т. д.) изводи учитељ основне школе, од кога се, по његовој спремности, не може очекивати да може и детету у граду дати оно знање, које касније захтева практични живот, а поготову стручна школа. Такву спремност мора добити у посебној врсти школе, а то је грађанска школа, којој у суседним државама (Чехословачка, Аустрија) захваљују на процват средњих стручних школа (Хеере Гевербшуле) а по томе и индустрије.

Овој врсти школа није од стране Министарства просвете посвећено потребно разумевање. Дуго времена остале су ограничене на крајеве преко Саве, где су и затечене, и тек у новије време учињено је неколико незнатних покушаја и у Србији. Због неразумевања њеног задатка није гра-

ђанска школа ни уврштена у категорију народних школа (параграф 7 Закона о народним школама) и ако је она по своме задатку намењена врло широким слојевима (првенствено градским).

Ово је питање нарочито актуелно данас када је Народно претставништво донело Закон о стручним школама, јер ће стручна школа, уврштена на подмрлак из гимназије бити осуђена на вегетирање. У њу ће и данас с малим изузетцима долазити деца, која се не поуздавају наставити даље школовање у горњој гимназији и на тај начин прибавити себи приступ у високе стручне школе.

С друге стране прекрутираће се љачки материјал средњих стручних школа и у будуће само из већих градова, који имају гимназију, док ће деца из наших вароши, које немају ни грађанске школе, приступ у стручне школе бити онемогућен или бар јако отежан.

Грађанску школу треба да добије свако веће место. (ако не и сва среска места). Она ће у градовима решити проблем осмог лишњег обавезног школовања, подићиће привредне елементе у својој околини и омогућити да се бар периодично у појединим крајевима отварају једногодишњи специјални курсеви за усавршавање у појединим гранама заната, индустрије, трговине, пољопривреде, рударства итд.

Ако би било скончано са потешкоћама да се грађанска школа уврсти у категорију народних школа и на тај начин њено похађање прогласи обавезним за сву децу, која по свршеном четвртном разреду основне школе не наставља своје школовање у гимназији или којој другој школи, односно не оду директно на занат или трговину, постоји јединствен начин, како се то уз садашње законе даде провести. У Сарајеву, Зеници, и Варешу где постоје грађанске школе, отворени су виши разреди основних школа и захтева се на основу закона о народним школама, да их похађају сва деца која по свршеном четвртном разреду основне школе нису наставила школовање или отишла на занат или трговину. Када су родитељи видели, да им деца већ морају ићи у школу, одлучили су радије да децу упишу у месну грађанску школу и тако је фреквенција у грађанским школама порасла, а уједно је очувала приличан број деце од улице.

Господо, најновијим решењем Министарства просвете од 2 марта 1932 скинути су сви материјални расходи (и послуга) грађанских школа са државног буџета, док у бановинске и општинске буџете ти издаци нису ни унесени. Параграф 65 Закона о грађанским школама изрично каже, да ће се издржавање грађанских школа расподелити на државу, бановину и општину. Тиме је доведена у питање егзистенција многих грађанских школа, на пример мушка и женска у Сарајеву са укупно 460 деце.

Господо, мислим да је непотребно да о овом даље говорим, јер се види јасно и бистро да су ове школе данас од највеће потребе.

Господо, ово што сам говорио у тесној је вези са Дринском бановином, али аналогно може

се протегнути и на све друге бановине, јер је питање од важности за целу земљу. А сада ми дозволите, да се дотакнем једног чисто локалног питања. Као што сам у почетку говорио за Сарајево, морам на крају да говорим и за једну другу варош, која је исто тако заузимала видно место у нашој националној борби и, ако хоћете, у новијој историји нашој. У питању је град Мостар. Ја сам мостарац и не мојте ми узети за зло што ћу вам казати — као што је рекао и поштовани г. Пајо Обрадовић — да смо ми Херцеговци једна чудна нација исто као и Личани, Ужичани и Црногорци. Тај наш локални патриотизам постоји и ја га се не стидим, могу овде отворено и светла образа казати, да Мостар заслужује много буљу будућност и да је много боље требало с њиме поступити после ослобођења, кад се узме обзир колико је жртава за тај град допринео колико је здравих националних идеја у њему никло за време наших борби са туђином. То је опште позната ствар и о томе не треба да говоримо.

Међутим, господо, од ослобођења као да је све уклето. Мостар је доживео једну трагичну судбину. Кад помислим на Мостар или у њ кад дођем сећам се оног великог француског песника који је описао један тако умирући град, па и ја кажем: Мостар умире! Од ослобођења укинута му је много установа, које су биле тамо смештене и тиме је он доведен у једно очајно стање. Грађани мостарски са начелником на челу ускомешали су се и узбудили сада, јер су чули да ће им се укинути редуцирати, учитељска школа. Ја у име тога Мостара иако то није у мојој бановини, а по чл. 59 Устава даје ми то право, — ја подижем свој глас овде и апелујем на господина Министра, молим га да не дође то тога, јер Мостар није заслужно и ту, још једну, како бих рекао, увреду, јер бола код њега има и сувише. Од значаја за нас у граду Сарајеву је Народно позориште. Глас да ће бити субвенција која се томе позоришту и Сарајеву даје, редуцирана за неких 100.000 динара, пренеразила нас је! Нећу да подвлачим корист од Народног позоришта у Сарајеву, јер оно није само сарајевско позориште, него је позориште које иде по читавој бановини и то у Ужице, Чачак, Ваљево, Обреновац, Шабац, Сремску Митровицу, Брчко, Тузлу итд. Оно носи ону узвишену просветну буктињу по читавом овоме крају и свуда добро успева и оно заиста врши једну националну мисију. Господо, требало је овога Рамазана, у том месецу великог поста, видети нашу браћу Муслимане и Муслиманке, требало је видети колико је баш та муслиманска публика, нарочито жене Муслиманке, колико су велим, долазиле у позориште и посећивале оне претставе, које су се давале у вече, кад се сврши молитва и колико је позориште кроз то време било пуно, дупке пуно. Давао се, наравно, национални репертоар и кад је та публика излазила требало им је видети очи како су светле, озарене, а они освежени, јер су видели нешто што им је годило души.

Сарајево и Скопље треба да држе позориште, да га помажу баш због тих момената. Скопље, на пример, је добило после пожара једну велелепну

зграду од 20 милијона цирка динара; и то је требало. Међутим, грађани Сарајева су поклонили своју зграду држави, да се у њој може отворити бановинско, односно у оно време покрајинско позориште, јер та зграда је припадала приватним лицима, која су основала једно акцијско друштво, да подигну друштвени дом. И тај друштвени дом су поклонили ти власници држави, само да омогуће остварење тога позоришта. Та зграда је вредела до шест милијона динара и та жртва грађана Сарајева није мала. Због тога ја мислим да Краљевска влада треба да води рачуна о томе и да не брише ову субвенцију од 100.000 динара народном позоришту у Сарајеву. Изјављујем да ћу гласати за буџет (пљескање).

Потпретседник **Др. Фран Новак**: Реч има г. сенатор Иван Хрибар.

Иван Хрибар: Високи Сенате, добро знам да ми иде по пословном реду само пола сата говора. Ипак се обраћам до препоштованог господина Претседника, да буде увиђаван и љубезан, да ме не прекине, ако којих пет до десет минута дуге говорим.

Господо сенатори, ја имам најпре да одговорим на неке изјаве мојега поштованог колеге господина сенатора Др. Грасла. Он се између осталог у својем лепом говору дотакао неких прилика у Дравској бановини, којих он ваљда из властитог знања не позна, него их је дошло пред Високи Сенат по причањима других лица.

Господин Др. Грасл приповеда наиме, да наше школске власти у Птују, Гуштању и неким варошицама по Похорју поступају при упису љака у основне школе неправилно.

Има, господо сенатори, код нас држављана немачког језика, који не могу да схвате да је на месту некадање државе, која је преко територије садашње Дравске бановине градила немачки мост ка Јадранском мору, настала чисто нова, национална држава. Ова нова држава не може и не сме допустити, да би у њој пређашње неморалне праксе остале и даље. Али неки држављани немачког језика као да су остали слепи. Они се налазе у угодним имовинским положајима, које су обично стекли по протекцији пријашњег аустријског режима противу домаћег аутохтоног елемента. Место да се тиме задовољавају, пошто нитко у њих не дира те их у никаквом погледу не утешава, приступају у улогу јежа према лисици: Они се не држе на име, начела, да треба да увек покажу потпуну преданост ка Југославији, која им омогућава сигурно потпунију заштиту за миран и користан рад, него што би они могли уживати у било којој држави њихових симпатија. Они прерадо обраћају своје очи преко северних граница, откуда долазе ревидијацијски захтеви по словенским покрајинама, које јесу и морају да остану Југословенске. Да ове велететете покрију и створе привидних разлога за њих, притишту на словеначке обитељи, које су овисне од њих, нека упишу своју децу у немачке школе. Господо, ако би наше чиновништво у очиглед томе остало пасивно, не би вршило своје дужности.

Господина колегу молим, да своје сународнике опомене, нека се окану свега што може доћи у опреку са интересима наше државе националне. Мене весели што се г. колега дотакао питања како се праведно у школском погледу у нашој држави поступа према националним мањинама. При томе ја бих му ставио на срце да буде љубазан да се поучи, како се словеначка мањина — наша југословенска мањина — третира у Корушкој. Тамо нема ни једне словеначке школе. А ипак је г. Грасел правилно оцртавао да основне школе, које нису основане на обуци у народном језику, не могу да испуњавају своју културну задаћу.

Господо, сад морам да се дотакнем и предлога поштованог друга г. Шоле. Он је захтевао ништа више и ништа мање него да се у Сарајеву оснује шумарско-рударски факултет. Ја не бих имао ништа против тога, да се ако би наше државне финансије то допуштале и оснује тај нови факултет. Али за сада то из буџетских разлога није могуће, и држим да и сам поштовани господин предговорник Шола на то није ни мислио. Него по среди је по моме мишљењу нека друга ствар. Шумарски и рударски факултет постоји у Љубљани, и господо моја, чини ми се, да његов предлог није ништа друго, него жеља да се шумарски и рударски факултет узме Љубљани и премести у Сарајево. Господо сенатори! У обичном животу то би се могло назвати завист. Ја бих молио г. Министра просвете нека не узме у обзир жеље г. колеге Шоле докле му не буде могуће, да то питање не дирајући у факултет у Љубљани, реши по жељи господина сенатора Шоле. Даче ћу се радовати, ако се у Сарајеву оснује нови шумарски и рударски факултет.

Што се шумарског и рударског факултета у Љубљани тиче, наглашавам да његово оснивање државу по готову ништа није стало, јер су средства зато била намакнута приватном иницијативом, приватном пожртвованошћу. Да је оснивање факултета у Љубљани било сасвим природно оправдана ствар, доказ је већ у томе што га народ створио властитом иницијативом а држава га је тек после преузела. Говори за њ али и друга околност. Дравска бановина има, упоређена са Босном, скоро исти ареал шума, свака око 600.000 хектара. Али, Словенија је у погледу овога природнога богатства зато пред Босном, јер је шумска индустрија и трговина у Дравској бановини у рукама домаћих људи, док је у Босни аустријска управа сва већа шумска предузећа предала странцима у руке. На то скрећем нарочиту пажњу. Господо сенатори, при општој штедњи, коју нам налаже средњекритично господарско стање, природно је да није могао остати нетакнут и ресор Министарства просвете. За другојачијих околности била би нам уштеда баш код овога Министарства несимпатична, пошто има у неким крајевима наше државе прека нужда за подизање пучанства, чији је ниво до сада како у просветном тако и у културном обзиру био заостао. У даним околностима морамо сретни бити да и у том ресору штогод уштедимо. — Особито ако се то тиче уштеде код партија где се то може учинити не само без уштрба, него даче у корист општег државног интереса. Признати морам да спадам међу најубе-

ђеније пристаје осведочења, да имамо превише средњих школа и да се њих неколико може без штете у каквом год погледу крајем текуће школске године затворити. — Господо, без приговора прихваћам тезу г. колеге Бањанина, да немамо претичка интелегенције. Али погрешно је сватађе да нам средње школе дају само нове, државном организму потребне, интелегентне. Камо среће, да је тако! У томе случају могли бисмо се истим правом како код пучке и свеучилишне наставе опирати томе, да се затвори ма и само једна средња школа. Али томе на жалост, тако није. Средње, особито непотпуне средње школе, одгајају нам наиме силно мноштво тако зване полуинтелигенције, која је донекле право зло за нашу државу. Истина Бог, да по који апсолвент ниже средње школе нађе пут у вишу.

Пошто је то али са сељењем у друго место скопчано са знатним трошковима, малешан је број тих ђака. Већина апсолвентата нижих средњих школа ступа у живот. И ето вам невоље. Сасма неподготовљени за практичан живот, јер ниже средње школе прама својему учевном плану давају спрему само за напредовање у више, којима је опет главни циљ приступ на Свеучилиште, незнаду чега и како се лаћати. Зато су пак пуни домишљавости. Поњухати су к класичној наобразби и то им је узвитлало главе. И ако невешти, хоће све да најбоље разумију, пачају се у јавне послове и постају полагаано политичари најневероватнијега кова. Такви су по прилици плодови, које даје наобразба нижих средњих школа. Потпуне средње школе имају свој резон детр. Али у готовим границама. Несмело би их бити превише и не преблизо једна к другој. Али, господо, и са ових нећемо жети увек само клене пшенице.

И на њиховим њивама може се разрашћати кукољ. Никад их не доврше сви ђаци који се на њих упишу. Слабији материјал напушта их прије. И ови — рецимо им: фалирани ђаци — множавају класу полуинтелигенције. Дакако, има међу њима таквих, које је особита срећа привела у миран пристан сматреног рада у једној или другој струци. Али, ових је мало. Њих већине лаћа се некаква мегаломанија. Они се — особито у просветно заосталим крајевима — намећу својим свезнањем и баве се радо оним гостионичарско-каванским политиканством, које је прави ужас за сваког трезвеног држављанина. Из њихових редова рађа се највише дефетиста, који са слашћу уживају, кад виде како семе, које разбацују, хвата корена.

Од ових рецимо надринтелигената — прети и друга опасност. Свезналице, за какве се сматрају, почињу чезнути по државном намештењу. На жалост, многи од њих знаду наћи протекције и ушуљају се на важне положаје јавне управе.

Господо сенатори, чули смо, течајем начелне дебате, врло забавне примере о раду неких органа наше управе. Окладио бих се, да можемо у већини случајева актере у гдекојем лакрдијашком подвигу управне мудрости тражити међу описаном полуинтелигенцијом, која се је знала увући у јавну управу.

Влада ће, ако приступи излечењу овога зла, придобити великих заслуга за државу и њену ад-

министрацију. Дакако, протеста ће бити овде или онде. Свако место, које има какву средњу школу, радиће из петних жила да ју задржи; ако не иначе, већ ради престижа.

Верујем, господо, да ће одредбе Г. Министра о затворењу ове или оне средње школе изазивати отпор. Али, кад иде за ствар вишег државног и националног интереса, мора да се пређе преко елокалних интереса, који се тако радо често и претерано истичу.

Изгласали смо законе о трговачким средњим школама и академијама, онда о техничким средњим те о стручним занатским школама, мушким и женским. Нека се — ако су иначе дани увети при оснивању тих школа, које имају по наш привредни живот пуно веће значење, него ли фабрике чиновничких кандидата нижих ступњева, узима обзир на крајеве, на чијим ће гробљима спавати миран сан средње школе, које су издахнуле, јер им је нестало за живот потребног кисика. Нека буде и при том Влади топло препоручено, да пре основања једне или друге такве школе добро промисли, да ли је, на којем месту и каква школа потребна, те може донашати очекиваних користи, јер се иначе може десити, да ћемо, без неког одређеног система, и што се овакових учевних завода тиче, доћи временом до излишног њиховог броја.

Господо сенатори, кад говорим о средњим школама, не могу шутке мимоћи неких појава, које су у прошлости, како код наставника, тако код ђака, а у неким случајевима дапаче и код њихових родитеља, изазивале негодовање. То су честе, течајем школске године долазеће промене у учбеним редовима или у похађању школе и сличним стварима, које би имале бити препуштене директорима, да их уреде према локалним приликама. То чини утисак, да се са сваком променом оделног начелника или референта у Министарству мора према његовом нахођењу мењати и начин наставе. Да вас набрајањем подобних случајева из последњих година превише не замарам, споменућу само неке наредбе, које су дирекцијама средњих школа у Дравској бановини стигле на почетку ове године.

Наређено је наиме било, да се мора до онда уведено само доподанско поучавање поразделити на допаданско и поподанско.

Иницијатор овог наређења без двојбе није имао још знања о принципу штедње, који је влада у оно доба у државно господарство почела већ уваћати. Иначе би си био морао бити на чисто, да његова наредба уветује осетљиво повећање трошкова за огрев и разсвету. Зато се не чудим, да о другим последицама, које то наређење може проузроковати, ни мислио није.

Тога ради је у кратко доба дошло — фиаско. Озловољили су се ђаци, којима је претило, да неће моћи поподневног слободног времена посвећивати више простовољним предметима, у којима су се хтели вјежбати, опрли директори, јер им се је ометао сав учбени ред, револтовали су се родитељи, чија су деца железницом и аутобусима свакодневно из често врло удаљених крајева долазла у школу. После месец дана трајајућег

разбурења, које је осетљиво ометало уибене успехе, морала је наредба бити опозвана.

Или узмимо егземпли гратна други случај. Таци се пар дана пред почетком школске године састају, да си на т. зв. „ђачком сајму“ набаве учне књиге. Наравски по исказу, које је водство школе издало. Настава дође у ток; кад али ето на једанпут расписа Министарства да се за тај или онај предмет мењају уибеници. И ђак има нове трошкове. Да су сви имучни, не би то значило много; али међу њима има већи део сиромашних, којима је сваки динар мало имање. — Али ово не би било још најгоре. Омладина у средњим школама — особито у вишим разредима — почиње на све критички мотрити. Питајте само професоре, који имају вољу, да своје ђаке узгајају са љубављу и негом, па ћете видети, шта ће вам о том речи. Је ли дакле мудро, да се у омладини буде циљевитости државне управе и о разборитости њених органа на вишим местима? Зато: правоверно објављивање свих прописа за школску годину и: никаквих нових наређења у току исте!

Господо сенатори, сада прелазим к предмету, који ми се са културног гледишта чини неизмерно важан. То је питање учног реда на нашим средњим школама. Оно је до душе већ решено, али по моме мишљењу не тако, како доликује части Југославије, а и њеним опште државним интересима.

Знам, да се г. Министар у том погледу ослања на просветни савет, који се састоји без двојбе од првокласних стручњака. Али времена су таква и прилике то захтевају да треба код уибеног нацрта за средње школе често над стручњацима арбитра, који дакако не може бити нико други, но г. Министар сам.

Наша култура саграђена је на темељима, које су положили два најнапреднија народа старога века: Грци и Римљани. Оплемењена је са етичким добрима кршчанства. Зато су прве гимназије, или како су се негда ове врсте учевних завода звали — лицеји, темељили на класичној наобразби, код које се је сматрало за потребно, да мора ђак научити грчки и латински језик тако, да писце тих народа може читати у изворнику.

За интелегента су у овим временима сматрали тек човека, који је ова два језика разумео, или барем у латиншчини могао се умешно изражавати. Зато је било људи, који су припадност интелегенцији хтели да докажу тиме, што су често употребљавали грчке, нарочито пак латинске рекове. Али свет се, како знате, непрекидно креће и земља, тај мали дроб свемира, непрекидно се врти. Зато се на њој и мењају прилике. Особито су се измениле у последњих 50 година. Невероватни, скоро баснословни напредак, од темеља је променио животне прилике на земљи. Ове пак промене захтевале су и захтеваће према будућем развоју знаности и технике поново и поново промену обуке. Хуманистички предмети морадоше мораће све то више да ступе у позадину, да на њихово место дођу реалистички предмети.

Незнам како је састављен наш Просветни савет. Надам се да у њему немају одлучујуће речи заступници класицизма. Овој врсти иначе пошто-

вања: вредних заступника научењаштва више би кадкада стало до тога, да чак добро чита и протумачи на пример хексаметар, „Кај та: ананта, катанта, паранта, та т' охмна, т' елтон,“ него ли да се удоби у божанствену поезију Јохана Волфганга, Гетеа или др. Франа Прешерна. Зато би од тако састављеног Просветног савета тешко било постићи да се укочи по мом мишљењу, још увек преопсежна обука у латинском, а нарочито пак у грчком језику те да се даде више места предметима, који су у практичном животу потребнији. На срећу смо, наиме, дошли већ тако далеко, да од образованог човека не захтевамо више знања мртвих, класичних језика, него познавање етичних врлина њихове добе. Не дакле само читања алфабета или абецеде, него умевање онога, што нам је њима очувано било. До свега пак тога можемо доћи посредно, и то dobrим преводима у живим језицима, који нам могу нада све јасно претставити дух старе културе. Наша средњешколска наобразба треба наиме да тежи ка дизању душевних врлина омладине.

Има, господо, народа који се поноси са две хиљаде-годишњом културом; има али поред њих народа са знатно млађом културом. Сада се пита, чиме се култура код једних и других изражава. Један од главних постулата за доказ културе је племенитост срца. Ова племенитост захтева, да човек чува своје и да не дира у туђе, да се једном речју, придржава права и праведности. Па ако нађем да народ, који се позива на врлине својих прадедова пре 2000 година, нема ове културе срца, већ насупрот да је има народ са млађом културом, питам вас, чија култура је драгоценија од та два народа и чије душевне врлине стоје више? Ово је један од васпитних момената, на који треба полагати важност кад се говори о дизању душевних врлина.

А шта је, питам вас, господо, кадро више да подигне ове врлине него ли тачно познавање наше националне историје? Да ли да говорим о томе опширније, господо сенатори? Мислим да не треба. Зауставићу се само на једном примеру: на термопилском јунаштву, чију висину класичка обука диже до неба и на голоти српске војске на путу кроз Албанију, према Виду, том острву смрти и нашег каснијег ускренућа. Где има у историји свих народа величајнијег васпитног примера? Али он није осамљен. Тако у вашој историји, драга српска браћо, налази се више таквих примера, како и у историји браће Хрвата, а и у нашој Словеначкој.

Сада долазим на питање чије решење особито полажем на срце г. Министру просвете. То је питање језиковне обуке. Данашње животне прилике захтевају у томе погледу сасвим друкчију уредбу, него ли је то било у прошлости. Пре свега, господо, тачно и темељито познавање матерњег језика. Већина вас је било тако срећних да сте школовање могли уживати на своме језику. Али нас има овђе и таквих који нисмо били учесници те среће. Међу те спадам и ја сам. Већ у основној школи морао сам учити туђе гласове а у трећој школској години настава нам је била већ сасвим на немачком.

Сада наравски у том погледу немамо чега да желимо више. Своји смо господари на својој земљи и наш језик влада свугде.

Срећни смо такођер, да дају већ наше основне и грађанске — а по готово све средње школе, — ђаштву могућност, да научи језик наше драге браће Срба и Хрвата, и то тако потпуно, да га може говорити и азбуком и абецедом. Ово знање почиње око домаћег огњишта, код којег се сакупљамо у свом Југословенском дому, стварати неко озрачје, које угодно загрејава.

Господине Министре, да ли не мислите, да би та топлина била још уочљивија, када би браћи Србима и Хрватима ревидирањем начина језиковне поуке на средњим школама била дана могућност, да и они завире у тајне милине Словеначког матерњег језика, као језика, који је по уставу такођер државни језик? (глас: учи се словеначки).

Господо, сиромашни смо били и сами на себе упућени. Али властитом енергијом и крепком вољом и пожртвованошћу остварили смо си поштовања вредну литературу, са којом се можемо са пунином правом поносити. Али не зато, а такођер не из управног разлога, верујте ми, већ једино из разлога да би могао у изворнику прочитати нашег великана Др. Франа Прешерна заслужује наш језик, да га научи сваки наображени Хрват и Србин.

Ових се је дана, господо сенатори, прослављала стогодишњица Гетеова. Господо, немојте ми пребацивати шовинизам ако Вас уверавам да се Др. Прешерна песма „Слово од младости“ — или како би сте Ви рекли: „Праштање од младости“ — што се тиче дубине мисли, милине чувстава, величанствене дијекције и мелодичности језика смело може успоредити са сваким дететом Гетеове музе.

Потпретседник Др. Фран Новак: Господине сенаторе, пола сата је већ давно протекло.

Др. Иван Хрибар: Ја сам пре замолио, а и сада молим нека ми господин Претседник дозволи да довршим; брзо ћу свршити.

Па онда оно у мрко доба највеће потиштености Словенског народа изречено пророчанство: „Največ sveta otrokom sliši Slave; Tje bomo našli pot, kjer nje sinovi, si prosto voljo vero in postave;“

(„Највише света власт је деца Славе;
„Онамо ћемо наћи пут, где синици њени,
„Слободно веру бирају, законе праве.“)

Ето нас данас, браћо, овде, камо нам је у јасној бистровидности претсказивао Др. Фран Прешерн, да ћемо доћи!

Господине Претседниче, да нисам имао одговарати г. колеги Др. Граслу и Шоли, ја бих био свршио јер управо пола сата говорим. Зато Вас молим да допустите кратко продужење говора — јер жалим што нам је овако мало времена дато за буџетну дебат.

Господо сенатори, кад ми је било 14 година пробудила се је у мени свесловенска свест, и из оних давних дана прати ме до данас са несмањеним интензитетом.

Сама по себи ми је дошла познаја, да мора бити дужност сваког свесног родољуба, да учи руски језик, јер је по природи ствари саме као језик најбројнијег словенског народа одабран, да буде саобраћајним језиком свију Словена. Ступивши пак у живот, почео сам — дакако не на особито задовољство аустријске државне управе — не без успеха ширити међу Словенцима руски језик.

Код постанка наше садање државе замолио сам Николу Пашића, нека у све наше средње школство уведу рушчину као обвезни предмет. Обећао ми је то. Незнам из којег разлога, није до тога дошло. Знам само, да обилгатне поуке рушчине нигде немамо.

Господо, једна од најодвратнијих својстава је незахвалност. Сад, господо, питам вас, коме у свету је Српски народ, смо ми сви, више хвале дужни, него ли великоме руском народу, који је над православном својом браћом држао свагда своју заштитну руку и који, видећ како Аустро-Угарска диже бојно копље, да га засади његовој српској штитеници у срце, листом устаде на њену одбрану.

Да није, високи Сенате, било оне бројне руске војске, коју је садањи претседник немачке републике назвао парним ваљцем, никад не би било Југославије. Зато је по мојем мишљењу дужност наша да своју захвалу покажемо руском народу, који сада има своју голготу, која му мора доћи, а сигурно хоће да дође ускрснуће, са уведењем облигаторног поука великаго, правдиваго, могућаго и слобонаго рускаго језика, како га је у душевном заносу повеличавао велики Тургењев.

Сав свет је, господо, против краја прошлога и на почетку садашњег века стао под утицајем богате руске литературе. Отворимо врата до њеног богатства и нашој интелигенци!

Тесно суседство у које смо на основи садањих саобраћајних прилика дошли са целим светом, учинило је потребно, да се наша омладина на средњим школама научи и којег страног језика. То питање се је додуше решило. Тако, да је наша учна управа на Класичним гимназијама увела облигаторно учење францускога, на осталим средњим школама облигаторно поучавање немачког језика.

Мени се, господо моја, ова решидба не чини сретна.

По мојем начину гледања на свет треба је свакој самосталној држави, да си оствари свој културни стандард. То је: тежити мора к тому, да је његова интелигенца васпитана по истим принципима и у истом правцу на целој државној територији. Притом дакако не може и несме бити забрањено да се појединци и преко тога културног стандарда попну. При остварењу овог културног стандарда је управо знање страних речи предмет, који даје обележје. Зато је важно, да је обука у том погледу на свим средњим школама иста. Зашто чинити разлику међу ђаштвом на класичним гимназијама и на осталим средњим школама стим, да наслањамо прве на француску, друге на немачку културу. Где је ту једноликост у одгоју? Не само де је нема, у стању је оваква двојита усме-

реност у критичним данима изазвати унутарње не-сугласице.

Ја, господо, отворено и пуним уверењем на-гињем к француској усмерености. Француска је култура симпатичнија од Немачке. Француска нам је донела дивно гесло: *Liberté, égalité, fraternité*; Немачка: *Blut und Eisen*; и онај ужасни доктрина лизам „који сада без димовински клати“ витези по-кушавају над јадним руским народом.

Али има и других разлога. Француској смо дужни хвалу за све оно што је већ из дана Напо-леона I, особито пак за време светског рата за нас учинила.

А Немачкој? Ви, браћо Срби, можда, пошто нисте никад били објект немачке експлоатације, тога не знате. Знамо пак ми словенци, а донекле и браћа хрвати. Ослон на немачку културу мо-гао би, верујте ми, бити још када у будућности кобан за нас. Немци су високо наображени и у обзиру радности и чудоређа опчудовања вредан народ. Али при том народ који се даје фантастичним гесловима спајати и завађати, а за доказе за ту тврдњу није ми, господо другови, далеко ходати. Ето Хитлера! Политичар, који у Аустрији не могаше успети, завео је половину Немаца са неиспуњивим обећањима. Исто тако је у своје доба Вилему II у фанатичком одушевљењу пов-лађивао сав народ, кад је издао крилатицу: *Von Berlin nach Bagdad!*

Потпретседник Др. Фран Новак: Молим вас, господине сенаторе, да свршите.

Иван Хрибар: Ја ћу брзо свршити.

Немачки научењаци, господо, својатају си већ сада сасма открито све Словеначко оземље као немачко поседовно стање, пошто је некада под аустријским германизаторима имала Немачку управу. Господо, важно је, да се неких ствари не заборавља. Незаборавајмо дакле тога и нества-рајмо у својој безазлености са увађењем немштине у наше школе каквих — и ако само привидних — разлога за правдање немачке експазивности. Незаборавајмо и тога да је признати немачки нау-чењак, чувени Момзен попео се до изрека да треба словенима расклати главе; не заборавајмо тога зато, да знамо чега свега је фурур теутоникус спо-собан.

Господине министре, сисао сте на грудима француске културе молим вас зато да уважите моје припомене и ревидирате наше становниште у погледу државном културног стандарда.

Господо сенатори, само још пар кратких при-помена.

Омладини у доба њеног физичког развоја тре-ба особите пажње. Иначе се може догодити да подлегне погибелним гесловима.

У том погледу је ретко када било за њу то-лико погибелни, као у наше доба. Зато треба да се тој погибелни по могућности доскочи. Било би доста интересантно о томе говорити, али ствар је такве нарави, да се ми не чине сходно упуштати се у њу овде. Радо сам пак приправљен, ако би то господин Министар захтелео, расправити ово питање са њим ин камера каритатис.

Конечно још неколико речи о свеучилиштима. Пре свега господину Министру топла захвала; да се је тако безусловно изрекао за неокрињеност свих наших највиших науковних установа кошто и за изјаву у аутономији њиховој. Данас су прилике такве, да тога не попуштају. Али доћи ће исто тако сигурно, као што су зеце за кишом, боља времена и за наше државно господарство. Тада пак нека Влада помни, да Љубљански медецин-ски факултет чека попунидбе.

Нашим академичким држављанима полагама на срце, нека имају увек пред очима светле узоре патриотизма и родољубља и нека неокалну одр-же заставу Југословенства. У њиховим ће рукама некада бити судбина Краљевине Југославије. Не-ка би пак академским грађанима не били само из и нека се зато у патриотском заносу посвете би-стрењу ума, да ју поведу срећној и славној будућ-ности.

Са научним радом наше госпоре свеучилиш-них професора можемо се поносити. Оно пружа народима, који су — живући у сретнијим прили-кама — могли човечанство обогатити са неоцењивим иследцима, куда води стаза к познаји вечите истине, доказ да и ми, неразлучна браћа Срби, Хрвати и Словенци, успешно ступамо у такмиче-ње на знанственом пољу. Господа професори не-ка би пак академским грађанима не били само из далека видни светлиници учености и знаности на улазу у надосудну и спасоносну луку живота, не-го и зором свих грађанских врлина. Особито узором у љубави домовини и народу и оданости Њего-вом Величанству Краљу. Буде ли тако, остаће на-ша свеучилишта темпљи праве, оживљајуће и чу-лотвореће југословенске свести.

Господо сенатори, гласаћу, како сам већ у опћенитој расправи јавно, за сав прорачун, па да-како и за прорачун Министарства просвете. (Бу-ран аплауз.)

Потпретседник Др. Фран Новак: Речима г. сенатор Др. Марко Костренчић.

Др. Марко Костренчић: Господо сенатори, ка-да узимам реч код Министарства просвете, не чиним то само зато, јер ми је то Министарство по професији најближе, него и стога, што предмет, о којему желим укратко, јер је већ време поодма-кло, да понешто кажем, спада по мојем мишљењу највише у оквир тога Министарства.

Нећу да говорим о детаљима и ако држим, да су многе ставке и позиције нереалне и да би требало једанпут о том се постарати да се оне ре-видирају. Много се ради шематички тј. прелази једна ставка из буџета у буџет, а да се не може казати, да има стварно оправдање.

Господо сенатори, молим, вас да не држите да сам ја као неки путник по облацима, као неки *mangeur des songes*, ја сам врло реалан и добро знам, да је два и два четири. Али знам и то добро, да се у социјалном животу заправо не може све водити по тој рачуници, да све иде она-ко као што се жели, и да они који тако рачунају, могу погрешити. Социјални живот више пута тече тако, да је два и два пет, у другом пак случају да је два и два три.

Господо сенатори, много се у нашој средини и овом високом дому говори и стално наглашује, да постоји велика криза економских вредности. А на жалост врло се мало чује о једној другој врло дубокој кризи и рекао би, много важнијој и судбоноснијој а то је криза моралних и свих културних вредности. Ова криза моралних вредности није од јучер, она је створена раније од кризе економских добара, од кризе материјалних вредности. Али верујте господо, да је та криза тако дубока и толико егстензивна, да ће проћи дуго време док ће се мећи излечити.

Већ од самога Шопенхауера, за којег знате да је био песимиста баш ради овога дебалвирања културних и моралних вредности и који је стао на становиште, да је једини излаз из те кризе самоубиство. Ниче иза њега могао је са свога становишта са триумфом, а за нас са боли ускликнути: „Бог је мртав, сви су Богови мртви!“

Треба само, господо сенатори, да погледамо око себе, па да видимо докле смо дошли, да видимо да нема ни једног идеала више, да нема ни једне моралне вредности више, која није орамоћена, а хомо лупус скита се по земљи и тражи своје жртве идући за једним само добром, за свемоћним златом. Овакве кризе није било од Христових времена, само што је онда била екумена стегнута на мањи круг људи, али кад је Христос оставио неку вредност и од тога се живело много и много столећа. Сада смо се нашли опет у тој кризи, ја држим да на крају крајева ова и економска криза има најдубљег корена баш у тој кризи моралних вредности и културних. Разуме се, господо да је данас против тога тешко се снаћи и да не можемо да нађемо лека томе. То господо, не може да се излечи одједанпут и ја питам: да ли има какве могућности да у овоме нашем расклиматаном добу нађемо једну тачку на којој би могли стати, једну чврсту окосницу која би нам могла да послужи потпором у овој пертубацији свих вредности. Моје је дубоко уверење да има, а то је школа. Школа од својих првих почетака па до највиших школа даје за право оној могућности да се како тако одржи, да се како тако боримо, па да се временом успостави она вредност која је толико поколебана. Ја се са многим г. г. предговорницима не бих сложио гледе схватања школе господо, али ја само хоћу да кажем то да школа, по моме мишљењу, може имати само два задатка.

Господо, у првом реду школа има то значење и тај позив да наш спознајни и наш стваралачки апарат усаврши до максимума његовог капацитета и да му да ону потенцијалну снагу коју том спознајном и креаторском апарату *in concreto* може да да. Али скоро бих могао казати да је још важнија задаћа школе да ученик у свакој школи има да буде депозитар, чувар моралних и културних вредности, које су нам дали наши претци, да школа створи људе који ће да буду чувари и прави стваратељи моралних и културних вредности.

Господо сенатори, то је држим прави задатак школе јер оно што се од факата научи у школи, то се господо заборави. Она култура која остаје у човеку, она његова способност, то је оно

што школа мора да нам да. Тај се прави задатак школе може да постигне само уском сарадњом учитеља и ученика. Господо, школа има задатак да нам даде праву културу, а не да нас цивилизира.

Врло сам захвалан г. министру просвете који нам је о нашим основним школама рекао доста лепих ствари, само на жалост резултат још није онај који би ми желели и какав би требао он да буде. Резултат је још увек незнатан и ми смо у питању аналфабетизма стављени на једно од последњих места међу културним народима. — Господо, што се тиче гимназија, ја мислим и не бојим се да кажем да средњих школа немамо доста и то са становишта које сам изнео. Немојмо се бојати великог броја културних људи, већ се требамо бојати полукултурних о којима је мало час говорио г. Хрибар. Немојте мислити да сам ја конзервативац, ја говорим из уверења; ја сам се тим питањима доста бавио. Ја сматрам да у погледу укидања чистих гимназија треба бити опрезан, нарочито је то случај са класичном гимназијом. Класичне гимназије су оне које дају корен и основе свакој култури. Као што је наш организам филогенетичан у онтогенетичном тако исто треба да буде и са нашом културом: Она мора бити филогенетична у онтогенетичном културном развоју. — Ја бих молио г. Министра просвете, да остатак тога типа школа, уколико је могуће више, штеди. Што се тиче високих школа, ја бих молио г. Министра просвете да Закон о уметничким школама, који је спремљен, што пре изнесе пред Народно представништво, јер су те школе преузете од државе и висе некако у зраку. Што се тиче Универзитета, ја држим да су Универзитети установе које би имале од наших студената да стварају чуваре моралних и културних вредности, али и ствараоце тих вредности. Према томе, ја мислим да ми немамо на претек тих Универзитета, али признајем да се код нас можда ишло нагло и да су се они некако раширили, те по неки Факултет стрчи из ове организације универзитетских установа, — тако да бисмо се често морали питати је ли баш он потребан или није. Међутим, ту ипак треба да будемо најпажљивији, јер укидањем сада тих факултета, значило би да укидамо оно што смо изградиле и да једној грешки додајемо другу. — Ми смо народ парадокса. Наши универзитети, чим су се основали, већ се почело говорити о њиховом укидању, па се то повлачи од Уједињења до данас. Нема сумње да је та несигурност велики разлог оваквој узнемирености. Ја мислим да би било крајње време да се ово стање једном консолидује. С друге стране кад говорим о узнемирености на Универзитетима ја сам уверен да сви они који су ангажовани, имају најбољу вољу.

Ја верујем и студентима, да је само патриотско осећање које њих води у њиховом раду, односно да кажем у њиховом нераду. Ја тако исто верујем да и универзитетске власти и универзитетски професори ништа друго не желе, него ред на универзитету. Ја исто тако верујем, да Краљевска Влада неће ништа друго, него ред на универзитету и ред у држави. Према томе, не могу да закључим друго, него да је ту по среди неки неспоразум, који мора да се уклони, који мора

да се уклони у интересу једног нормалног, једног здравог и плодносног рада на универзитету. Разуме се, господо, да студенти имају једно велико право. То је право младости. И ми сви били смо млади. И ми смо то право искористићавали, како који. Дакле, господо, то право, у некој мери, морамо дозволити и тим студентима, који су, пројед тога што су студенти, још и деца наша, они који долазе, они којима ћемо ми ову државу и оно што смо стекли и како смо стекли оставити. Према томе, господо, студентско питање је једно деликтано питање; и зато бих ја све те факторе, у првом реду студенте, у другом реду универзитетске власти, замолио, да приступе овом решењу, и да знају да се од њих очекује само једно, а то је: један безуслован рад на универзитетима; с друге стране, господо, молим Краљевску владу и Г. Министра просвете, да са много енергије, али и са много љубави и са много разумевања, приступе коначној ликвидацији тога питања, које, мислим, да би се могло решити, а да не трпи штету ма који важнији интерес.

Господо сенатори, како је време поодмакло, допустите само још неколико речи. Наша култура имаде врло велике задатке пред собом. Пре свега, господо, ми имамо да створимо једну националну културу, јер, можемо мирне душе рећи, ми те културе још немамо. Националну културу ми ћемо створити само онда, ако постигнемо да свако оно огњиште културе, које је раније било, даде свој прилог тој заједничкој култури. Ништа не смемо ту да гасимо — ниједну ватру ни на једном нашем културном огњишту. Све то мора да даде наше велико одушевљење за једну националну културу. С друге стране, не смемо заборавити да имамо још један велики трибут да платимо и свечовечанској култури. Нећу, господо, да овде проповедам неки наш месанизам али, господо, верујте да словенски народ, па и наш југословенски народ, имају још да кажу своју реч свету.

Господо, само још да се дотакнем укратко једног питања, а то је питање чл. 30 Финансијског закона. Много се о томе говорило. Морам да кажем, да жалим да је тај члан 30 ушао у Финансијски закон, и мислим да се сувише хитно радило, јер да се је мало узело у оцену све моменте, можда до тога члана не би било дошло. Ту је безувјетно, по стилизацији каква јест, дирнуто у аутономију универзитета.

Господо, ја аутономију универзитета схватам допустите ми да кажем — по једној слици, коју нам даје наша велика учитељица природа. Људски организам је најсавршенији организам, и верујте, ми, свесно или несвесно, опонашамо, подражавамо том организму у свима нашим социјалним радовима. И ми у нашем организму имамо аутономне органе. Имамо срце. Оно ради аутономно, без везе са централом. Централна са срцем нема никакве везе.

Али, господо, шта значи та аутономија у томе организму? То значи, господо, да се та аутономија мора сасвим ставити у службу целог организма (Гласовни: Тако јел!) И да се њој даје та аутономија само зато, јер она има у вишем смислу у вишој мери вршити те функције. (Тако јел!) И онда,

господо, кад центар мирује, кад центар спава, тај организам по својим аутономним функцијама даље ради, он не престаје.

И видите, господо, тако ја схватам ту аутономију: Врло је важна ствар, али мора да се подложи апсолутно само интересима организма. Дакле ван тога организма и на своју руку та аутономија не може да ради.

То је, господо, једна поука, коју морамо да сви усвојимо, и ту поуку морају да виде и уваже сви они, којих се она тиче.

Господо, част ми је изјавити да ћу ја гласати за буџет Министарства просвете, и желим, господо, да дође време, када ће се за један обилан и добар буџет Министарства просвете гласати у овим Домовима пер акламационом онако, као што се гласа и за друге буџете. (Аплауз и узвици: Живео!)

Потпретседник Др. Фран Новак: Тиме је господо, исцрпљена листа говорника. Жели ли можда г. извештач да говори?

(Извештач Др. Влада Андрић: Не желим.) Претрес је господо, завршен. Прелазимо на гласање. Молим господина извештача да изволи читати партију по партију петог раздела буџета Министарства просвете.

Извештач Др. Вlado Андрић чита партију 188.

Потпретседник Др. Фран Новак: Прима ли Сенат прочитану партију 188? (Прима). Она госпога која примају прочитану партију, нека изволе седети, а она која су против, нека изволе устајти. (Сви седе). Сва господо седе. Оглашујем да је прочитана партија 188 примљена.

За овим је Сенат, гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији, у смислу чл. 102 Устава и чл. 67 Закона о Пословном реду у Сенату, примно цео буџет расхода Раздела V Министарства просвете, и то од партије 189 до закључно партије 304, као и буџете државних привредних предузећа из ресора Министарства просвете, и то: Државне штампарије у Београду, Државне штампарије на Цетињу, Државне штампарије у Сарајеву, Народне позорнице у Београду, Народне казалишта у Загребу и Народне гледалишта у Љубљани.

Потпретседник др. Фран Новак: Тиме је примљен буџет расхода Министарства просвете за годину 1932-33.

Сада прелазимо на претрес буџета Министарства унутрашњих послова. Има реч г. Министар унутрашњих послова.

Министар унутрашњих послова Др. Милан Сркић: Господо сенатори, предлог буџета расхода како је изнесен пред Сенат, мањи је за 74,396.000 од буџета расхода за годину 1931-32. Кад се уважи да је Законом о измени и допуни Закона о врховној државној управи од 23. јануара 1932 године Општа државна статистика ушла у састав Министарства унутрашњих послова са буџетом расхода од 8,148.000, онда стварно смањење буџета расхода овог Министарства за годину 1931-32 износи 82,544.000 што значи 12,8% према буџету расхода из године 1931-32.

Показано смањење расхода у овом предлогу буџета у односу на буџет за 1931-32 годину, елиминирајући расходе за Општу државну статистику у поменутом износу од 8,148.000 динара; добијено је на тај начин: што су расходи за личне издатке предложени у мањем износу од 31,613.000 динара, а они за материјалне издатке у мањем износу од 22,780.000 динара. Ово смањење расхода на личне издатке резултира из факата: што је број чиновника и службеника из ресора овог Министарства, према овом предлогу буџета, сведен на 8.257 од 8.836, колико је њих било по буџету за 1931-32 годину и што је учињено смањење додатака на скупову и дневничарских награда. Смањење материјалних расхода резултира из чињеница: што је парт. 375 „поверљиве полицијске потребе“ смањена са 1,000.000 динара што је парт. 378 „учествовање државе за смештај управних власти по Закону о унутрашњој управи“ смањена са 5,700.000 динара, што је парт. 403 „помоћ општинама за издржавање полиције“ смањена са 4,300.000 динара што су путни и селидбени трошкови смањени на 9,848.904; што су остали материјални расходи по свима партијама смањени укупно за 37,089.000 динара.

Кредити за жандармерију, према предлогу буџета за 1932-33 годину, у односу према овим кредитима како су били унети у буџет за годину 1931-32, такође су смањени за 13,436.190 динара. Ово смањење је извршено и код личних и код материјалних расхода, који су сада предвиђени у мањем износу са обзиром на пад цена свима одећним и гарнизонским потребама. Лични и материјални расходи за жандармерију, према овом предлогу буџета износи укупно 350,651.731 динара, што ће рећи 61% од укупног износа предложеног буџета Министарства унутрашњих послова.

У жандармерији, према овом предлогу буџета, има 18.203 лица (Официра 442, војних чиновника 35, жандарма 17.700 и 26 пушкара, служитеља и др.

Смањење особља подручног ми ресора учињено је углавном на рачун упражњених места. Ових је у подручном ми Министарству морало бити, јер расходи овог Министарства нису могли добити свој коначни распоред, с обзиром, да још унутрашња управа у нашој Краљевини, пролазила кроз разне фазе развитака, док није нашла дефинитивну организацију у Закону о унутрашњој управи и о Банској управи. Тек на основу ове организације врши се постепено одабирањем што бољег особља дефинитивни распоред персоналних расхода. Но редукција буџета расхода која је извршена у Народној скупштини изазвала је потребу смањења броја службеника и у Министарству и у свима банским управама. Ово смањење извршиће се по једином обзиру, да уклањањем тог особља што мање служба буде трпела.

Приликом говора о буџету личних расхода морам да напоменем, да је при увођењу нових закона којима је реорганизација ова струка, као и новог закона о чиновницима називо се много на квалификације службеника овог ресора у циљу да се што више подигне квалитет службеника управне струке.

Потреба оваког дизања нивоа квалификације долази од особине позиције које унутрашња управа по својој реорганизацији у новој подели Краљевине на управна подручја заузима у општој државној управи. *Њена је позиција централна*; око ње се групшу радни фактори из осталих делова опште управе, па стога њено чиновништво, као стожер опште управе мора да је на потребној висини, незасењено квалитативним ауторитетом осталих. То је апсолутан услов за одржање потребног реда и ауторитета, те према томе и за хармоничну сарадњу свију грана опште управе.

У томе се је у ове три године много радило и постигло и ако још не све.

Ова велика штедња коју су нам прилике наметнуле, отежаће нам без сумње рад у овом смислу, али уздајући се у добру вољу, дисциплинованост и истинску преданост служби, служби подручног ми ресора, ја се ипак надам добрим резултатима.

Данас је стање несравњено боље него што је било пре 3 године.

У раду самога Министарства и ако су се послови знатно умножили и компликовали нема више застоја ни заостатака из ранијих година. Све је то у ове три године разрађено и довршено, и данас се ради ажурно.

Врховни контролни рад Министарства према његовој структури; кретао се у два главна правца: У правцу политичке управе и у правцу полицијске управе. Прво је била брига управног и самоуправног одељења Министарства, а друго његове врховне полицијске управе, коју сачињавају одељење за заштиту државе и одељење за јавну безбедност.

Управно одељење, које води старање о свима персоналним пословима целог ресора, имало је у ове прошле три године велики задатак у спровођењу важних персоналних одредаба Закона о унутрашњој управи као и одредба Закона о чиновницима.

Све је то спроведено до краја, тако да је уредо са општом реорганизацијом струке, извршено и ново уређење службеничких односа великог овог нарочитог у том погледу важног ресора.

Ту је продужен рад у 1931 години, започет 1929 и настављен 1930 године, на принципима и идејама: да се народу да боља савремена управа, да се утврди вера у једнакост грађана и правичу, да се ауторитет власти уздигне и учврсти, да се чиновнички кадар ове гране још већма квалитативно поправи и регенише увођење млађих школованих снага у његове редове, да подручни органи буду што ближе народу ради развијање међусобног поверења и успостављења што тешње везе, како би се што боље ставили у службу најглавнијем задатку државне управе: развијању и подизању духовне и материјалне културе народа. Овај рад је у 1931 години интензиван оптежао. Законом о чиновницима постављене су строге норме у погледу квалификације напредовања, али су у принципу и све норме донете у законима о унутрашњој управи, о банској управи и о поли-

цијском извешном особљу, да би се омогућило искоришћавање старог у служби прекаљеног, и ако не формално потпуно квалификованог, особља и постепеног прелажења на строжије услове о квалификацијама.

У току спровођења закона о називу и подели Краљевине на управна подручја и Закона о банској управи, као и закона о унутрашњој управи, утврдило се је, да је потребно извршити и извесне коректуре у погледу арондирања срезова. У том циљу издани су и потребни прописи, да су током године извршене ове промене, подручја и седишта срезова: и то: орашког, оplenачког и качерског; основан је и нов срез раванички и метнички; одређено је седиште среза новомаровског; и промењено је у подручју срезова прелешког, лудбрешког и копренчког, укинута је среска испостава у Ђуприји, а послове је преузео срески начелник новообразованог среза Раваничког, образован је полицијски комесаријат у Врњачкој Бањи, и комесаријат пограничне полиције у Фердинандовцу, а укинута су претстојништва градске полиције у Пећи и Ђурђевцу.

Поред свих послова на припреми закона, уредаба и правилника, управно одељење повереног ми Министарства дало је током целе године 1931 своју сарадњу и приликом оцењивања необично великог броја закона и других нормативних прописа свих осталих ресора.

У одредбама Устава од 3 септембра пр. године истакнуто је да се организација општинских управа и делокруг њиховога рада има уредити особитим законом по начелу самоуправе. Потребно ће би да наша општина, као основна, и административна и самоуправна, јединица, својом организацијом, коју треба овим законом да добије, буде оспособљена да на пуну меру своје делатности и у погледу задовољења како народних потреба тако и оних дужности које држава општини буде одредила.

Наше општине налазе се данас несумњиво у стању које се, свакако не може обележити као доборо, поглавито и зато што немамо још уједначених законских одредаба, које би одговарале потребама доба у коме живимо. Наше општине функционишу под разним законима, који се, више мање, данас имају сматрати као несавремени и застарели.

Доношење јединствених и савремених законских одредаба по предмету организације и функционисања наших општина, без сумње је неодложно и прешно. На томе предлогу законском се већ сада у Министарству ради.

Један од најтежих задатака овог Министарства је управно-политички надзор над самоуправама.

Тај се надзор данас изражава, док се не донесе нови закон о општинама и банском већу, — у постављању општинских претседника и других часника — као и банских већника.

Настоји се увијек, да се на ове положаје постављају људи некаљане прошлости, који имају пуно смисла за локалне прилике и потребе своје општине, људи који имају угледа и поверења у том крају, љубави и воље да на том положају ис-

тински послуже на добро и корист својих суграђана.

Ту ће требати свакако на много страна ствари поправљати, јер избор људи није свагда најбољи.

Док не дође уређење општина по новом закону, требаће на много страна поправљати, што није добро. И ја и моји органи при доношењу те одлуке руководићемо се само обзиром, да ли они збиља испуњују горе споменуте услове.

То исто важи за банске већнике.

Предлог закона о општинама и о избору банског већа у смислу Устава већ се припрема и мени ће бити врло мила свака сарадња, помоћ и сугестија и Ваша, господе сенатори, који прилике појединих крајева најбоље познајете, на овом те- шком послу.

Нарочито ће та Ваша помоћ добро доћи на раду око арондирања општина.

А дотле поправљаће се што је најпрече, сводиће те промене на најмању и најнужнију меру.

Закон од 3 октобра 1929 године, поред тога што је нашој отаџбини дао назив који је манифестација нашег државног и народног јединства и идеје пуне једнакости, равноправности, извршио је поделу наше Краљевине на управна подручја, на бановине, чије су границе одређене само са обзиром на географске, економске и саобраћајне прилике и само с обзиром на циљ да бановине буду велике и снажне привредне и управне јединице, способне да одговоре свима оним захтевима који су на њих постављени, како у интересу становништва које их насељава тако и у интересу државе, као целине. На овај начин нова управа подручја, на која је наша држава подељена 3 октобра 1929 године с једне стране постала су, као што је у своје време згодно речено, инструмент за брисање наших међуплеменских разлика и за наше национално спајање, док су са друге стране сретно дала пуну могућност да се спроведе једна коренита реформа наше управе, на правцу да се кроз њу оствари принцип административне децентрације, насупрот оном ранијем крутом централизму, који је као што је познато са својим неповољним резултатима у свима правцима створно противу себе опште незадовољство. Ранијом поделом наше Краљевине на 33 области, није био као што знамо онемогућен партикуларизам наших историјских покрајина и свих оних сепаратистичких тенденција које нам је наша заједница несрећна прошлост у наслеђе оставила. У ствари — и то треба нарочито нагласити — ранијом поделом на области само је свака историјска покрајина била подељена на изванредан број области. Из те чињенице резултирао је пуно онај претерани централизам, свакако у уверењу, да је једино он у стању да очува и огарантује народно и државно јединство. Централна власт; Министарства, задржала су била и сувише много власти за себе, и ако је и законом о општој управи од 1922 године учињен покушај да се спроведе у неколико административна деконцентрација. Било је министарства, као што се сећамо, која нису хтела да се одрекну извесних својих надлежности, и ако су им то и законски прописи излишно налагали. Са пуно тачности може се рећи и тврдити да је рђава подела земље на области логично донела цен-

трализам, који на пракси није могао показати добре резултате.

Користећи се искуством које је, без претеривања, доста скупо плаћено, извршена је подела наше земље на 9 бановина, при чему се руководило напред пом. разлозима, чиме је створена могућност да дођемо до једне добре управе, које у данашње доба не може бити, као што је документовано искуством и нашим и других држава, без административне деконцентрације.

Она се састоји у томе што се министарствима оставља опште управљање пословима, највиша контрола, законодавна иницијатива, а решавање појединих предмета само у оним случајевима кад се ти предмети односе на државу као целину. Административном деконцентрацијом, која је код нас спроведена кроз организацију банских управа, има се постићи, прво растерекавање централних власти, друго, брже отправљање послова, и треће — што је такође од особите важности — правилније отправљање послова, пошто су власти на које су Министарства пренела те послове, будући ближе народу и његовом животу, у бољој могућности да запазе и боље оцене све моменте које при томе треба имати на уму.

Наше бановине, како је законом од 3 октобра 1929 године одређено, претстављају не само управне него и самоуправне јединице са надлежношћу несравњено много већом него што су је имале раније области. Оне идеје којима се руководило при доношењу овога закона унете су и у Устав од 3 септембра прошле године. У Уставу, као што вам је познато, довољно јасно су одређене и наглашене све оне смернице у којима треба бановине као самоуправне јединице да добију своју потпуну организацију да би могле успешно вршити своја права и своје дужности које проистичу из одређене им надлежности.

Према уставним одредбама, у бановини као самоуправној јединици, има постојати Бановинско веће и Бановински одбор. Бановинско веће, бирано општим директним и једнаким правом гласа, дакле састављено од народних претставника, имаће у својој надлежности и доношење бановинског буџета и бановинских уредаба са законском снагом. Као самоуправни извршни органи, који ће из своје средине бирати Бановинско веће, у бановини ће постојати и Бановински одбор. Овај бановински одбор, поред осталог, има израђивати предлог бановинског буџета и чинити потребне предлоге у погледу постављања бановинског чиновништва. Законским одредбама које се имају донети да би се поменути уставни прописи увели у живот, с једне стране биће створена могућност да сам народ преко својих претставника учествује у деловању бановина, као самоуправних јединица са широком надлежношћу, а са друге стране, бановине ће моћи дати пуну меру у задовољавању свих оних и разноврсних народних потреба о којима се оне, као самоуправне јединице, имају старати. При изради ових законских одредаба биће искоришћено досадање искуство, до којег се дошло с обзиром на досадање дјеловање бановина, као самоуправних јединица. На сваки начин, при томе, сматраће се као драгоцен и сва запажања, која би у том погле-

ду сенатори имали, и која ће ми код израде овог посла добро послужити.

Активност бановина у свима правцима, у којима су од како постоје, деловале, извршујући им одређене задатке, — може се, без претеривања, објективно рећи, била је задовољавајућа. При томе, разуме се, ваља имати на уму нарочито ова факта: да у ствари бановине дејствују тек нешто више од две године; да су највише и времена и сретства морале, сасвим природно, као нове институције, утрошити на своје формирање односно организовање.

Општа економска депресија, која је владала у току прошле и ове године, имала је несумњиво своју реперкусију и на делатност бановине, те је потребно при оцени те делатности имати непрестано то у виду. Бановински издаци, односно бановински буџети, са обзиром на поменути привремену депресију, морали су бити доведени у склад са економском снагом народа. Иначе, бановинске финансије налазе се, несумњиво, још у периоду формирања, и нема сумње да су потребне нарочите мере и у погледу састављања и остваривања бановинских буџета, што ће свакако бити решено законом о самоуправним финансијама, који спрема г. Министар финансија. При изради овог закона свакако ће се нарочито имати на уму да се сва самоуправна тела па и бановине, упуте да своје буџете састављају строго према економској снази народа и стварним и неопходним потребама. Данашњи буџети расхода појединих бановина, које сада разматра још господин министар финансија и који ће бити предмет нарочите оцене Министарског Савета, сведени су на најмању меру водећи рачуна о потреби рационалне штедње, о економској снази народа оног краја и о неопходности појединих потреба.

Министарство унутрашњих послова позвано је да штити јавни ред и поредак у држави, и да се стара о личној и имовној безбедности грађана. У том правцу нови режим, који је ојачао ауторитет управних власти, ослободио их од утицаја партизанских из ранијих времена, завео дух пуне једнакости свих грађана пред законом и строге примене закона, — постигао је корисне резултате.

Од увек је било оних који су, ма из којих било узрока, угрожавали утврђено стање у држави и који су посезали за туђом својином и насртали на туђе животе.

Колико су тешке и пуне одговорности, а поред тога и врло деликатне дужности, које ово Министарство има да извршује у одбрани јавног поретка увидећете, кад имате у виду да поред данашње тешке и економске и моралне кризе, која појачава складност за вршење злочинних дјела, ми данас живимо у времену кад се врши пуно државно и национално консолидовање, које потиरे све заблуде и зле предрасуде из прошлости, које брише све трагове сепаратизма и енергично сузбија и војује са тим струјама антидржавним.

На првом месту имамо да се боримо противу разорне акције оних, који су се јавно огласили као противници наше државе и постојећег поретка у њој против комуниста. Жали Боже, ова разорна пропаганда наилази на подршке у иностранству, одакле се и руководи и организује.

Високо схваћање дужности према свом народу и држави и солидности наших грађана уз неморан и енергичан рад власти, која будним оком мотри на све те покрете, допринели су да ова пропаганда није нашла терена у нашој држави и да смо до сада стално имали позитивне успехе у откривању сваке овакве разорне акције и њеном сузбијању.

Иза ове долази акција која долази из једне суседне земље, одакле се пребацију терористи у нашу државу ради вршења атентата. Немоћи да на други начин загрозе њеној безбедности, они на овај начин гледају да је дискредитују у очима иностранства и створе о њој неповољно мишљење. Међутим ова акција је данас разголићена и целом свету је јасно ради чега се она врши. Она наилази само на осуду и на гнушање целог културнога човечанства. Ми ову паклену акцију са успехом одбијамо. — Заслуга за то иде с једне стране органе јавне безбедности који улажу све своје напоре да је пазирају и потпуно онемогуће, а с друге стране патриотско наше становништво оних крајева које, не презајући ни од најтежих жртава, са пуно преданости и пожртвовања раме уз раме са органима јавне безбедности, мотри и одбија ову терористичку акцију.

Осим изложених постоји и разоран рад уперен противу наше државе једне мање групе терориста емиграната. Свима су познати грозни атентати са пакленим машинама стављеним у вагоне који су долазили у нашу земљу из иностранства. Они су произвели и многе невинне жртве. Али благодарем напорима наших власти и предузетим сходним мерама — ова акција је угушена.

У борби са криминалитетом у земљи имало се знатних успеха. Утврђено је статистичким подацима да криминалитет стално опада у нашој земљи.

У томе лежи доказ успешног делања органа јавне безбедности, који чине велике напоре како у правцу превентивном спречавања вршења злочинаста тако и у правцу репресивном: гоњења злочинаца.

Према статистичким подацима број убистава у 1931 години у односу према броју убистава у 1930 години смањено се је преко 3%; злонамерних паљевина са 4%, разбојништва 24%. Једино се је незнатно повећао број крађа, што је разумљиво са 2.42%.

На смањење криминалитета несумњиво, уз остало, највише утуче добро организована служба органа јавне безбедности и побољшање њихове стручне способности. Министарство унутрашњих послова је по једном утврђеном плану радило и ради да повећа општи стручни и васпитни ниво својих органа. У томе је имало несумњивог успеха.

Жандармерија, која је у погледу стручне наставе потчињена Министарству унутрашњих послова, такође је много учинила у погледу стручног образложења својих органа, а нарочито свога стручнога кадра. Настојања у том правцу су увек интензивна.

Колико добре резултате дају органи јавне безбедности (полицијски службеници и жандармерија) најбоље ћете се уверити из факта, да је неуспе-

шно истражених дела кривичних у 1930 години било само 3% а у 1931 само 2.5%.

Као резиме свега могу рећи да су напори Министарства унутрашњих послова у циљу државне заштите и јавне безбедности, показали задовољавајуће резултате и дају основа за веровање да ће такви и у будуће бити.

Што се, напослетку, тиче, буџета расхода опште државне статистике, која је, као што сам већ истакао, тек наводно ушла у састав Министарства унутрашњих послова, част ми је да истакнем ово:

У 1931 години извршила је Општа државна статистика попис становништва, а у вези с овим и општи пољопривредни попис. Претходило му је ново нумерисање кућа у целој земљи и састављање спискова свих насељених места. До сада су публиковани сумарни претходни резултати пописа становништва по срезовима и градовима, а сада се врши детаљно сређивање података, чија ће израда и постепено публиковање трајати, као и у другим земљама, неколико година. Ови опсежни радови изискују да се углавном неумањен одржи на окупу цео радни апарат Опште државне статистике, као и до сада, па су стога и расходи како су утврђени у овом пројекту буџета, иако најштедљивије предвиђени, потпуно засновани на стварним радним приликама ове важне гране државне управе. То тим више што се све више развијају и разни текући послови статистички око сталног прикупљања тачних података о кретању становништва, и свих других важних елемената државног и друштвеног живота. У циљу једнообразна уређења тога рада у целој држави израђен је у Општој државној статистици пројекат закон о прикупљању статистичких података кретања становништва Краљевине Југославије, који ћу такође ускоро имати част да поднесем народном претставништву на законодавни поступак. У вези, с тим, већ су предузете припреме да до краја ове године обрада статистике кретања становништва буде ажурна. Тада ће се у стопу моћи да прати економско кретање и пресељавање становништва између градова, срезова, и бановина и на крају свакога тромесечја знаће се увек бројно стање појединих градова, срезова и бановина.

У години 1931 довршен је углавном и рад на припреми издавања сталног Статистичког годишњака, као што је пре рата издаван у Београду и Загребу и у Сарајеву, а издају га стално и све друге државе.

Исто тако у години 1931 сређени је материјал криминалне статистике за осуђенике код свих судова за 1928 и 1929 год. Тај рад се продужава и све се више усавршава, и после доношења новог кривичног законика уведени су једнообразни формулари, помоћу којих се тај материјал прикупља.

Најзад, у години 1931 обрађивана је и месечно публикована статистика стечаја и принудних поравнања ван стечаја, израђена је статистика цена животних намирница за годину 1930 и 11 месеци године 1931 и прикупљен читав низ разних других статистичких података.

То је у главним потезима преглед рада овог Министарства, под претпоставком, разуме се, да резултати рада нису свуда и на свакоме месту јед-

наки и свуда потпуно задовољавајући, ипак имам задовољство да истакнем, да сам ја који сам легално тек преузео овај ресор, у свакоме погледу примно једно одлично наслеђе од свога много уваженог претходника г. Председника Владе. Моја ће брига бити да то богато наслеђе не само одржим, већ да га, по могућности, и умножим. Потребно је да продужимо путем којим се је до сада ишло, без обзира на то што овакав предлог буџета расхода Министарства унутрашњих послова претставља тек најнужније потребе овога ресера, и ја вас молим да примите буџет Министарства унутрашњих послова онако како је предложен. (Бурно одобравање).

Потпредседник др. Фран Новак: Има реч сенатор г. Јова Бањанин.

Јово Бањанин: Господо сенатори органи Министарства унутрашњих дела стоје стално у најближој и непосредној вези са народом. Рад њихов дира свакога дана све интересе свакога грађанина ове државе и зато рад органа Министарства унутрашњих дела иде у рад који треба да привуче нашу највећу пажњу, јер то је рад одлучујући не само за правилан рад администрације него за целокупну државну политику.

Господо ја не бих дошао на ову говорницу да чиним декриминације и да дирам болна места, али ја хоћу овде да нагласим да има бановина у Југославији у којима се не води у потпуности Југословенска државна политика. Има, господо, функционеба државних који се нису уживели у државну мисао и државну политику, има људи који не могу да схвате и да дубоко проникну у значај ове мисли и зато мислим да је дужност Министарства Унутрашњих дела да све своје функционере упућује у то да су дужни да спроводе политику Престоне Беседе коју смо ми са веома великим заносом саслушали. Сви они треба да служе тој идеји и њезнином оснажењу у народу, јер ако они не буду то радили народ неће моћи да схвати ту мисао. Кад сам то казао ја морам с друге стране одбити једну другу мисао која је овде пала пред нас од стране нашег поштованог друга г. Јанковића. Он је свео читаво национално питање на бази кључа и казао је, да кључ решава сва питања. Ја то начело не могу примити, јер ја сам свуда где сам могао — на скромноме положају где сам се налазио као новинар — био пионир једнакости и равноправности у овој држави. Оно што је г. Јанковић казао требало је на првоме месту да води рачуна о нашој осетљивости и о приликама које владају у појединим крајевима наше државе. То господо, не може да буде основ наше државне и националне политике.

Ми, господо, не можемо вечно кључевима затварати све послове у нашој држави и не може кључ стално остати принцип наше политике. Чиновници који по некаквом кључу дођу на своје положаје они престају бити чиновници државне власти они постају преставници интереса оне групе која их је на основу тога кључа довела на положај. (Пљескање). У таквом чиновничком апарату нестаје кохезије и субординације, јер онај који је дошао по кључу на положај зна врло добро да он своју службу може да врши онако како он хоће

и онако какав је интерес групе која га је на тај положај довела, а не интерес државе. Ми тај систем, господо, не можемо перпетуирати. То још може бити једна моментална потреба, једни моментални обзир, — али ми тај принцип кључева треба једном да сахранимо за увек и да их поставимо у музеј националне прошлости. — Много се господо говорило и у Народној скупштини и у Сенату о чиновницима. Ми сви тражимо да чиновници савесно врше своју дужност. Ја мислим, да у томе погледу, међу нама нема никакве разлике. Али, господо, ми морамо водити рачуна о положају наших чиновника. Ми смо данас, услед буџетске штедње, доведени до тога да морамо да редуцирамо чиновничке плате, које и тако нису велике. Говори се, нарочито у Народној скупштини, како и чиновници треба да принесу неке жртве за државу. Међутим, господо треба уважити оно што су до данас чиновници, у погледу тих жртава, допринели, нарочито да олакшају положај земљорадника. Ви се сви себате да је пре неколико година због поплаве, чиновницима редуцирано 10% од њихових плата. — али, и данас, када су те поплаве престале, њима се још задржава тих 10%. И кад је дошло до оснивања Привилеговане аграрне банке и онда се апеловало на чиновнике да упишују акције. Чиновници су и тада уписом акција потпомогли старање Аграрне привилеговане банке, и ако су им цепови били празни. И кад данас, господо, долазимо још са једном редукцијом чиновничких плата, ми то чинимо са жаљењем, јер је томе разлог потреба велике штедње. Али, ми морамо нагласити, чим се прилике поправе и чим наступи финансијско оздрављење, да ћемо учинити све да чиновницима губитци који су проузроковани оваквим редуцирањима, буду што пре накнађени.

Ја сам у почетку свога говора напоменуо да дух државне администрације треба довести у склад са југословенским државним национализмом. Али и све остале Законе који су донети нарочито они од 6 јануара, треба довести у склад са југословенском државном политиком. Ми имамо доста Закона у којима су остали трагови старе политике која није била спешна за нашу Отаџбину. За пример тога ја ћу упозорити само на Закон о држављанству. Странац који се прима у наше поданство, мора још увек да полаже заклетву на држављанство Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. Ја мислим да и тај Закон као и све остале треба што пре довести у склад са државном мишљу. — Мени је драго што је министар унутрашњих дела изнео преглед и јасно изложио принципе самоуправе — принципе на којима треба да почивају наше бановине.

И ја само желим, да се ти принципи што пре остваре у новом закону о самоуправи бановина. Ја бих желео, господо, да та самоуправа, не дирајући једино у интересе државне целине, постаје што потпунија, да бановине постану један јак фактор у изграђивању нашег државног и националног живота. Желео бих да бановинска већа и бановински одбори буду један фактор, који ће донста спроводити самоуправни живот у пуној мери. Али бих желео уједно, да и та деконцентрација државне управе, која ће растерати цен-

тралну државну управу и дати бановинама снаге, да и та деконцентрација буде у што широј мери проведена. Ја сам само члан бановинског школског одбора, и мислим да није никаква самоуправа, ако ми једанпут у години будемо позвани на једну седницу, која ради два до три сата. Мислим, господо, да се на овакав начин не може изградити самоуправа, и уверен сам да ће принципи самоуправе, које ће Г. Министар увести у закон о самоуправама бановина, одговорити потпуно правом духу самоуправе, и да ће они моћи да задовоље и Народно Претставништво.

Исто тако је Г. Министар рекао нама овде и принципе, на којима ће имати да се оснива самоуправа општина. И потребно би било само, да се тај закон о самоуправи општина што пре донесе и да олакша живот народу у оној заједници, у оној јединици, која му је најближа. И ту мислим, господо, треба имати пред очима једну од најтежих ствари, која треба да се уреди код организације општина, а то су ове мале општине, којих толико има по нашој држави. Терети општинске самоуправе су огромни, а ове мале општине чине да ти терети постају готово несношљиви. Кад имамо општина, које дају три до четири до пет хиљада динара — а чули сте овде од г. Смиљанића да има општина које дају и 10.000 од сто намета на државни порез, онда је то терет који се сносити не може. А тај терет се може уклонити, ако се место ових малих ситних општина, које не служе ничему другоме него само вођењу администрације, створе велике општине, које ће моћи вршити велике функције што их општина има да врши.

Не иде искључиво у ресор и посао Г. Министар унутрашњих послова, ради се и о Министарству финансија, али ја мислим да је добро и овде напоменути, пошто Г. Министар води надзор над читавим самоуправним животом, и питање финансирања општина. И ту треба нарочито имати на памети, да није добро да држава све више преноси терете на општине. Општине имају и без тога у своме пренесеном делокругу да врше велике послове за државу. А, у последње време, ушло је у обичај, да се све више нови терети државни преносе на општине: тако за полицију, тако и за учитељску станарину. А што је још највећа аномалија, господо, догађа се то, да општина плаћа станарину за учитеља, а држава учитељима устеже станарину коју општина даје. Ја мислим, или тај терет треба да се скине с општина, што би било најправилније; или, ако општине и даље морају плаћати те станарине, да онда то остане учитељима.

А сада, господо, нека ми још буде дозвољено да пређем на питање једног закона, који мени, као старом новинару који је већ пре 35 година ушао у службу јавне речи, стоји највише на срцу. То је, господо, питање закона о штампи.

Чл. 12 нашег устава каже: „Свакоме је слободно, у границама закона, изразити своје мишљење путем речи, живе или писане, сликама и другим сходним сретствима“.

Господо моја, по моме схватању, ово је једна од главних и може се рећи једна од основних одредаба овога Устава.

И док ова одредба Устава није приведена у живот, може се рећи, да ни сам Устав није приведен у живот. И ја бих молио г. Министра унутрашњих дела, да нас може бити обрадује законским предлогом о изменама Закона о штампи (Одобравање).

Ја сам, господо, необично захвалан многој господи, која су у генералној дебати узела реч, што су се осврнула и на ово питање и што су затражила слободу штампе. И ја, господо, са овога места апелујем на све вас и на г. Министра и целокупну Краљевску владу, да будемо сложни у у томе, да је потребна нашој земљи слобода штампе. Под слободом штампе, мислим, господо, да треба дати слободу мисли и слободу дискусије о свима политичким, социјалним, културним и економским питањима.

Цензура, господо, коју данас имамо, осећа се тешко, врло тешко је осећам је тешко и ја, господо, који имам чисту савест, да никада нисам написао ни једну реч, која би била противна интересима државе. (Тако је). И, господо, сувишна ревност органа цензуре сигурно чини ту цензуру још тежом, и моје је дубоко уверење, да је сувишна ревност крива, да се чак и говори, изречени у овоме Сенату, који сигурно сви служе консолидацији државе, да се и ти говори подвргавају цензури (Гласови: Тако је).

Господо сенатори, рекао сам, да тражим слободу мисли и слободу јавне дискусије, а ви сте имали прилике и могли сте слушати или писане, или говорене, или шапатом ширене речи, како је нама потребна нека апсолутна слобода у томе погледу. То говоре, господо, и извесна господа, која су у своје време, када су власт имали, садистички уживали у томе да гвозденим песницама ударају по главама југословенских грађана (Одобравање). То говоре они, који су и сами себи и од својих фанатичних следбеника давали Мусолинијевску ауреолу (Тако је). Ту апсолутну слободу траже они, који су у својој болесној мегаломанији долазили и надали већ у Цесарског лудило (Одобравање). Њихова садашња борба за апсолутну слободу ништа нам не импонира.

Ја са овога места тврдим, да у једном организованом друштву нема апсолутне слободе (Тако је!) Друштво самим опстанком својим, самим организмом својим одузима сваку слободу, која се противи интересима и слободи целине (Известилац Др Влада Андрић: Тако је! — Иван Хрибар: Тако је! Живео!) Апсолутна слобода, господо, то је анархија, ту престаје друштво и постаје рат свих против свих „белум омниум контра омнес“, и та апсолутна слобода значи уништавање сваке цивилизације и уништавање сваког напретка.

Ја, господо, ни за штампу не тражим ту слободу. Ја тражим само, да се скине цензура, која је — ја сам дубоко уверен — противна и здравом развоју нашег парламентарног и државног живота. Јер штампа је, господо, главни инструмент уставног и парламентарног живота и без те слободе штампе не може се замислити, да се парламентарни живот може правилно развијати.

Мени је, господо, — морам нагласити овде пред вама необично жао, што на пр. неке еписто-

ле, неке поруке и посланице, које се у последње време кришом шире по нашој држави, нису пуштене да буду штампане, да буду предане широкој јавности, јер ја мислим, да би то било само од користи државном оздрављењу.

Јер то би штампање и критика, која би могла да се даде, доказала, како је очајна празнина и како је један управо поражавајући недостатак овде сваке конструктивне мисли и сваког стваралачког начела. (Одобравање). Те посланице, те епистоле шаљу господа, која су пре 6 јануара 10 година наизменце или заједно имала у руци државну власт. (Гласови: Тако је). И ако они од свега тога што су сами радили и скривили овој земљи, и после три године после 6 јануара немају ништа више да кажу о својој земљи, него оно што су тамо казали, онда је то врло јадно и жалосно. Ја не мислим с тиме да нико од те господе нема конструктивних мисли; ја не тврдим да међу њима нема људи који ову земљу једнако воле као и ми, али шта су њихове епистоле доказале? Оне су доказале то, да та господа немају ниједне мисли у којој су се између себе сложиле. Они имају једну једину мисао заједничку, а та је да руше постојеће, а шта ће бити после тога рушења, на то они нису мислили и на то не мисле. Они би се међусобно први сами покљали кад би до тога дошло. (Одобравање). А осим тога они немају ни права да воде ову земљу после свега онога што су јој они 1928 године донели. (Гласови: Тако је).

Ја сам рекао да тражим слободу штампе, али сам одмах нагласио да не мисли да је могућа таква апсолутна слобода штампе, јер ни за једну установу није у друштву људском допуштено та апсолутна слобода. Чуло се у Народној скупштини како нема рђаве штампе, како има само рђавих догађаја које штампа региструје и рекло се, да кривница за оно што се догађало у нашој штампи пада на партијску штампу а не на информативну штампу. Господо, то није тачно. Могло би се доказати да је информативна штампа често погрешила више него ли партијска штампа. У лову за сензацијама доносила је информативна штампа све оно што је могло да привлачи читалачку публику, а тај лов за сензацијама и скандалима, који је пренесен из других рубрика, у којима им такође није било место, тај лов за сензацијама довео је до тога да се најтежи проблеми државног живота третирају једнаком пажњом, једнаком озбиљношћу као какав криминални случај или друштвени скандал. Та метода новинарског рада — а ја сам новинар и морам рећи да та метода новинарског рада је штетна и опасна и она доводи догле да се може довести у питање и слобода штампе.

Ја сам, господо, рекао да је цензура тешка, да је цензура често и неразумна, али, господо, и новинари и штампа дужни су да пазе да не буду подвргнути таквој цензури. Цензура је тешка и по мом мишљењу најтежа и са гледишта државног најгора зато, што је додуше одузела новинарима слободу, али је скинула и сваку одговорност са њих, са штампе. Како свако, сваки орган јавног живота треба да одговара — а штампа је орган јавног живота, то тако и она мора бити одговорна

за своја дела, и у том је баш највеће зло цензура, што је ту одговорност са новинара скинула. Ја хоћу слободу штампе, али хоћу и одговорност новинара за оно што раде у земљи. Темељи националног и државног живота и нашега јединства морају бити заштићени Законом о штампи и никоме се не може допустити да свакога дана неодговорно дира у те темеље. Ту слободу ја за штампу не тражим, јер ни једна заједница не може дати слободу да руши њене темеље.

Али, господо, слобода политичке мисли, слобода политичке дискусије, то треба и то мора да се даде штампи. Слобода штампе, господо, не значи слободу ексцеса, и сваки ексцес и сваку харангу у штампи треба немилосрдно гонити. — Штампа је за то да разумна дискусија служи на претку народног живота, а није зато да харангира и узбуђује неупућени свет и заводи га на непромисљена дела.

За клевету и ивреду ја не бих допустио ни условну казну ни претварање казне у глобу, нити бих допустио да онај који је за клевету кажњен, има у затвору кустодна хонеста. Јер онај који без разлога злонамерно прља туђу част, не заслужује да се са њим кад у затвор дође, поступа као да је частан човек. (Гласови: Тако је!) Исто што вреди за сваку увреду злонамерну без друге дискусије осим за увреде које су учињене у афекту политичке борбе.

Господо, ја поново апелирам на г. Министра унутрашњих дела да што пре изнесе пред Народну претставништво законски предлог о изменама закона о штампи. Апелирам на њега, хватајући слободу штампе овако како сам рекао и тражећи да тај закон буде израђен у духу у коме сам овде говорно.

Али ја бих био још слободан да упозорим на једну ствар, која се можда још теже осећа него цензура над дневном штампом, а то је цензура која се врши над делима науке, књижевности, и уметности. Ја морам са жаљењем констатовати овде што сам дознао, а мислим да сам поуздано обавештен, да је чак наш велики учењак Цвијић са оне стране гроба погођен цензуром, да је други део његовог великог дела о Балканском полуострву претрпео много цензура. Господо, дела Јована Цвијића не иду и не читају се у ширим круговима, и када би у њима и било нешто што може да буде на уштрб, то не може бити на уштрб оних читалаца који дела Јована Цвијића читају. Ова цензура дела научних, књижевних и уметничких још теже се осећа. Може се и у науку, у књижевност и у уметност увући памфлет али оно што је постало памфлет престало је да буде наука, уметност и литература. И ја збох молио да органи цензура, и пре него што нови закон о штампи буде донесен, буду упућени да подвргавајући цензури научна, уметничка и књижевна дела, да поступају са мало више пажње према књижевности онога позива што га данас врши наука књижевност и уметност и да својом руком не дирају оно што треба да остане за потомство и не дирају на начин који дира у културни престиж наше отаџбине.

У нади да ће г. Министар што је скорије могуће изнети пред нас овај законски предлог, ја изјављујем да гласам за буџет овог Министарства. (Одобравање).

Потпретседник Др. Фран Новак: Има реч г. Паја Обрадовић.

Паја Обрадовић: Господо, с обзиром на поодмакло вријеме као и с обзиром на лијеп и јако аргументован говор г. предговорника, у коме је обрадио неке моменте које сам и ја мислио да повучем у дискусију, нећу се бавити тим моментима, него ћу упозорити г. Министра само на једну велику ствар, која наш народ таре, а која сигнали под снагу његове руке.

Господо, режим од 6 јануара донео је врло многа добра, али је он са собом донео и један терет тиме, што је за онај облик самоуправног народног живота који се највише и најнепосредје тиче народа, узео искључиво на своја леђа, напратио на себе одговорност и тиме учинио једно велико зло. Јер док је укинут сав остали репрезентативни систем и етаблирао се тако рећи апсолутистички систем, логично је било да и у општинама наступи тај систем. Међутим, овај систем који је заведен у општинама проузроковао је страшно и грдно зло, тако, да је од живота сељачког народа направно читаву једну несрећу. Ја знам да је раније и за време нашег партизанског политичког живота овај систем имао својих рђавих последица јер је у општински одбор на бази система листа доводио на управу општине људе који су тероризирали читав народ свога краја и своје општине и израбљивали сав уплив општинског одбора у своје личне сврхе. Могло се томе злу доскочити. Кад је укинута аутономија општина требала је, да су се промјене у општинама вршиле пошто су претходно конзултирани људи, који нијесу били партизански фанатици а који су најупућенији и који највише знаду какве су прилике у општини, па да они даду савјет и наименују евентуалне кандидате за чланове општинског одбора. Међутим, преко тога се прешло и опет су експоненти власти на најмјеродавнија мјесту, као што је била обласна самоуправа долазила у контакт са оним истим људима који су били истакнути у ранијем партијско-политичком животу. Тако се етаблирао један систем о општинама грдан и страховит, јер су општинска вијећа дошли опет људи, које су поједине вође, агитатори и партизани сеоски својим упливом препоручили па су с њима и њиховим друштвом радили што год су хтјели у општини.

Господо, ја видим у мом крају гдје ја живим шта се ради у двије општине. У општини Лапац имате такав случај, да је на сиромашни сељачки народ натоварена једна кућа, с којом власник није знао шта да почне. Та је кућа изграђена, за једног трговачког спекуланта, који је хтео себи да све направни тако како ће моћи преузети све послове, па је изградио у њој 36 просторија. Дошла је на лицитацију, пошто је била оптерећена другом па ју је да покрије своје тражбине мунтала господињска штедионица. Међутим ни она није могла да изађе с кућом на крај и продала је кућу, једном овдашњем трговцу за 140.000 круна. То

је било 1921 године, кад је била инфлација и када круна није ништа вриједела. Како ни он није могао да изађе на крај, његова породица гледала је на сваки начин да ту кућу од себе дебарасира. И ком ће другом да ју натовари него општини. Пошто је Лапац једно мјесто у којем долазе срески управитељи само по казни, није чудо да се тако ради. Ниједан такав срески управитељ не доноси гаранције, да ће радити добро и да ће му лежати на срцу интереси народа. Он већ тиме што је кажњен носи у себи тај тешки дефект и онда гледа само да се на ма који начин макне и оде у који други бољи срез. Због тога гледа да дође у контакт са онима који имају уплива и који тероризу сиромашни сеоски свијет уздајући се да ће му они помоћу свјих веза помоћи да дође у мјесто на које жели.

И под тим таквим среским начелницима се догађа да је ова кућа, која је 1921 године плаћена са 140.000 круна, продата општини за равно 400.000 динара лањске године. Велика кућа за општину, то је баласт, па да је најбоља. Јер шта ту долази? Долази у првом реду осигурација за њу. Долази у другом реду што конзумира кирајнице, гута их и у се апсорбује. Кад апсорбује кирајнице не даје прилике другима да имају кирајнице, да плаћају најамну кућарину. Најамна кућарина, разредна кућарина товари се на општину и општину губи двоструко, јер губи разредну кућарину и прирез тако да је ту разлика око 15.000 динара у овоме случају. Затим долазе поправки. Ви, господо, немате појма о томе шта су то поправки сеоским општинама. Те поправки дају прилике сеоским начелницима да се утврђују. Они хватају своје пријатеље, дају им рада, да их награде, да доцније себе осигурају за избор, ако дође до избора; да их потпомажу у вијећу па да им вотирају путне трошкове, да им вотирају прорачун и да раде како они хоће.

Ја знам један драстичан примјер. Искрено ми је казао један од господо учитеља, односно референт, у школи шта се ради. Имали смо — вели — да поправимо у једној школи клупу. Идемо и ја и начелник, и рачунао своје трошкове и наш ће пут стајати 400 динара. Дозовемо мајстора и кажемо му: поправи ове клупе. Мајстор вели да ће оправити за 100 динара. Ја му кажем: како можеш поправити за 100 динара? Видиш да је све раздрмано? Могу, вели он; зашто не бих могао? Само пазни добро, кажем му ја. Продрмавамо клупе, да му докажемо да треба добро да се оправи и тако смо натјерали човјека сином да узме 200 дин. за те оправке; јер нас је срамота да наши путни трошкови изнесу 400 динара, а сами поправки клупа да стоје 100 динара.

Таквих драстичних примјера има више. За градњу школских врата плаћа се 1.200 динара, за оквире прозорске 3.500 динара. Кад се показало да не ваља општина мора поново да зове мајстора и онда опет мора да плати 3.000 динара. Господо, ово је грдило превршило сву мјеру и ја бих жељно на то грдило да упозорим. Видите, у Србској општини. Тамо има један пропали трговац, који је дошао дотле да је морао женину кућу продати. Та је кућа изграђена као шувина, у коју

се кола путничка свраћају. Адаптирана је са пред-градама да буде кућа.

И шта се догодило? Пошто нема новца и не зна како ће подмирити мјеницу, која су извјесна господа жирирала код извјесне штедионице да не падне на њих та мјеница, закључило се на предлог тога господина да се даде њему и депутација која ће с њим да иде 2.400 динара за путне трошкове, да оду банској управи и да израде да се општини даде у име школе 240.000 динара, па ће да се купи његова кућа за школу. И тако је његова кућа купљена за школу за 240.000 динара, коју је суму дала банска управа, односно држава, да се са овом сумом ова кућа адаптира за школу. Уговор о купњи саставио је бљежњик општине и наплатио себе са 1000 динара.

Па шта се онда ради? Мјесто да се она адаптира за школу, у школи се преграђују учитељски станови, да се прошире просторије, само да онај господин може да остане у тој кући данас. И данас он станује у тој кући, а већ има годину и по дана, што је та кућа прешла у власништво општине. Кућа плаћена са 240.000 динара, а не вриједи никако ни 50.000 динара. Натоварила је на општину муку, тако да општина остале школе није могла поправити. А требала је градити школе у друга два села. За која је мољена потпора.

На то ја упозоравам господина Министра унутрашњих дјела, да пази. Кад је дошао један одлучан претстојник г. Хасан Беговић, којег смо једва дочекали пошље тринаест година; Муслиман, али која је народ волио и хтио скинути оне пијавице са његовог врата, онда је тај Хасан Беговић морао бити премјештен због неке тенденциозне тужбе. И данас ми имамо новог претстојника, који иде у прилог овој групи. Ја не знам господо; човјек мора да се избежуми. Што год пође одавде с добром намјером наопако се изврне. Одавде јакн замах, који хоће да се народу помогне мјесто да падне на онога, који чини зло народу, он пада на сам народ.

Ја упозоравам госн. Министра на ове ствари, а пошто је вријеме кратко, премда сам имао још да говорим, ја морам у половини свршити. Жао ми је да свршujem али треба распустити таке одборе и сврћи њихове начелнике. Тласујем за овај прорачун. (Аплауз).

Потпретседник **Др. Фран Новак:** Реч има г. Министар унутрашњих послова.

Министар унутрашњих послова **Др. Милан Сршкић:** Господо сенатори, и ако питање примјене закона о штампи као и његове промјене не спада директно у надлежност Министарства унутрашњих послова, него у надлежност државних тужиоштава и бироа за штампу, која су под Министарством правде, односно Претседништвом Министарског савета, — ипак мислим да је потребно осврнути се на излагање г. сенатора Бањанина о слободи штампе, који је дао једну државничку, и разумну анализу слободне штампе, строго одвајајући слободу мисли и дискусије са свим њеним добрим странама, од злоупотребе слободе, од експреса, коју чини рђава злонамерна штампа, доводећи често велике интересе државе и друштва у опасност.

Потребно је да као члан Краљевске владе обавијестим господо, сенаторе, какво је наше гледиште на то питање. Закон о штампи, као и сви они шестојануарски закони, којима је заведен један строжи режим, нису донесени због оних доbronамјерних, због оних, који не мисле зло да чине, него због оних, који су мислили, да, злоупотребљавајући слободу, смију да се играју и са највећим интересима државе и народа.

Закон о штампи шестојануарски поштрен је не за то да стегне и угуши добру штампу, чији значај по јавни живот сви ми високо уважавамо, — него због рђаве штампе.

Лаша штампа, преко својих редакција, желели превентивно обезбедити се од сваке одговорности, прибегла је сама добровољно цензури. Разумије се да је тај режим, који је сама штампа тражила и створила, погађао једнако а горе добру штампу него рђаву. Та цензура, која није прописана ни каквим законским прописима, имала је често за пошљедицу, да се и мимо интенције режима заустављају написи, који не садрже у себи ниједно дело, које би потпадало под санкцију било кривичног, било Закона о штампи, било Закона о заштити државе.

С тога ми желимо, да се та цензура чим прије укине. — И она ће бити укинута. За сада, господо не мисли се поднашати Народном претставништву предлог за промену закона о штампи, јер сматрамо да још нису потпуно ишчезли они узроци, који су изазвали овај режим Закона о штампи, као што још нема разлога за мењање Закона о заштити државе и Закона о суду централном за заштиту државе.

Ми мислимо да ће укидањем цензуре бити тај режим много олакшан, а добронамерној штампи пружена пуна слобода и мисли и дискусије у свим и политичким и културним и привредним и социјалним питањима, док строге санкције законске треба да још постоје због рђаве штампе, која би ту слободу злоупотребљавала и на штету државе и друштва.

Органима власти, који цене законитост штампаних написа, биће дата либерална упутства у погледу примене Закона о штампи. Добра штампа од тога неће трпети.

Ово ће бити прелазна фаза, док не дође тренутак, кад ће се моћи вршити законодавна промена режима о штампи, када буду ишчезле сви узроци који овај данашњи режим оправдавају. (Одобравање и плескање).

Потпретседник **Др. Фран Новак:** Пошто се више нико не јавља за реч, сматрам да је претрес закључен. Приступимо гласању о предлогу буџета Министарства унутрашњих послова. Молим г. извјештоца да изволи читати редом поједине партије буџета Министарства унутрашњих послова.

Извјештоцац **Др. Влада Андрић:** чита партију 326.

Потпретседник **Др. Фран Новак:** Прима ли Сенат прочитану партију 326? (Прима). — Објављујем да је партија 326 примљена.

(За овим је Сенат гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији, у смислу чл.

102 Устава и чл. 67 Закона о Пословном реду у Сенату, примио цео буџет расхода Раздела VII Министарства унутрашњих послова, и то од партије 327 до закључно партије 370.

Потпретседник **Др. Фран Новак**: Објављујем да је буџет Министарства унутрашњих послова примљен.

Господ осенатори, дошло је саопштење од Народне скупштине да је примљен предлог Закона о изменама и допунама. Закона о таксама. За тај законски нацрт г. Министар финансија, у име Краљевске владе, захтевао је да се и у Сенату огласи као хитан и да се реши исто тако брзо као и у Народној скупштини.

Прима ли Сенат тај захтев г. Министра финансија? (Прима). Оглашујем да је захтев г. Министра финансија примљен и предлажем да финансијски одбор поднесе свој извештај о овоме законском предлогу до сутра у 5 часова после подне, пошто је пристанком Сената оглашен као хитан.

Тај законски предлог гласи:

Народна Скупштина

Краљевине Југославије

Бр. 5839

16 марта 1932 год
у Београду

Господине Претседниче,

Част ми је известити Вас, да је народна скупштина на свом шеснаестом редовном састанку, одржаном 15 марта 1932 године, коначно усвојила предлог Закона о изменама и допунама о таксама поднет јој од стране Господина Министра финансија на основи овлашћења датог му Указом Њ. В. Краља од 23 фебруара 1932 године

Извештавајући Вас о предњем мени је част, Господине Претседниче, у смислу члана 64 Устава и параграфа 66 Закона о Пословном реду у Народној скупштини, доставити Вам дефинитиван текст овога законског предлога, онако како га је Народна скупштина усвојила, — с молбом на Ваш даљи поступак.

У исто време част ми је доставити Вам и оригинал Указа о овлашћењу за подношење Народног претставништву овога законског предлога.

Овај законски предлог претресен је у Народној скупштини као хитан.

Извалите примити, Господине Претседниче, и овом приликом уверење о мом особитом поштовању.

Потпредседник Народне скупштине,

Др. Авдо Хасанбеговић, с. р.

Господину

Др Анти Павелићу,
Претседнику Сената

Београд.

НАРОДНА СКУПШТИНА

Краљевине Југославије

сазвана Указом од 23 септембра 1931 године у ванредан сазив за 7 децембар 1931 године на свом шеснаестом редовном састанку, одржаном 15 марта 1932 године у Београду, решила је:

ПРЕДЛОГ ЗАКОНА

о

Изменама и допунама Закона о таксама

који гласи:

§ 1.

1. Став 5 члана 26 Закона о таксама мења се и гласи:

„Кад пореска управа посумња у вредност процене извршиће нову процену по прописима грађанско судског поступка преко заклетих вештака Против ове процене са формалне стране има места жалби Финансијској дирекцији, чије је решење извршино.“

§ 2.

У ставу другом члана 29 Закона о таксама место речи: „троструким износом“ ставити „једноструким износом“ а после речи: „трошкови око процене“ ставити запету и додати нову реченицу, која гласи: „а ако се утврди да је означена мања вредност него што је стварно уговорено, казна је троструки износ утајене редовне таксе“.

§ 3.

У члану 36 Закона о таксама у првом ставу место речи: „пет до седам“ ставити: „седам до девет“ а на крају истог става додати нову реченицу која гласи: „Министар финансија може за специјалне послове одређивати и по једног стручног вишег чиновника Министарства финансија.“

§ 4.

Став први члана 51 Закона о таксама мења се и гласи:

„Кад се на исправе издане у приватном саобраћају, које подлеже плаћању таксе у маркама или употреби таксене хартије, не прилепи одмах при постанку исправе никаква или потпуна такса или се таква прописно не прилепи и не поништи, или се за петнаест дана од дана састава исправе ова не пријави, или се не употребил прописана таксена хартија, на таква писмена доју пред власт ма на који начин, наплатиће се, уз доплату редовне таксе, казнена такса у износу три пута наплаћене, недовољно или непрописно положене таксе. Ако се овакве исправе у року од 15 дана од њиховог постанка пријаве, али такса у овом року не плати, наплатиће се поред редовне таксе и казнена такса у једноструком износу.“

Ка крају другог става истог члана додати: „а за потврде или признанице о пријему закупнице (кирије) плаћа издавалац исправе“.

§ 5.

Члан 52 закона о таксама мења се и гласи:

„Члан 52.

Власници и пословође трговачких, занатских и индустријских радња, који обављају радњу без овлашћења или дозволе или који прекорачују обим рада одређен законом о радњама, поред казне по одредбама закона о радњама, казниће се и тро-струки износом редовне таксе предвиђене за овлашћење или дозволу за дотичну радњу.

Сва она лица која плаћају таксу по овом закону повремено унапред, недељно, месечно, полу-годишње, годишње и т. д. ако не плате благовре-мено редовну таксу казниће се поред плаћања ре-довне таксе једноструким износом редовне таксе.

Пропис овога члана важи и за наплату оп-штинских такса у Србији и Црној Гори, с тим да казна ни у ком случају не може бити већа од тро-струког износа неплаћене таксе нити прећи суму од 5.000.— динара. Где се износ редовне општин-ске таксе не би могао утврдити казна ће се одме-рити, с обзиром на врсту кривнице, паушално до 5.000.— динара највише.“

§ 6.

У тач. а Тар.Бр. 11 таксене тарифе додати нов став, који гласи:

„Ако се уплата врши од једанпут и у једном износу за све време трајања осигурања, од целокупне положене суме 0,6%.“

На крају 2. Напомене уз исти тарифни број додати нову реченицу, која гласи:

„за осигурање бродова и бродског инвентара плаћа се такса по тачци б) овог тарифног броја.“

§ 7.

У 8. Напомени уз Т.Бр. 12 таксене тарифе бри-сати речи: „и такса платити“, а на крају исте На-помене додати нову реченицу, која гласи: „Ако се уговор у року од 15 дана пријави, а такса не пла-ти, осудиће се уговорајуће стране солидарно, по-ред редовне таксе, и на казну у износу једноструке редовне таксе“.

§ 8.

У Т.Бр. 14 закона о таксама после речи „уго-воре“ ставити: „или писмена, изузимајући она на-ведена у 4 Напомени овог тарифног броја“, а на крају додати 4. Напомену која гласи: „За уговоре или писмена о закупу зграда — станова и локала, плаћа се према величини годишње закупнине и то:

преко 2.400 — до 3.600 —	динара	10	дин.
„ 3.600 — „ 6.000 —	„	20	„
„ 6.000 — „ 10.000 —	„	30	„
„ 10.000 — „ 20.000 —	„	50	„
„ 20.000 — „ 30.000 —	„	100	„
„ 30.000 — „ 50.000 —	„	200	„

а преко овога износа на сваких даљњих 100.— још $\frac{1}{2}\%$. Изузетно од члана 20 закона о таксама, ава се такса плаћа на уговоре о закупу зграда — станова и локала без обзира за које време се уго-вор склапа.

Сви сопственици станова и локала дужни су сачинити уговор „или писмено“ о закупу и пла-тити таксу, у року од 15 дана од дана уселења, у противном платиће поред редовне још и пето-струки износ редовне таксе на име казне.

За станове и локале до 2.400.— динара го-дишње закупнине, као и за пазакупе није обаве-зно сачињавати уговоре о закупу.

За затечене закупе на дан ступања на снагу овога закона морају се сачинити уговори или пи-смена о закупу и такса платити по овом пропису најдаље до 1 јула 1932 године, у колико уговори о закупу већ нису сачињени и такса плаћена. Ко то не учини казниће се по другом ставу ове на-помене.

§ 9.

Тар.Бр. 25 таксене тарифе закона о таксама, мења се и гласи:

„Тар.Бр. 25.

За сваки оферат при оерталним лицитација-ма код државних надлештава и самоуправних тела и имовних општина, плаћа се такса од предрачу-ске вредности посла, који се лицитира и то:

- 1) за послове до 20.000— дин. 50.— дин.
- 2) преко 20.000 до 100.000 — „ 100.— „
- 3) „ 100.000 „ 500.000 — „ 200.— „
- 4) „ 500.000 „ 1.000.000 — „ 300.— „
- 5) за послове преко 1.000.000.— динара и предра-чунске вредности, за сваки започети милион, још по 100 динара.

г. Напомена. За послове, за које се предра-чунска сума не објављује, плаћа се такса на вели-чину понуђене суме-цене, а по горњој скали.“

§ 10.

Т.Бр. 31 додати нову 4. Напомену која гласи:

„4. Напомена. За признаницу и њен индоса-мент, који се издају на основу закона о јавним складиштима плаћа се 20.— динара без обзира на вредност робе.

За варанте, који се издају посебним индоса-ментом, плаћа се по горњој табели.

Не подлеже плаћању таксе остали индосамен-ти вараната као и потврде робе или своте, ако се дају на признанице односно варанту“.

§ 11.

У Т.Бр. 33 закона о таксама на крају првог става додати: „За потврде или признанице о прим-љеној закупини (кирији) за станове и локале пла-ћа се, и то:

од 500.— динара	1.— дин.
од 500.— до 1000.— дин.	2.— „
од 1000.— до 2000.— дин.	5.— „
од 2000.— до 3000.— дин.	10.— „

а преко 3.000.— динара на сваки 100.— динара још 0,25 динара“.

На крају истог тарифног броја додати нову напомену која гласи:

3. Напомена. Сопственици станова и локала ду-жни су издавати признанице са прописном таксом о примљеној закупини, у противном казнити ће се по члану 51 закона о таксама.

§ 12.

У Т.Бр. 34 закона о таксама на крају првог става додати: „На обрачуне новчаних завода и ак-ционарских друштава о есконтовању меница, за-ложница и т. сл. плаћа се 1.— динар“.

На крају 2. Напомене уз исти тарифни број додати нов став, који гласи:

„Новчани заводи и акционарска друштва дужни су издавати обрачуане о есконтовању меница, заложница и т. д. у противном казнити ће се по претходном ставу“.

§ 13.

У Тар.Бр. 36 таксене тарифе место „0.50“ ставити „1“.

§ 14.

Тарифни број 47 проширује се на целу Краљевину и измењен гласи:

Тар. Бр. 47.

За решења свију власти о одобрењу административних забрана на принадлежности државних службеника, која се доносе по њиховом тражењу за рачун других лица плаћа се 1%“.

§ 15.

У Тар.Бр. 55 таксене тарифе место „10“ ставити: „50“, а место „20“ ставити „100“, а 1. Напомена уз исти тарифни број, мења се и гласи:

„1. Напомена. За свако продужење визе у земљи, која је истекла, плаћа се 30.— динара“

§ 16.

У Тар.Бр. 81 под в) место „20%“ ставити „према Тар.Бр. 14“ а у 4. Напомени изоставити: „и 14“

На крају овог тарифног броја додаје се нова напомена, која гласи:

5. Напомена. Такса из тач. 2 и 3 овог тарифног броја плаћа се у готовом новцу“.

§ 17.

Тар.Бр. 84 таксене тарифе мења се и гласи: „За извиђај и осуду иступа по закону о радњама, плаћа осуђени и то:

	Динара
За дело из § 397 закона о радњама	25
„ „ „ § 398 закона о радњама	50
„ „ „ § 399 закона о радњама	150
„ „ „ § 401 закона о радњама	1000

§ 18.

Тар.Бр. 89 таксене тарифе проширује се на целу Краљевину и измењен гласи:

Тар.Бр. 89.

1) За издавање претповластице за израду пројеката за искоришћавање водних снага . . . . . 50.—

2) За издавање повластице за грађење нових и преправку (преничање) постојећих постројења за искоришћавање водних снага, код постројења са примитивним направама за погон јачине до 15 бруто коњских снага на непловним рекама, речницама и потоцима (млинова, ваљавица, стругара, влачара, преднионца и ковница) од једног пара каменова, од једног пара ступа, од једног реза, тестера . . . . . 50.—

За поточаре на потоцима, који пресушују . . . . . 10.—

3) За преглед и одобрење пројеката и за издавање повластица за грађење плаћа се:

а) код постројења без турбине јачине преко 15 бруто коњских снага као и код постројења испод 15 бруто коњских снага на пловним и сплавним рекама и каналима (млинова, ваљавица, стругара, влачара, преднионца и ковница) од једног пара каменова, од једног пара ступа и од једног реза тестере . . . . . 100.—

б) код свих постројења с турбинама поред таксе из предњег става, још и за сваку бруто коњску снагу постројења по . . . . . 2.—

4) За преглед и одобрење пројеката и издавање повластице и за преправку (преничање) хидрографевинског дела постројења плаћа се половина таксе прописане за издавање повластице за грађење.

5) За преглед и одобрење планова, издавање дозвола за постављање покретних воденица (млинова-лађаша) плаћа се:

а) на Дунаву, Сави, Драви, Тиси, Јужној, Западној и Великој Морави од једног пара каменова . . . . . 1.000.—

б) на осталим рекама од једног пара каменова . . . . . 500.—

За премештање са првобитног места плаћа се половина ове таксе.

6) За продужење трајања повластице за искоришћавање водних снага . . . . . 50.—

7) За дозволу да се хидрографевински део постројења за искоришћавање водних снага може пустити у рад . . . . . 50.—

8) За одобрење да се промени сврха постројења за искоришћавање водних снага . . . . . 50.—

9) За одобрење да се повластица за искоришћавање водних снага пренесе на друго лице, плаћа се половина таксе одређене за нову повластицу.

10) За одобрење плана и давање дозвола за постављање у водним токовима или непосредно поред њих:

а) водних кола (долана) за дизање воде . . . . . 30.—

б) постројења за црпљење воде поред таксе из предњег става, још и за сваку бруто коњск уснагу постројења по . . . . . 1.—

11) За преглед и одобрење пројеката за утврђивање речних обала и регулацију река, за мелiorацију земљишта, за снабдевање водом и за канализацију градова, села и појединих зграда плаћа се:

а) за пројекте са ревидованим предрачуном трошкова до 50.000.— динара . . . . . 20.—

б) за пројекте са ревидованим предрачуном трошкова преко 50.000.— динара до 1.000.000.— динара . . . . . 50.—

в) за пројекте са ревидованим предрачуном трошкова преко динара 1.000.000.—, за сваки започети милијон још по . . . . . 50.—

1. Напомена. Без одобрених пројеката и плаћене таксе из овог тарифног броја нико не сме отпочети подизање ма какве грађевине у кориту или непосредно поред корита водних токова, нити грађевине за одвођење воде из водних токова, нити грађевине и радова за снабдевање водом насеља или зграда намењених јавној употреби, нити грађевине и радове за канализацију градова и зграда намењених јавној употреби као ни грађевине и радове за одвођење употребљене воде из града и насеља. Ко противно уради казниће се од 100.— до 500.— динара, поред казне по специјалном закону.

2. Напомена. За преглед и одобрење пројеката за чије извођење држава даје субвенцију или учествује у изради или извршењу пројекта не плаћа се такса предвиђена овим тарифним бројем.

3. Напомена. Ни једно решење о одобрењу не може бити издато пре него се на оригиналном решењу, које се предаје молноцу, налепи и прописно поништи предвиђена такса, што се на самом решењу има означити“.

§ 19.

Тар.Бр. 90 таксене тарифе проширује се на целу Краљевину и измењен гласи:

„Тар.Бр. 90.

За одобрење за подизање постројења са прегледом и одобрењем планова:

Динара

1) за целокупна постројења са парним, моторним, електричним и плинским погоном инсталације, које подлеже прегледу по постојећим прописима . . . . . 100.—

Поред предње таксе плаћа се још и за сваку инсталисану бруто коњску снагу постројења по . . . . . 2.—

2) За мотор-генераторске станице . . . . . 100.—

Поред предње таксе плаћа се још и за сваку инсталисану бруто коњску снагу по . . . . . 2.—

3) За акумулаторске станице за осветљење и погон . . . . . 100.—

Поред предње таксе плаћа се још и за сваки инсталисани ампер—час капацитета по 0,20

4) За сваки м² инсталисаног котла (са резервом), који не потпада под закон о парним котловима, по . . . . . 10.—

5) За преправку (преиначење) или проширење постројења поменутих у тач. 1—4 овог тарифног броја, плаћа се половина такса прописаних у тим тачкама.

6) За преносне водове и калеководне високог напона ванградских мрежа, плаћа се:

а) За напон до 6.000 волти и сваких започетих 10 км. дужине . . . . . 100.—

Поред предње таксе плаћа се још и за сваких инсталисаних бруто киловат-ампер у прикљученим трансформаторским станицама по . . . . . 2.—

б) за напоне преко 6.000 волти и сваких започетих 20 км. дужине . . . . . 300.—

Поред предње таксе плаћа се још и за сваки инсталисани бруто киловат-ампер у прикљученим трансформаторским станицама по . . . . . 3.—

7) За преправку (преиначење) проширење или појачавање преносних водова и далеководна високог напона ванградских мрежа поменутих у тач. 6 овог Т.броја плаћа се половина таксе.“

§ 20.

После Тар.Бр. 90 таксене тарифе ставити нови Т.Бр. 90а, који важи за целу Краљевину, и гласи:

„Тар.Бр. 90 а.

Динара

За стручни преглед и одобрење за употребу (дозволу за пуштање у рад) машинских, електричних, електромашинских и плинских постројења, намењених јавној употреби и инсталацији које подлеже прегледу по постојећим прописима, као и моторних возила . . . . . 100.—

Поред предње таксе плаћа се још и за сваку инсталисану бруто коњску снагу или киловат-ампер по 0,30

За сваки инсталисани бруто ампер-час капацитета по 0,20

За сваких започетих и постављених 10 км. вода по . . . . . 2.—

За сваки м² инсталисаног котла загревне површине (са резервом), који не потпада под закон о парним котловима, по . . . . . 5.—

Напомена. Количина бруто инсталисаних коњских снага, киловат ампера, ампер-часова и километара утврђује се по важећим прописима“.

§ 21.

Тар.Бр. 91 таксене тарифе проширује се на целу Краљевину и измењен гласи:

„Тар.Бр. 91.

Овлашћења за обављање радње по закону о радњама

За овлашћење за обављање радња, која издају управне власти првога степена на основу закона о радњама плаћа се:

1) за обављање трговачке радње на сталном пословном месту:

Динара

а) за трговачке радње на велико: у местима до 50.000 становника . . . . . 500.—
у местима преко 50.000 становника . . . . . 1.000.—

б) за трговачке радње на мало:
у местима до 5.000 становника . . . . . 100.—
у местима преко 5.000 становника до 10.000 становника . . . . . 200.—

у местима преко 10.000 становника до 50.000 становника . . . . . 300.—
у местима преко 50.000 становника до 100.000 становника . . . . . 400.—
у местима преко 100.000 становника . . . . . 500.—

2) За трговачке радње, које се обављају на несталним местима (§ 125 тач. 2 закона о радњама) плаћа се половина таксе из тачке 1 б) овога тарифног броја:

- 3) за трговачко посредничке радње:
  - а) агентурске радње . . . . . 500.—
  - б) комисионе радње . . . . . 500.—
  - в) трговачка заступаства генерална . . . . . 500.—
  - г) трговачка заступаства искључива . . . . . 300.—
  - д) отпремничка предузећа шпедитерска . . . . . 200.—
  - е) отпремничка предузећа кочијаша . . . . . 50.—
  - ж) остале посредничке радње (огласни и рекламни заводи) . . . . . 1.000.—

4) За обављање занатске радње: у местима до 100.000 становника . . . . . 50.—
у местима преко 100.000 становника . . . . . 100.—

5) За обављање грађевинске радње: а) инжењера, архитекта и градитеља . . . . . 1.000.—

б) мајстора, зидара, тесара, кле-сара, бунарџије . . . . . 200.—

6) За обављање: а) електротехничке радње . . . . . 500.— б) електро-инсталатерске радње . . . . . 200.—

7) за обављање индустријске радње (параграф 32 закона о радњама) . . . . . 1.000.—

Напомена. Сва предузећа, која се по овлашћењу монополских власти баве производњом монополских предмета, плаћају таксу по предњим прописима овог тарифног броја с обзиром на врсту радње.

Предузећа, која се баве продајом монополских предмета на ситно, плаћају 20.— динар, за овлашћење за продају ових предмета, поред таксе из Т.Бр. 235 таксене тарифе.

§ 22.

Тар.Бр. 92 таксене тарифе проширује се на целу Краљевину и измењен гласи:

Тар.Бр. 92

Дозволе за обављање радње по закону о радњама

1 За дозволу за обављање радње, коју на основу закона о радњама издају опште управне власти првога степена, плаћа се:

1) За производњу вештачких минералних вода према дневном капацитету

апаратуре за пуњење флаше:	Динара
до 1.000 флаша	500.—
преко 1.000 до 5.000 флаша	1.000.—
преко 5.000 флаша	3.000.—

2) За заводе за опкладу (опкладонице): у местима до 50.000 становника . . . . . 2.500.—
у местима преко 50.000 становника . . . . . 5.000.—

3) Угоститељске радње: а) хотели за сваку гостинску собу: у местима до 5.000 становника . . . . . 25.—
у местима преко 5.000 до 50.000 становника . . . . . 50.—
у местима преко 50.000 до 100.000 становника . . . . . 75.—

у местима преко 100.000 становника . . . . . 100.—

б) ресторани без хотелског рада: у местима до 10.000 становника . . . . . 500.—

у местима преко 10.000 до 50.000 становника . . . . . 800.—

у местима преко 50.000 до 100.000 становника . . . . . 1.500.—

у местима преко 100.000 становника . . . . . 2.000.—

в) ресторани са хотелским радом: плаћају таксу под а) и б) ове тачке према броју становника;

г) свратишта и коначишта: у местима до 10.000 становника . . . . . 100.—

у местима преко 10.000 до 50.000 становника . . . . . 200.—

у местима преко 50.000 до 100.000 становника . . . . . 300.—

у местима преко 100.000 становника . . . . . 500.—

д) кафане: у местима до 10.000 становника . . . . . 300.—

у местима преко 10.000 до 50.000 становника . . . . . 500.—

у местима преко 50.000 до 100.000 становника . . . . . 800.—

у местима преко 100.000 становника . . . . . 1.000.—

е) кафане са ограниченим точењем пића или продајом само у флашама: у местима до 10.000 становника . . . . . 100.—

у местима преко 10.000 до 50.000 становника . . . . . 200.—

у местима преко 50.000 до 100.000 становника . . . . . 300.—

у местима преко 100.000 становника . . . . . 500.—

е) барови: у местима до 100.000 становника . . . . . 3.000.—

у местима преко 100.000 становника . . . . . 5.000.—

ж) гостинице, бифеи, подразумевајући ту и продавнице ужичких производа: у местима преко 10.000 становника . . . . . 300.—

у местима преко 10.000 до 50.000 становника . . . . . 500.—

у местима преко 50.000 до 100.000 становника . . . . . 800.—

у местима преко 100.000 становника . . . . . 1.000.—

з) пансионери: у местима до 5.000 становника . . . . . 100.—

у местима преко 5.000 до 10.000 становника . . . . . 200.—

у местима преко 10.000 до 50.000 становника . . . . . 300.—

у местима преко 50.000 до 100.000 становника . . . . . 400.—

у местима преко 100.000 становника . . . . . 500.—

и) народне кухиње: у местима до 50.000 становника . . . . . 100.—

у местима преко 50.000 становника . . . . . 200.—

ј) крчме — механе: у местима до 10.000 становника . . . . . 100.—

у местима преко 10.000 до 50.000 становника . . . . . 200.—

у местима преко 50.000 до 100.000 становника . . . . . 300.—

у местима преко 100.000 становника . . . . . 500.—

к) за радње где се троше само млечни производи (здрављак).	50.—	6) За трговачку радњу лековима, лековитим специјалитетима, дрогама и отровима на велико плаћа се такса из Т.Бр. 115 таксене тарифе;	
л) за радње у којима се продају искључиво кафа и чај (кафецијске и чајцијске радње)	50.—	7) За узгредну продају на мало отрова и препарата за кућну употребу и техничку сврху	100.—
4) Предузећа за превоз путника и робе.		8) За вршење послова банкарских и мењачких, као и оних који обављају акционарска друштва и друштва са ограниченом одговорношћу:	
а) омнибуси	200.—	у местима до 10.000 становника	1.000.—
б) фијакери	50.—	у местима преко 10.000 до 50.000 становника	2.000.—
в) такси	100.—	у местима преко 50.000 до 100.000 становника	3.000.—
г) скелом и другим пловним објектима за превоз с обале на обалу и непловним рекама	150.—	у местима преко 100.000 становника	4.000.—
5) носачи и друга лица која дају своје личне услуге на јавним и нејавним местима	20.—	9) За обављање радње, за продавање хартија од вредности на отплату	5.000.—
радње и предузећа за вршење ових послова	200.—	10) За обављање радње за продавање хартија од вредности на отплату, одобрене акционарском друштву и друштву са огранич. одговорношћу	5.000.—
6) предузећа за мерења тежине робе	300.—	11) За обављање предузећа за продају покретних ствари јавном дражбом (заводи за лицитацију)	3.000.—
у местима до 50.000 становника	500.—	12) За обављање предузећа за давање зајмова на ручни залог	3.000.—
у местима преко 50.000 становника	400.—	13) За обављање предузећа за давање информација и посредништва за равнање између дужника и повериоца	5.000.—
7) предузећа за чување безбедности станова и локала	400.—	14) За обављање новинарске агенције	200.—
8) трговине са старим стварима:		15) За обављање путничке агенције:	
у местима до 10.000 становника	100.—	у местима до 5.000 становника	250.—
у местима преко 10.000 до 50.000 становника	200.—	у местима преко 5.000 до 10.000 становника	500.—
у местима преко 50.000 до 100.000 становника	400.—	у местима преко 10.000 до 50.000 становника	1.000.—
у местима преко 100.000 становника	600.—	у местима преко 50.000 до 100.000 становника	1.500.—
9) димничарски занати и стрводернице:		у местима преко 100.000 становника	2.000.—
у местима до 5.000 становника	50.—	16) За биро за посредовање купопродаје некретнина	3.000.—
у местима преко 5.000 до 10.000 становника	100.—	17) За биро за заступање пред управним властима изузев финансијско-правних заступништва и царинских посредништва	2.500.—
у местима преко 10.000 до 50.000 становника	200.—	18) За биро за посредовање женидбе	5.000.—
у местима преко 50.000 до 100.000 становника	300.—	19) За приватне детективске биро	1.000.—
у местима преко 100.000 становника	500.—	20) За приватни биро за посредовање рада и службе:	
10) Предузеће за чишћење јама и канала и предузећа за уништавање пацова	50.—	у местима до 10.000 становника	200.—
предузећа за уништавање инсеката и томе слично	100.—	у местима преко 10.000 до 50.000 становника	300.—
11) За обављање трговачке и занатске радње без сталног пословног места (кућарци), као и за свако продужење ове дозволе	20.—	у местима преко 50.000 до 100.000 становника	400.—
II. За дозволу, коју издаје бан на основу закона о радњама, плаћа се:		у местима преко 100.000 становника	500.—
1) За одобрење трговачке радње са оружјем, муницијом и експлозивом.	500.—	21) За обављање поморске агентуре:	
2) За произвођење оружја, муниције и експлозива у виду заната	100.—	у местима до 10.000 становника	600.—
3) За задружна јавна складишта, од једног кубног метра запремине складишта	1.—	у местима преко 10.000 до 50.000 становника	800.—
4) За производњу електричне енергије, за јавну употребу, у колико није у питању § 60 став 4 Закона о радњама	2.000.—	у местима преко 50.000 до 100.000 становника	1.000.—
5) За производњу отрова, лекова и лековитих специјалитета, субстанција и препарата за лекове, у колико није искључиво право апотеке	2.000.—		

у местима преко 100.000 становника . . . . . 2.000.—
 За обављање речне агентуре плаћа се полови-
 на ове таксе.

22) За обављање кинематографске (биоскоп-
 ске) радње:

у местима до 50.000 становника . . . . . 200.—
 у местима преко 50.000 становника . . . . . 500.—

23) За обављање предузећа за редован пре-
 воз путника и робе:

а) малим железницама за јавни сао-
 браћај, које нису прикључене уз др-
 жавне железнице . . . . . 2.000.—

б) моторним колима (аутобусима,
 теретним аутомобилима) . . . . . 1.000.—

в) трамвајима . . . . . 1.000.—

24) За држање јавне кланице: . . . . . 1.000.—

3. За дозволу, коју на основу закона о рад-
 њама издаје Министар трговине и индустрије, Ми-
 нистар социјалне политике, Министар војске и
 морнарице, односно Министар финансија, плаћа се:

1) За обављање предузећа за редо-
 ван превоз путника и робе моторним ко-
 лима (аутобусима, теретним колима) . . . . . 1.000.—

2) За обављање банкарских и ме-
 њачких послова од стране акционарског
 друштва и друштва са ограниченом од-
 говорношћу, као и за обнављање осигу-
 равајућих послова од главнице дотич-
 ног друштва 0,10%

3) За индустријску (фабричку) рад-
 њу, која је по врсти и капацитету од
 особите важности за одбрану земље
 (§ 60 став 4 закона о радњама) . . . . . 1.000.—

4) За исељеничку агенцију . . . . . 5.000.—

5) За финансијско правно заступ-
 ништво . . . . . 2.000.—

6) За царинско посредништво плаћа се такса
 по Т.Бр. 225 таксене тарифе;

7) За рад фабрике пива . . . . . 10.000.—

8) За рад фабрике шпиритуса:

а) индустријске . . . . . 5.000.—

б) пољопривредне . . . . . 5.000.—

9) За рад фабрике квасца . . . . . 5.000.—

10) За производњу играћих карата и домина
 такса из 2.

Напомене уз Т.Бр. 236 таксене тарифе.

11) За рад фабрике за производњу
 оружја, муниције и експлозива . . . . . 5.000.—

12) За фабричку дестилацију мине-
 ралних уља . . . . . 2.000.—

13) За производњу лекова биолош-
 ког порекла . . . . . 5.000.—

15) За јавна складишта, од једног
 кубног метра запремине складишта 1.50

16) За производњу филмова . . . . . 1.000.—

1. Напомена. Ако се која радња поменута у
 Т.Бр. 91 и 92 таксене тарифе закона о таксама не
 мора протоколисати по одредбама специјалних за-
 кона појединих правних подручја, онда се прили-
 ком издавања овлашћења или дозвола за овакву
 радњу морају наплатити поред таксе за овлашће-
 ње или дозволу још и такса за протоколацију про-
 писана у Т.Бр. 31 до 40 таксене тарифе закона
 о судским таксама.

Прописи напомене уз Т.Бр. 31 до 40 таксене
 тарифе закона о судским таксама укидају се.

2. Напомена. Страни поданици држава са ко-
 јом не постоји уговор о узајамности за обављање
 радње изузев руских избеглица, плаћају за обав-
 љање радње троструку таксу из овог тарифног
 броја.

3. Напомена. За ортачење иностра-
 них акционарских друштава, задруга и
 друштава са ограниченом одговорнош-
 ћу са домаћим предузећем поред таксе
 из Т.Бр. 10 тач. в) плаћа се . . . . . 5.000.—

§ 23.

Тар.бр. 93 таксене тарифе мења се и гласи:

„Тар.Бр. 93

1 Посебна одобрења за подизање радионица
 (у смислу § 105 и следећих закона о радњама):

1) За одобрење за подизање радионица и по-
 стројења индустријског карактера, које се издаје
 у смислу § 106 и 107 закона о радњама, плаћа се
 такса по Т.Бр. 90 таксене тарифе.

2) За остале радионице и постројења:

а) без моторне погонске снаге . . . . . 50.—

в) кинематографа (биоскопа) . . . . . 200.—

г) радионица или постројења за из-
 раду, прераду, извађање и спремање
 филмова целулоида . . . . . 500.—

д) радионица и постројења за из-
 раду отрова, лекова и лековитих специ-
 јалитета, супстанција и препарата за ле-
 кове . . . . . 200.—

ђ) радионица и постројења за фа-
 бричку производњу оружја, муниције и
 експлозивних средстава . . . . . 500.—

е) осталих радионица и построје-
 ња за израду оружја . . . . . 200.—

ж) малих, градских, друмских, жи-
 чаних и сличних железница у колико
 нису прикључене за државне железнице,
 као и трамваја за јавни саобраћај . . . . . 500.—

з) фабрика карата и домина . . . . . 2.000.—

и) радионица и постројења за про-
 изводњу лекова биолошког порекла . . . . . 500.—

ј) радионице и постројења за про-
 изводњу сточних лекова биолошког по-
 рекла . . . . . 500.—

к) за индустријска (фабричка) пре-
 дузећа која су по врсти и капацитету
 од особите важности за заштиту и од-
 брану земље . . . . . 200.—

II. За одобрења, за употребу (§ 113
 закона о радњама), изузев оних из Т.Бр.
 89 и 90а таксене тарифе . . . . . 50.—

1. Напомене. За подизање хидро-
 грађевинских постројења плаћа се так-
 са из Т. Бр. 89 таксене тарифе.

2. Напомена. За сваку битну из-
 мену или проширење радионице или по-
 стројења у конструкцији, обиму, распо-
 реду, месту или производњи (§ 118 за-
 кон о радњама), изузев оних из Т.Бр.
 89 и 90 таксене тарифе плаћа се поло-
 вина таксе предвиђене у Т.Бр. 91 и 92
 таксене тарифе закона о таксама“.

§ 24.

Тар.Бр. 94 таксене тарифе мења се и гласи:

„Тар.Бр. 94.

1) За пријаву оснивања помоћног локала исте радње на подручје исте општине на коме је седиште главне радње, које се обављају на основу овлашћења:

а) пословнице . . . . . 20.—

б) продавнице и радионице . . . . . 50.—

2) За пријаву оснивања помоћног локала исте радње на подручју исте опште управне власти првог степена, које се обављају на основу овлашћења:

а) пословнице и бироа — половина таксе предвиђене за овлашћење за обављање дотичне радње односно предузећа:

б) продавнице и радионице, као за ново овлашћење за обављање дотичне радње односно предузећа.

3) За одобрење оснивања помоћног локала исте радње на подручју исте општине код радња, које се обављају на основу дозволе (§ 60 закона о радњама);

а) пословнице и бироа . . . . . 50.—

б) продавнице и радионице . . . . . 100.—

4) За оснивање помоћног локала исте радње на подручју исте опште управне власти првог степена код радња, које се обављају на основу дозволе:

а) пословнице и бироа . . . . . 100.—

б) продавнице и радионице као за нову дозволу за обављање односне радње.

5) За пријаву, промене помоћног локала и премештај радње на подручју исте општине . . . . . 20.—

6) За пријаву оснивања магацина, депоа, стоваришта и складишта:

а) трговачких и занатских радња . . . . . 20.—

б) индустријских предузећа . . . . . 50.—

7) За оснивање филијале (подружнице) плаћа се такса предвиђена за оснивање главне радње у том месту

8) За одобрење постављања или промене пословође:

а) код трговачких и занатских радња . . . . . 25.—

б) код индустријских предузећа . . . . . 100.—

§ 25.

Тар.Бр. 95 таксене тарифе мења се и гласи:

„Тар.Бр. 95.

Сведочанства.

1) за писмену потврду удружења или окружног одбора о поднетој пријави за полагање испита . . . . . 5.—

2) За помоћничко (калфенско) сведочанство удружења односно окружног одбора о положеном испиту . . . . . 10.—

3) За сведочанство о положеном испиту:

а) за руковаоца парних машина и котлова . . . . . 100.—

Динара

б) за ложаче парних машина и котлова . . . . . 50.—

в) за руковаоце електричних постројења . . . . . 100.—

г) за руковаоца апарата за ризвијање ацетилена . . . . . 100.—

д) за кинооператера . . . . . 100.—

е) за градитеља високих или ниских грађевина . . . . . 200.—

ж) за мајстора (зидара, тесара, клесари и бунарџије) . . . . . 50.—

з) за електротехничара . . . . . 100.—

и) за електронинсталатера . . . . . 50.—

ј) за возача моторних кола . . . . . 100.—

к) лица која рукују мерењем тежине робе . . . . . 20.—

4) За сведочанства о положеном мајсторском испиту изузев поменутих у предњој тачци . . . . . 30.—

§ 26.

Тар.Бр. 96 таксене тарифе мења се гласи:

Остале таксе

1) За одобрење распродаје плаћа се иста такса предвиђена као и за овлашћење или дозволу за обављање дотичне радње.

2) За дозволу бана за амбулантни рад путујућих кинематографа (биоскопа), вршаћих машина, трактора, моторних кола и томе слично . . . . . 100.—

3) За овлашћење за постављање аутомата по улицама . . . . . 500.—

4) Уверење о трајању ученичке службе . . . . . 20.—

5) Уверење удружења или окружног одбора да је ученик свршио ученичко време без помоћничког (калфенског) испита § 288 . . . . . 10.—

6) Уверење о понашању и показаној спремности помоћника у току службе . . . . . 20.—

7) За дозволу бана:

а) за сајмове (вашаре панађуре) . . . . . 200.—

б) за тржне дане (пазарне дане) . . . . . 100.—

8) За дозволу Министра трговине и индустрије за сајмове узорака:

у местима до 50.000 становника . . . . . 200.—

у местима преко 50.000 до 100.000 становника . . . . . 500.—

у местима преко 100.000 становника . . . . . 1.500.—

§ 27.

Тар.Бр. 99а Закона о таксама мења се и гласи:

„Тар.Бр. 99а

На све улазнице и то:

Динара

1) За позоришта, уметничке концерте и позорне претставе просветних друштава, за трке Кола јачача — касачких друштава за унапређење коњарства и за јавне вежбе и утакмице спортских друштава плаћа се 10 на сто од вредности продате улазнице. Ова такса плаћа се и за концерте и забаве, које приређују добровољне пожарне дружине (ватрогасна друштва), која се саме издржавају, а искључиво у корист набавака потреба за

обезбеђење од пожара и за помагање својих у пожарној служби пострадалих чланова.

2) За биоскопе, забаве и игранке, циркусе, акробатске, атлетске, мађионичарске и спиритичке преставе, паноптикуме, менаџерије, разне друге изложбе, панораме, фотопластикуме и уопште за све улазнице у установе где се људи ради забаве и задовољства скупљају, плаћа се на име таксе 20 на сто од вредности улазнице.

Ова такса 20 на сто плаћа се и на улазнице за приређивање из тач. 1 ако се приређује са игранком, изузев приређивања пожарних дружина.

1. Напомена. Код установа где се уз улазницу или место улазнице, чија цена није унапред утврђена, плаћа добровољни прилог, плаћа се такође 10 односно 20 на сто на име таксе од укупног износа добровољног прилога с обзиром на карактер приређивања из тач. 1. и 2 овог тарифног броја. У том циљу приређивач мора водити тачан списак свих прилагача и суме датог прилога бил ода се прилог да без улазнице или уз улазницу.

2. Напомена. Кад се „улази“ плаћају глобалном сумом у виду уписанина у какав клуб, удружење или друштво или у виду сезонске билете или у виду абонмана за изврстан број улазака или за уласке у одређеном периоду времена, ова ће се такса наплаћивати процентуално по горњој стопи према укупној плаћеној суми. Школе играња, ако су као такве протоколисане и задужене непосредним порезом, не плаћају ову таксу на школарину (чланарину) својих ученика, но ако приређују забаве, матинеа и т. сл. плаћају таксу према овом тарифном броју на улазнице или добровољне прилоге за то приређивање.

У осталим случајевима кад је приступ допуштен без улазнице (улаз слободан), а у локалу се троши пиће и јестиво и у тим локалима људи се скупљају ради забаве и игранке и задовољства слушајући песму, музику, радио апарате и остале музичке аутомате, гледајући биоскопску претставу итд. такса ће се одредити паушално за један дан. Ову таксу дужан је платити унапред сопственик предузећа. Плаћање ове таксе подлеже и ноћне радње — јавне толериране радње. Утврђивање таксе вршиће се у сразмери сума, које се просечно наплаћују на име ове таксе од улазница од сличних локала у дотичном месту.

3. Напомена. Барови, кабареи, орфеуми, варнетеји, кафе-шантани, ноћне кафане, у којима професионални артисти изводе своје продукције, разне игре, балет и т. сл. и остале сличне установе плаћају на име таксе 20 на сто од целокупног паушалног утврђеног бруто прихода, у локалу, независно од тога да ли је улаз дозвољен уз плаћање улазнице или не. Као бруто приход сматрају се суме наплаћене за улазнице програме, гардеробу, за пиће, јело и све друге услуге и задовољства.

Као оснoв за прорачун овог бруто прихода служи приближна величина локала, број седишта, трајање приређивања приближна потрошња и цена јела и пића, приход од гардеробе, без обзира ко је држи, вредност улазница или сервиса и т. сл.

Овај бруто приход одређује се паушално за један дан.

4. Напомена. Изузетно ова такса неће се наплаћивати за:

1) Предавања и изложбе, које служе у научне, просветне и привредне сврхе;

2) Забаве на сеоским заветинама, црквеним и школским славима, прославама и народним свечаностима; ако се одржавају на за то одређеним местима;

3) Црквене концерте (у црквама) јавне в.ж. бе соколских друштава и концерте домаћих певачких и уметничко-музичких друштава, ако се приређују без игранке;

4) Улазнице у државне, бановинске и општинске музеуме;

5) Приређивања друштва Црвеног крста само у данима одређеним за прикупљање прилога;

6) Државна и бановинска народна позоришта, као и позоришне претставе сеоских читаоница. Кад ова позоришта изнајмљују своје просторије другим установама и приређивачима плаћа се такса према овом тарифном броју.

5) Приређивања друштва Црвеног Крста само ма, која подлежи такси из овог тарифног броја, морају се употребљавати само улазнице државног издања.

Улазнице за сва приређивања даваће у израду искључиво Министарство финансија — Одељење пореза и издавати преко подручних благајница приређивачима наплаћујући унапред поред законске таксе, трошкове око израде улазница. Израда улазница вршиће се у државној маркарици у Београду под контролом комисије за израду таксених вредности, којој се у ову сврху придодаје и један стручни виши чиновник Одељења пореза, који ће имати иста права и дужности осталих чланова комисије.

6. Напомена. Сваки приређивач дужан је да пријави надлежној власти своје приређивање приложивши на увиђај допуштење о приређивању, и то:

а) који има сталну радњу, најдаље за 5 дана пре почетка рада уопште са назначењем престава за један дан;

б) који само повремено врши приређивање, најдаље за 24 часа пре почетка приређивања;

За благовремену предају пријаве одговоран је држалац просторија односно места, где се приређивање врши.

7. Напомена. На приређивањима за која је прописана улазница, могу да се налазе само она лица, која су снабдевена прописаним улазницама.

Без прописне улазнице не може се у локалу, у коме се врши приређивање, односно на месту приређивања налазити ни једно лице.

У циљу контроле посетиоци забаве дужни су чувати улазнице до свршетка забаве и на захтев власти показати.

8. Напомена. Снабдевање улазница врши се код надлежне Пореске управе за време канцеларијских часова, барем 24 часа пре приређивања.

Плаћање одмерене паушалне таксе врши се код повремених приређивања 24 часа пре приређивања за један или више дана, а код сталних предузећа најмање за 10 дана унапред.

Код приређивања уз добровољне прилоге мора се најдаље 24 часа пре приређивања извести о томе надлежна финансијска власт ради присуствовања прикупљању добровољног прилога, на који се плаћа такса одмах по завршеном прикупљању.

Код клубова, удружења или установа, код којих је у плаћеној чланарини садржана и улазница за разна приређивања, такса се плаћа редовно и најдаље до конца фебруара, а за уписане чланове у току године одмах сутра дан по упису.

9. Напомена. Као лице, које је обавезно да поступи по прописима овог тарифног броја сматра се приређивач, а код правних лица њихови законски или овлашћени заступници. Ако више лица врше приређивања сви одговарају солидарно.

Држалац просторија или места где се приређивање врши одговоран је за таксу солидарно са приређивачем, ако допусти да се приређивање држи без пријаве.

10. Напомена. Приређивачи који у одређеном року не пријаве своје приређивање, који не поднесу спискове о добровољним прилозима или који не извештавају финансијску власт о уписаним члановима казниће се новчано од 500.— до 1.000.— динара.

Приређивачи, који у одређеном року не плате одмерену таксу, платиће поред редовне таксе још 50% на име казне.

Приређивачи који контролним финансијским органима спрече приступ у локал, у зграду, односно на место на коме се приређивање обавља, казниће се од 500.— до 2.000.— динара.

Посетници који спречавају органе у вршењу контроле, казниће се од 100.— до 200.— динара.

11. Напомена. Ако се држи какво приређивање без претходне пријаве; ако се нађу лица у локалу без прописне улазнице или ако се заузимају скупља места од оних за која важе улазнице; ако се улазнице продају по скупљој цени него што улазница гласи или се продају улазнице државног издања, на којима нема датума приређивања, казниће се одговорно лице (приређивач) два до десет пута износом редовне таксе.

За приређивања обављена без прописаних улазница сматраће се да су сва места у локалу распродата и према томе одмерити редовна и казнена такса.

12. Напомена. Решења о одмери таксе из овог тарифног броја и пресуде о кажњавању доносе у првом степену Пореске управе, противу чијих одлука има места жалби Финансијској дирекцији у року од 5 дана.

Решења о одмери таксе из 3. Напомене овог тарифног броја као и пресуде о кажњавању по кривицама доносе Финансијске дирекције и она се по званичној дужности достављају Одељењу пореза. Тек по одобрењу Одељења пореза ова решења су извршена. Одељење пореза може ову таксу повисити у колико нађе, да је одмерена на штету државне касе.

Жалба не задржава наплату одмерене таксе.

13. Напомена. Повраћај таксе може се извршити за нераспродате улазнице односно код паушалне таксе за оне дане, за које не постоје услови,

због којих је ова такса наплаћена. Ако се повраћај врши за нераспродате улазнице неће се моћи вратити оштета наплаћена за израду нераспродатих улазница.

Молба за повраћај таксе подноси се у року за 5 дана, рачунајући од дана последњег приређивања или од дана кога су престали услови за наплату паушалне таксе, оној власти која је таксу наплатила.

Решење о повраћају таксе на улазнице доноси Пореска управа и, ако је позитивно, одмах га извршује.

Предмете по извршеним повраћајима таксе на улазнице управа ће почетком сваког тромесечја за протекло тромесечје достављати надлежној Финансијској дирекцији на преглед. Дирекција ће испитати правилност извршеног повраћаја и комисијски уништити све приложене улазнице за које је такса враћена, а предмет са комисијским записником вратити Пореској управи за архиву.

Као нераспродате улазнице сматрају се оне, које из књижице — блока нису искидане и имају и купон.

14. Напомена. Чиновници који врше ревизију над правилним извршењем прописа овог тарифног броја, имају права на накнаду за ноћну службу коју одређује Одељење пореза, у том циљу наплаћиваће се на суме наплаћене таксе по Т.Бр. 99а и 99в на име контролне таксе 5%.

Ова контролна такса и наплаћене суме на име трошкова око израде улазница књижиће се у корист фонда, који се образује при Одељењу пореза. Из овог фонда плаћају се трошкови израде улазница и осталих таксених образаца и накнада за вршење ноћне службе у износу, који пропише Министар финансија.

15. Напомена. Сви други досадашњи државни намети ове врсте укидају се.

16. Напомена. Општинске таксе на улазнице не могу бити веће од 50% државне таксе, а остале самоуправне укупно 40% државне таксе.

17. Напомена. Предмете, по којима је извршен повраћај таксе на улазнице до ступања на снагу овог закона, Управа ће доставити надлежној Финансијској дирекцији, која ће поступити према прописима 13. Напомене овог тарифног броја.

18. Напомена. Овлашћује се Министар финансија да за извршење прописа овог тарифног броја пропише Правилник.

§ 28.

Тар.Бр. 100 закона о таксама мења се и гласи:

„Тар.Бр. 100.

1) За пријаву држања подвозних средстава без обзира на њихову употребу и употребљивост плаћа се годишње:

	Динара
а) за аутомобиле, приколице и аутобусе од комада	100.—
б) за мотоцикле са и без приколице	50.—
в) за фијакере (полуфијакере) од комада	25.—
г) за велосипеде	5.—

2) За одобрење употребе подвозних средстава плаћа се годишње:

а) за путничке аутомобиле са тежином за-
кључно:

	Динара
до 1.000 кгр. од 1 кгр.	1.—
преко 1.000 кгр. до 1.500 кгр. од 1 кгр.	1.50
преко 1.500 кгр. од једног кгр.	2.—
Тежине испод једног килограма не узима се у обзир.	
б) за аутомобиле, којима се обавља радња за превоз путника (ауто-такси) од 1 кгр.	0,75
в) за аутобусе и теретне аутомобиле са и без приколице од 1 кгр.	0,50
г) за мотоцикле са и без приколца од 1 кгр.	2.50
д) за фијакере (полуфијакере) са два коња од комада	100.—
ђ) за фијакере (полуфијакере) са једним коњем од комада	50.—
е) за велосипеде од комада	20.—

1. Напомена. Лица, која обављају радњу превоза путника и робе са аутомобилом неће се од 1 јануара 1933 године задуживати порезом на пословни промет. Исто тако се неће од 1 јануара 1933 године задуживати порезом на пословни промет и лица, која обављају радњу превоза путника са фијакерима.

2. Напомена. Као основ за одмеру таксе по тежини служи тежина подвозног средства са свима справама, алатима и резервним деловима, који припадају дотичном подвозном средству.

За свако подвозно средство тежина се утврђује само на државној или општинској ваги једном и она важи све дотле док дотично средство подлежи такси из овог тарифног броја.

3. Напомена. Сва подвозна средства помену-та у овом тарифном броју морају се сваке године пријавити и регистровати код надлежне полицијске власти и пријавну таксу платити без обзира на њихову употребу. Ауто такси ће код годишње пријаве морати донети потврду од стране Пореске управе, која се издаје без таксе, да су за прошлу годину платили течевину, у противном се неће примати пријава ни издати одобрење за идућу годину.

Обавеза пријаве и плаћања пријавне и годишње таксе настаје:

а) за нова и прекупљена подвозна средства од дана куповине па најдаље за 15 дана.

Ако је годишња такса за прекупљено подвозно средство већ наплаћена за текућу годину од продавца, нови сопственик платиће само пријавну таксу;

б) за неупотребљива у року од 15 дана од дана оправке;

в) за подвозна средства која нису променила сопственика на подручју управе града Београда, Загребу, Љубљани, Марибору, Новом Саду, Скопљу, Сарајеву, Сплиту и Оснјеку од 1 јануара до краја фебруара, а у осталим местима од 1 јануара до 31 јануара сваке године.

Пријавна такса плаћа се у таксеним маркама и лепи на самој пријави, а годишња такса плаћа се у готовом новцу и полаже код надлежне Пореске управе.

Пријавна и годишња такса не враћа се ако се подвозно средство отуђи или стави ван употребе у току године.

Ни једно подвозно средство поменуто у овом тарифном броју не сме се пустити у саобраћај без одобрења надлежне власти. Ово одобрење издаје се посебно за свако подвозно средство и важи само за оно подвозно средство, за које је издато. Изузетно, продавци аутомобила за пробне возије у циљу продаје, могу употребити једно одобрење и једну саобраћајну таблу за све аутомобиле на своме стоваришту, али под условом, да су за један аутомобил, са свога стоваришта, платили пријавну и годишњу таксу из овог тарифног броја. Све ово важи и за продавце мотоцикла.

4. Напомена. За сва подвозна средства која су 7 година била регистрована и употребљива у нашој Краљевини, рачунајући од 1 јануара 1932 године, плаћа се половина годишње таксе из овог тарифног броја.

Ако се подвозно средство, за које није плаћена годишња такса, набави у току календарске године, купац плаћа таксу за текуће и наредна тромесечја, рачунајући за свако тромесечје по једну четвртину годишње таксе, којој подлежи дотично подвозно средство.

5. Напомена. 1) Таксу из овог тарифног броја не плаћају:

Двор Његовог Величанства Краља, Државна и самоуправни тела за своја подвозна средства, представници страних држава по реципроцитету; странци и двовласници са уредним исправама, ако се у нашој Краљевини не задржавају дуже од 60 дана, у противном излазне царинарнице наплатиће у готовом новцу за сваки дан после овога рока по 10.— динара, о чему морају издати потврду.

2) Пријавној и годишњој такси не подлеже:

а) сва подвозна средства у стовариштима и трговинама, која су унета ради продаје;

б) фијакери и полуфијакери у радницима где се израђују или у продавцима, где се продају као и подвозна средства пожарних дружина;

в) као неупотребљива подвозна средства. Као неупотребљива подвозна средства сматрају се она подвозна средства која се не могу употребити за саобраћај. Ову околност утврђује стручна комисија, у коју улази и један орган финансијске контроле.

3) Од годишње таксе ослобођавају се подвозна средства стављена ван употребе. Оваква подвозна средства морају бити под пломбом надлежне управне власти првог степена, која ће им одузети саобраћајну таблу. За поновно стављање у употребу овог подвозног средства, мора се претходно платити годишња такса по прописима 4. Напомене уз овај тарифни број.

6. Напомена. За захтев да се подвозно средство стави ван употребе (под пломбу) или да се скине плomba са већ пломбираног подвозног средства, плаћа се такса из тачке 1 овог тарифног броја.

7. Напомена. Свако лице које прода подвозно средство поменуто у овом тарифном броју, дужно је у року од 5 дана по извршеној продаји о томе известити надлежну управну власт првог степена. У извештају мора назначити име и пре-

зиме купца, његово занимање и место становања. Ови извештаји не подлеже плаћању таксе по Закону о таксама.

8. Напомена. Сопственици подвозних средстава, чији тераоци немају при себи прописно одобрење за употребу подвозног средства, казниће се за сваки случај по 100.— динара.

Сопственици подвозних средстава, који у законом одређеном року не пријаве и не плате таксу из овог тарифног броја, казниће се и то:

а) за нова и оправљена подвозна средства, троструким износом пријавне и годишње таксе;

б) за прекупљена подвозна средства, са 300.— до 1.000.— динара поред редовне таксе;

в) за подвозна средства која нису променила сопственика, половину износа редовне таксе;

Продавац подвозног средства, ако у року од 5 дана о продаји не извести надлежну полицијску власт, казниће се од 100.— до 500.— динара.

9. Напомена. Сва подвозна средства која плаћају годишњу таксу, морају се измерити и то:

а) подвозна средства која се сада налазе у саобраћају, до 31. децембра 1932. године;

б) нова подвозна средства у року од 10 дана од дана пријаве надлежној полицијској власти.

Од дана ступања на снагу овог закона применити се прописи овог тарифног броја на сва ново набављена или оправљена подвозна средства, а на она подвозна средства, која су за 1932. годину платили таксу по досадашњим прописима, применити се прописи овога тарифног броја 1. јануара 1933. године. Изузетно од овога прописа мотоцикли ће платити за 1932. годину три четвртине таксе по овоме тарифном броју најдаље до краја маја 1932. године.

10. Напомена. Ближе одредбе за извршење прописа овог тарифног броја прописаће Министар финансија правилником.

§ 29.

Тар Бр. 101 Закона о таксама мења се и гласи:

„Тар.Бр. 101.

На све превозе и преносе код железница, пловних објеката, ма које врсте у унутрашњем саобраћају на рекама, каналима, и језерима, као и код трамваја плаћа се:

1) За превоз путника:

а) код железница од вредности путничке карте 15 %;

б) код бродова и трамваја од вредности путничке карте 10 %.

2) За пренос пртљага и робе од вредности возарине 10 %.

За речне превозе ако се издају под закуп од вредности закупа 15 %.

1. Напомена. На претплатне карте плаћа се такса према суми претплате.

2. Напомена. Предузећа која преносе своју робу сопственим железницама, пловним објектима и т.д. дужна су за ове преносе плаћати таксу из овог тарифног броја, без обзира да ли је та роба упућена на одређено лице или је намењена слободној трговини. Ако возарина није позната, Министар финансија у споразуму са Министром

саобраћаја одредиће тарифу, према којој ће се обрачунавати ова такса. По овој одредби имају се решити сви постојећи спорови и предмети. Већ наплаћене таксе у духу издатих прописа у таксном и пристојбинском правилнику неће се ни у коме случају враћати.

3. Напомена. Такса из тачке 1 и 2 тарифног броја плаћа се унапред у готовом новцу а такса из тачке 3 приликом полагања закупнине. Износ ове таксе мора бити урачунат у вредност путничке карте (билете) и заокруживање се врши на укупни износ возарине са таксом, а у робном саобраћају, ова такса мора се урачунати у возарински став и при наплати возарине наплаћиваће се једновремено и такса.

4. Напомена. За путничке карте ова се такса полаже државној каси унапред а за пртљаг и робу пре истовара. У том циљу Министар финансија ће издати специјалне товарне листове за самоуправна и приватна саобраћајна предузећа, а када буде могуће наредити употребу путничких карата државног издања.

Већа предузећа, по одобрењу Министра финансија могу ову таксу полагати у месечно према целокупној суми примљеној од возарине и то најдаље до краја текућег месеца за прошли месец.

Самоуправна и приватна саобраћајна предузећа дужна су водити потврђене књиге на начин како прописи Министар финансија.

5. Напомена. Таксу из овог тарифног броја не плаћају:

а) држава за своје пошिल्ке;

б) самоуправна тела, приватна лица и друштва за своје пошिल्ке, које нису намењене непосредно слободној трговини, на сопственим железницама, и

в) сопственици пловних објеката, за пошिल्ке, које су намењене за потребу њихових пловних објеката;

6. Напомена. Овој такси не подлеже:

а) преноси ваздушним саобраћајним средствима, баркама и чуновима; и

б) бесплатне упутнице.

7) Напомена. Ако се ова такса на време не положи, или мања положи државној благајни казниће се одговорно лице или друштво једноструким износом неположене или мање положене таксе. Ако се пак ова такса прикрије и у опште не положи државној каси, па се то накнадно утврди, казниће се одговорно лице или друштво троструким износом неположене таксе.

Лица или друштва, која не воде прописане и потврђене књиге и обрасце или не извршују прописе овог тарифног броја и његовог правилника, казниће се од 1.000.— до 5.000.— динара.

Државни и самоуправни чиновници и службеници за неизвршење прописа овог тарифног броја кажњавају се од 200.— до 1.000.— динара.

За извиђај и осуду по овим кривицама надлежне су пореске управе, а за кривице државних и самоуправних службеника Министар финансија.

7. Напомена. Начин наплате, обрачуна, контроле и полагања прихода од ових такса прописаће Министар финансија Правилником.

§ 30.

Тарифни број 237 таксене тарифе мења се и гласи:

„Тар.Бр. 237.“

За издавање, продужавање и обнављање пасоша Југословенских држављана:

1) За редован вангранични пасош:	Динара
а) за време до 6 месеци закључно	50.—
б) за време преко 6 месеци до 12 месеци закључно	100.—
в) за сваку даљу годину још по	100.—
2) За исељенички пасош за Америку и прекоморске крајеве	250.—
3) За друге путне исправе са најдужијим роком од месец дана	20.—

1. Напомена. Радници запослени у иностранству и студенти који тамо бораве ради школовања плаћају половину таксе из тач. 1 овог тарифног броја.

2. Напомена. Државни службеници и лица која бораве у иностранству било по званичној дужности или у специјалној мисији Краљевине добијају пасош без наплате таксе.

3. Напомена. Сиромашна лица која стално живе у иностранству добијају пасош без наплате таксе, ако своје стање сиромаштва докажу уверењем изданим од надлежне стране власти.

4. Напомена. Лица, која Краљевска заступништва репатрирају због сиромаштва, и лица која стране власти отпремају у Краљевину и траже путну исправу без наплате таксе, као и војна лица која се враћају у Краљевину ради удоваљења војној дужности, добијају путну исправу за путовање у домовину без наплате таксе.

5. Напомена. Министар финансија може на предлог Министра иностраних послова привремено ослободити од таксе из тач. 1 и из 1. Напомене овог тарифног броја раднике, који због економске кризе остану у иностранству без посла.

6. Напомена. Ни једна власт не може издати редован вангранични пасош на време дуже од три године, но ако се издају какве друге путне исправе, које не могу важити више од месец дана, наплатиће се такса по тач. 3 овога тарифног броја.

7. Напомена. Све конзуларне власти и оне, које ту дужност отправљају, водиће нарочити списак о Југословенским држављанима у своме кругу и о узимању и обнављању пасоша.

8. Напомена. Краљевска заступништва на страни дужна су настојати законски или уобичајеним путем, да сви држављани Краљевине имају пасоше и на време да их обнављају.

При обнављању пасоша мора се такса наплатити и за време за које је пропуштена наплата ове таксе због необнављања на време, а наплатиће се на старом примерку пасоша који остаје у архиви дотичне власти која је обновила пасош. Ова одредба важи од 1 априла 1932 године. За пасоше којима је рок истекао 1 априла 1932 године, а нису обновљени до овога рока, наплатиће се за време до 31 марта 1932 године такса по ранијим одредбама закона о таксама, рачунајући време испод 6 месеци за пуних 6 месеци.

9. Напомена. Прописи 3. Напомене уз тарифни број 55 таксене тарифе важе и овде.

§ 31.

После тарифног броја 237 додати нов тарифни број 237а који гласи:

Тар.Бр. 237а

Динара

За упис Југословенских држављана у регистар ради доставе поштанских пошиљака плаћа се годишње . . . . . 50.—
Остали трошкови око пошиљке, ако их буде, платиће се заступништву засебно и унапред.“

§ 32

Тарифни број 238 таксене тарифе мења се и гласи:

„Тар.Бр. 238.

ЗА ВИЗУ ПАСОША

1) Страних држављана:

Динара

а) за улазну визу са роком од 6 месеци која важи за више путовања . . . . . 130.—

б) за улазну визу са роком до 3 месеца која важи за једно путовање . . . . . 65.—

в) за транзитну визу са роком до месец дана, која важи за једно путовање преко територије Краљевине без права задржавања . . . . . 13.—

г) за два транзитна путовања у року од два месеца без права задржавања . . . . . 26.—

д) у случајевима где страна заступништва наплаћују од Југословенских држављана за визу пасоша таксу, која је већа од предње, наплатиће се од држављана односно државе онолика такса, колику дотична страна заступништва наплаћују од Југословенских држављана;

ђ) за визу пасоша страних држављана где постоји нарочити споразум такса се наплаћује по споразуму;

е) за улазну или транзитну визу руских избеглица са роком до месец дана за једно путовање . . . . . 10.—

ж) лица, која страна заступништва или стране власти репатрирају због сиромаштва, добијају визу пасоша на тражење страног заступништва или стране власти, уз услов узајамности, без наплате таксе;

з) страна лица, која путују у Краљевину на позив Југословенских државних власти, добијају визу пасоша без наплате таксе,

2) За визу пасоша Југословенских држављана . . . . . 10.—

1. Напомена. Југословенски поданици, који се репатрирају, и сиромашна лица, која се враћају у домовину, и уопште сви Југословенски држављани, који добијају пасош без наплате таксе, добиће и визу без наплате таксе.

2. Напомена. Министар финансија може у споразуму са Министром иностраних послова таксу из тачке 1 овог тарифног броја повећати, смањити или од исте ослободити.

3. Напомена. У хитним случајевима може Краљевско заступништво издати бесплатну визу страним држављанима, ако то траже интереси Краљевине, но у таквим случајевима заступништво, које изда бесплатну визу известиће Министарство ино-

страних послова, коме, када, на чије тражење и из којих разлога је издало бесплатну визу.

4. Напомена. На невизирани пасоше страних држављана пограничне власти наплаћиваће двоструку таксу из тачке 1 б односно 1 в овог тарифног броја, с тим да рок улазне визе не може бити дужи од месец дана, а рок транзитне визе не може бити дужи од 48 часова.

Предња одредба се не односи на оне стране држављане, који су ослобођени од дужности визирања пасоша, ни на случајеве транзитне визе, за које је предвиђена нарочита снижена такса.

5. Напомена. Код власти у Краљевини визирају пасош за повратак у Краљевину оном страном држављанину, који већ борави у земљи, наплаћиваће визу по тачки 1 овог тарифног броја.

6. Напомена. За визирање посмртних пасоша, изузев посмртних пасоша Југословенских ратника, наплаћиваће се двострука такса из тачке 2 овог тарифног броја.

§ 33.

У тарифном броју 241 место: „5“ ставити „10“.

§ 34.

1. Напомена, уз тарифни број 250 таксене тарифе мења се и гласи:

„1. Напомена. У случајевима где конзуларна власт пред локалном влашћу у интересу приватног лица присуствује код рочишта, расправа, код стављања и скидања печата, секвестра, јавних лиценција и осталих сличних послова, платиће заинтересовано лице таксу према пробављеном времену од сваког сата по 30.— динара рачунајући и непун сат као цео сат“.

§ 35.

У напомени уз тарифни број 251 таксене тарифе место „30.—“ ставити „50“.

§ 36.

Тарифни број 252 таксене тарифе мења се и гласи:

„Тар.Бр. 252.“

	Динара
а) за оверу потписа и печата страних или Југословенских власти или јавно опуномоћених лица	50.—
б) за оверу потписа на приватној исправи	50.—
в) за оверу уверења да неко лице може склопити брак у иностранству	50.—
г) за оверу уверења о пореклу робе плаћа се 0,5 % од вредности, с тим да износ таксе не може бити мањи од 20.— динара ни већи од 100.— динара.	

1. Напомена. У случајевима где страна заступништва наплаћују од Југословенских држављана за радњу из тач. а, б и г овог тарифног броја таксу, која је већа од предвиђених у предњим тачкама, наплатиће се од држављана односне државе онолика такса, колику заступништва њихових држава наплаћују од Југословенских држављана.

2. Напомена. Таксе из тарифних бројева 1, 2, 237 и 239—252 закључно повећавају се за 50% када се наплаћују код Краљевских заступништва у Америци и прекоокеанским земљама.

3. Напомена. Краљевска заступништва на страни дужна су водити засебан регистар о исправама које су издате без наплате таксе“.

§ 37.

Тар.Бр. 257 таксене тарифе мења се и гласи:

„Тар.Бр. 257“.

1) За допуштање слободне инжењерске праксе:

	Динара
а) за целу државу	2.000.—
б) за подручја Управе града Београда или појединих бановина	1.000.—
2) За одобрење Министра грађевина да неко може учествовати на јавним лиценцијама на подручју Управе града Београда или појединих бановина:	
а) за израду свију грађевинских послова	500.—
б) за израду само послова извесне грађевинске праксе	250.—
4) За одобрење да стручно лице може заступати предузеће у техничком погледу:	

а) за послове у вредности до 1.000.000.— динара	500.—
б) за сваки даљи започети милион вредности још по	250.—

1. Напомена. Плаћању ове таксе подлежу и чиновници и пензионери, којима се допусти радити инжењерске послове.

2. Напомена. За проширење већ издатог допштења, плаћа се само разлика у такси“

§ 38.

Тар.Бр. 259 таксене тарифе мења се и гласи:

„Тар.Бр. 259.“

	Динара
1) За грађевинску дозволу за подизање грађевина течевинског карактера у селима, као и за грађевинску дозволу за подизање сеоских зграда са више од једног спрата (§ 131 грађевинског закона)	30.—
2) За подизање мале железнице, индустријске железнице и колосека, који имају прикључак на државну железницу, као и за пренамене	1.000.—
3) За подизање шумске железнице са прикључком на државну железницу, као и за пренамене од сваког километра	100.—
4) За одобрење пројекта за подизање општинских грађевина течевинског карактера, као и приватних грађевина намењених за јавну употребу (§ 84 и 87 грађевинског закона) плаћа се од сваког кубног метра запремине зграде	0.50
5) За одобравање пројекта за све радове којима се мењају конструктивни делови, спољашност и величина грађевине као и њихова намена (§ 84	

и 87 грађевинског закона) плаћа се половина таксе из тачке 4 овог тарифног броја.

б) За одобравање регулационих планова за индустријска и рударска насеља, туристичка и климатска места, бање и летовалишта у приватној експлоатацији . . . . . 200.—

§ 39.

Т.Бр. 262 таксене тарифе мења се и гласи:

„Тар.Бр. 262.“

За тражење сваког техничког прегледа (сем колаудације и суперколаудације) . . . . . 50.—

Напомена. Ова се такса плаћа било да се тражи технички преглед ради констатовања зараде предузимачеве или лиферанта грађевинског материјала (за рате — привремене ситуације), било да се тражи технички преглед извршеног посла односно донетог излиферованог материјала само квалитативно.“

§ 40.

Тар. Бр. 263 таксене тарифе мења се и гласи:

„Тар.Бр. 263.“

За свако тражење техничког прегледа кад се каква нова грађевина као свршена, или постојећа реконструисана или оправљена, има да преда, привремено или стално (да се колаудује или суперколаудује) плаћа се:

	Динара
а) код грађевина чија погодбена вредност послова износи до 10.000 д.	20.—
б) код грађевина чија погодбена вредност послова износи до 100.000 д.	50.—
в) за сваких даљних ма и почетних 100.000 динара	50.—

Напомена. У погодбену вредност посла урачунава се и вредност накнадних радова и вишкова, у колико су одобрени пре колаудације; за накнадне радове и вишкове одобрене после колаудације, платиће се накнадно такса према горњој скали.“

§ 41.

Тар.Бр. 269 таксене тарифе мења се и гласи:

„Тар.Бр. 269.“

	Динара
За рекламације, које предузимач буде поднео колаудирајућој комисији, плаћа се према износу рекламиране суме од сваке 1.000 динара по	0.50

За сваку жалбу, која се подноси против решења (власти) којим је одобрен протокол колаудације и окончани рачун или протокол суперколаудације плаћа се:

	Динара
а) код послова чија спорна вредност износи до 100.000.— динара	50.—

б) код послова чија је спорна вредност преко 100.000.— динара за сваку стотину хиљада динара још . . . . . 50.—

§ 42.

Тар.Бр. 311 мења се и гласи:

„Тар.Бр. 311.“

За ученичка сведочанства на крају школске године или уверења у току године:

	Динара
1) народних школа за сваки разред	5.—
2) средњих, мушких и женских школа за сваки разред:	
а) за ниже разреде	10.—
б) за више разреде	20.—
3) стручних, мушких и женских школа за сваки разред	20.—
4) о свршеној специјалној пољопривредној школи, рударској школи, општој занатској — трговачкој школи	20.—
5) О свршеној грађанској школи, стручној занатској школи (мушкој обртничкој, женској стручној и женској нижој и продужној), средњој и нижој пољопривредној школи и лугарској школи	50.—
6) О нижим течајним испитима, средњих мушких и женских школа и о свршеној трговачкој школи	100.—

7) О вишим течајним испитима средњих мушких и женских школа, осталих средњих школа, дипломских испита у средњим стручним школама, о свршеној војној академији, железничкој саобраћајној школи, учитељској школи и богословији	250.—
---	-------

За упис у наредне разреде, који се не може извршити без сведочанства о свршеном нижем разреду изузев народних школа, плаћа се:

	Динара
У школама наведеним у тачци 7 овог тарифног броја	50.—
У тачци 5 овог тарифног броја	5.—

§ 43.

Тарифни број 312 мења се и гласи:

„Тар.Бр. 312.“

За сведочанства и уверења ученика на универзитету плаћа се:

	Динара
а) за уверење само о времену проведеном на Универзитету без оцене испита и владања	20.—
б) за уверење, у коме би биле и оцене из свих или само из појединих предмета, из којих је ученик полагао испит.	30.—
в) за диплому Универзитета, високе економске комерцијалне школе, више педагошке школе о свршеном вишем курсу Војне академије и других школа истог ранга и декрет о свршеном ђенералштабном течају	600.—
г) за докторску диплому	1000.—

За упис на Универзитетима и другим школама истога ранга за сваки семестар . . . . . 100.—

1. Напомена. За дупликат сведоџбе и дипломе плаћа се половина таксе.

2. Напомена. За нострификацију дипломе, издате од Универзитета у иностранству, плаћа се двострука такса из овог тарифног броја.“

§ 44.

2. Напомена. Уз Тар.Бр. 318 таксене тарифе мења се и гласи:

„2. Напомена. За сведоџбу о свршеној школи које нису побројане плаћа се такса према школи истога или сличнога ранга.

3. Напомена, уз исти тарифни број укида се.“

§ 45.

После Тар.Бр. 318 таксене тарифе ставити нови Тар.Бр. 318а, који важи за целу Краљевину, и гласи:

„Тар.Бр. 318а.

На име школарине за похађање свих државних школа, плаћа се:

Ко плаћа порез годишње

динара	III група			II група		I група	
	преко	до	преко	до	преко	до	преко
300.—	500.—	100.—	125.—	180.—	200.—	280.—	300.—
500.—	750.—	125.—	180.—	200.—	250.—	300.—	350.—
750.—	1.000.—	150.—	200.—	250.—	300.—	350.—	400.—
1.000.—	1.500.—	200.—	250.—	300.—	350.—	400.—	450.—
1.500.—	2.500.—	250.—	300.—	350.—	400.—	450.—	500.—
2.500.—	4.000.—	300.—	350.—	400.—	450.—	500.—	550.—
4.000.—	6.000.—	350.—	400.—	450.—	500.—	550.—	600.—
6.000.—	9.000.—	400.—	450.—	500.—	550.—	600.—	
9.000.—	12.000.—	450.—	500.—	550.—	600.—		
12.000.—	15.000.—	500.—	550.—	600.—			
преко 15.000.—	дио. од сваке						
1.000.—	још по	20,—	30,—	50.—			

Као основица за плаћање школарине служи непосредни порез родитеља (оца и матере заједно) односно ученика, или порез самог ученика ако је без родитеља или има и свог имања.

Ако је порески обвезник ослобођен ког пореског облика, порез ће се одредити према члану 3 Закона о непосредном порезу.

1. Напомена. Школарина се плаћа:

На Универзитетима, економско комерцијалној високој школи, вишој педагошкој школи и другим школама истога ранга од сваког семестра износ из I групе, а у осталим школама за сваку школску годину износ из одговарајуће групе.

2. Напомена. Школарина се плаћа према предњој табели за ученике:

1) На Универзитетима, економско-комерцијалним високим школама, вишој педагошкој школи и другим школама истога ранга по I групи;

2) У средњим школама;

а) за ниже разреде по III групи;

б) за V и VI разред по II групи;

в) за VII и VIII разред по I групи.

3) У учитељским школама, средњим техничким школама, вишим женским занатским школама, трговачким и поморским академијама, богословијама, железничким саобраћајним школама и нудиљским школама у првој и другој години по

II групи, а у даљим годинама по I групи. Ако је у овим школама двогодишња настава онда се плаћа: у првој години по II групи, а у другој години по I групи;

4) У трговачким школама по II групи;

5) У бабичким школама по III групи;

6) У грађевинским школама, стручним занатским школама (мушким обртним, женским стручним и женским нижим и продужним) и лугарским школама плаћа се половина школарина из III групе.

7) За ученике чији родитељи имају више деце у школама плаћа се:

а) за прво дете пуна школарина из овог тарифног броја;

б) за осталу децу половина школарине.

8) Приватни ученици пре полагања дужни су да плате троструку школарину прописану за једну школску годину, по прописима овог тарифног броја.

3. Напомена. Школарина из овог тарифног броја не плаћа се:

а) у основним школама, војним академијама и специјалним пољопривредним школама, рударским школама и општим занатско-трговачким школама;

б) за ученике — државне питомце;

в) за ученике чији родитељи плаћају испод 300.— динара годишње порезе;

г) за ученике у средњим и нижим пољопривредним школама.

4. Напомена. Наплату ове школарине врши управитељ (директор) односно школе или лице, које он одреди, по нарочито устројеном дневнику и наплаћену суму предаје најближој Пореској управи као приход од такса.

5. Напомена. Самоуправне дажбине на име школарине не могу се заводити.

6. Напомена. Ближе одредбе за извршење овог тарифног броја прописане Министар финансија у споразуму са Министром просвете правилником.“

§ 46.

У.Т.бр. 324 под а) место: „испод 30.— динара“ ставити: „испод 180.— динара“ а место: „плаћа 30.— динара“ ставити: „плаћа 180.— динара; под б) место: „испод 15.— динара“ ставити: „испод 90.— динара“ место: „од 15.— до 60.— динара“ ставити: „од 90.— до 360.— динара“ а место: „који плаћа 60.— динара“ ставити: „који плаћа 360.— динара“; под в) место: „испод 30.— динара“ ставити: „испод 180.— динара“ а место: „плаћају 30.— динара“ ставити: „плаћају 180.— динара“; под е) место: „испод 15.— динара“ ставити „испод 90.— динара“ место: „од 15.— до 60.— динара“ ставити: „од 90.— до 360.— динара“ место: „плаћа 60.— динара“ ставити: „плаћа 360.— динара.“

§ 47.

У Тар.бр. 326 где год стоји: „15“ ставити: „90“ а где стоји: „60“ ставити: „360“.

§ 48.

1) У тачци а) и б) члана 38 закона о таксама место: „0,10 и 0,20“ ставити: „0,25“.

2) У тачци 1 Тар.Бр. 8 место: „0,10“ ставити: „0,25“.

У првом ставу Тар.Бр. 34 таксене тарифе место речи:

„ако не гласе на већу суму од 100 динара 0,10 преко 100 динара 0,20“ ставити: „без обзира на суму 0,25“, а у трећој напомени место: „0,20“ ставити: „0,25“.

3) У Напомени Т.Бр. 36 таксене тарифе место „0,10“ ставити: „0,25“.

4) У Тар.Бр. 203 таксене тарифе место: „0,20“ ставити: „0,25“.

Прописи овога параграфа примењиваће се почев од 1 септембра 1932 године а до тога дана примењиваће се досадашњи прописи.

§ 49.

У тарифном броју 62 таксене тарифе после 7. Напомене додаје се нова Напомена, која гласи:

8. Напомена: Овлашћује се Министар финансија да изузетно од прописа тачке а) и 1. Напомене овог тарифног броја пропише Правилником, коју ће стопу таксе плаћати купалишна места и за које време“, а 8. Напомена постаје 9. Напомена.

§ 50.

Од 1 априла 1932 године укидају се прописи Тар.Бр. 60, 61, 67, 70, 71, 120, 288, 305, прописи 1. Напомене уз Тар.Бр. 235 таксене тарифе, закона о таксама; став други 3. Напомене уз Т.Бр. 34 таксене тарифе; први став 5. Напомене уз Т.Бр. 62 таксене тарифе, и други став 2. Напомене уз Т.Бр. 98 таксене тарифе са свима њиховим изменама и допунама и престају важити, а у ставу трећем 3. Напомене уз Т.Бр. 34 таксене тарифе место друге реченице ставити: „Ко то не учини казниће се троструким износом накнадно одмерене му таксе“.

§ 51.

Овај закон ступа на снагу кад га Краљ потпише и кад се обнародује у „Службеним новинама“, а добија обавезну силу 1 априла 1932 године изузев одредбе из § 48, која добија обавезну силу 1 септембра 1932 године, и одредбе § 45, која добија обавезну силу почетком школске 1932/33 године. —

16 марта 1932 године
у Београду.

Потпретседник Народне скупштине,
Др. Авдо Хасанбеговић, с. р.

Секретар,
Анте Ковач с. р.

Са пристанком Сената, ја предлажем да сада прекинемо ову седницу, с тим да је наставимо данас после подне у 4 часа. (Прима се).

Седница је прекинута у 13 и по час. —

— Наставак седнице у 16 часова —

Потпретседник др. **Фран Новак**: Настављамо седницу, господо. На реду је наставак претреса у појединостима о предлогу буџета државних расхода и прихода са Финансијским законом за буџетску 1932-33 годину.

Прелазимо на претрес буџета Министарства војске и морнарице. Има реч г. Министар војске и морнарице.

Министар војске и морнарице, армијски генерал Драгомир Ж. Стојановић: Господо сенатори, на дневном реду је предлог буџета Министарства војске и морнарице за 1932/33 годину, који је, после велике редуције, сведен на 2.132.000.000 динара. Током дискусије о овом предлогу буџета, ја вас молим да имате у виду, да је војска не само главни ослонац реда и сигурности земље и њена узданица, већ и важан чинилац у погледу просвећивања њених држављана. Велики број младих пролази кроз кадар, учи се писмености, а око 100.000 младих људи сваке године учи се и васпитава у војсци не само за војничке дужности него и да буду ваљани грађани уопште. Војска је на тај начин постала једна народна школа, која истина има за прави циљ војничку обуку, али доприноси у знатној мери и општем просвећивању и културном подизању народа. Не малу улогу војска има и у изграђивању државног и народног јединства. Одмах после уједињења, рад војске био је упућен ка правом и потпуном уједињењу народном и Југословенству. У том циљу, регрути из једног краја Отаџбине ишли су у други, да упознају друге крајеве Отаџбине, да упознају њихове прилике и обичаје, начин привређивања, зближавања и братимљења међу војницима из разних покрајина наше државе. Имајући пред очима овај велики циљ, Министарство војске и морнарице жртвовало је велике материјалне расходе, те је упућивало регруте из једног краја Отаџбине у други прелазећи преко других ситних и посебних интереса и жеља, јер се желело да се регрути, сутрашњи браниоци Отаџбине, упознају и заволе ову, те да буду у стању да сваку њену стопу воле и бране са истом љубављу и жаром, и они на Триглаву и Кајмакчалану, и они на Драви и Вардору, као и они на Тимоку и Брегалници. Још очигледнији је значај војске у рату, када цео народ постаје војска, и када све државне установе имају задатак да функције војске што више олакшају. Не може се, према томе, двојити војска од државе ни у смислу развитка сваке од њих. Ако држава треба да буде сигурна и да напредује, и војска, као њена врло важна установа, треба да буде јака и силна, треба да буде јака за извршење сваког задатка. Шта више, тренутне незгоде у држави: финансијска криза и друге немиле појаве не треба да коче развитак војске, јер овде што се данас пропусти, тешко се сутра и после 10 година може надокнадити. Сем тога, војни буџет нема само да подмири потребе за једну буџетску годину, већ треба да има у себи и резерве за ратне године, — оно што је предвиђено планом за развој војне силе и војно оружјање народне снаге. Ово је нарочито важно за нас Југословене због тога, што су ратови од 1914—1918 год. учинили велике поремећаје и исцрпили све резерве у материјалној спреми војске тако, да су била потребна нарочита новчана сретства и једно дуже време, да се у буџетирању војске дође до потпуно нормалног стања, и да се остваре и извесне резерве у наоружању и спреми војске за рат.

Имајући све то у виду ја сам, господо сенато-

ри, у првобитном предлогу буџета за 1932/33 годину, који сам поднео Г. Министру финансија, предвидео све потребе за мир и за рат, и тражио сам да ми се одобри буџет од 2.900.000.000 динара. На први поглед изгледа да је ова сума велика, али ја вас уверавам, господо сенатори, да је ова цифра била реална и да одговара стварним потребама за мир и једном делу потреба за рат. Али, како се наша Отаџбина налази сада у изузетно тешком положају, који нам је наметнула финансијска и општа привредна криза, која влада у целом свету, па и код нас, ја сам с тога био принуђен, да изузетно буџет за 1932-33 годину редуцирам за 760.000.000 динара тако, да он сада претставља један минимум, потребан за нормалан живот војске у миру и за извесне потребе у рату.

То се, господо сенатори, најбоље види, ако упоредимо предлог буџета са овогодишњим буџетом, куда ћемо доћи до резултата, да је предлог за 1932/33 годину мањи за 463 милијона 612 хиљада динара од овогодишњег буџета, т. ј. за 17,89%.

Ако се вратимо уназад и у ранијим годинама прегледамо буџет, доћи ћемо до једне цифре и видећемо, да почев од 1925 до 1926 године сви буџети су били већи него овај, који вам ја сада предлажем. То је, господо сенатори, најбољи доказ, да је војна управа учинила све напоре и поднела највеће жртве, како би и са своје стране допринела, да се државни буџет доведе у равнотежу са државним финансијама и потребама, ма и по цену одлагања многобројних потреба војске за мир и потребе за рат.

А сад ми допустите, да у кратким потезима изнесем разлоге у буџету личних и материјалних ванредних расхода. Лични расходи у главном обухватају законске принадлежности официра, војних чиновника, подофицира, каплара и осталих службеника у војсци и морнарици, а као основ за прорачун ових кредита служило је бројно стање, које је у предлогу буџета изложено. У том погледу имамо овакву слику:

Број официра у предлогу буџета износи 8.367 што значи, да се у односу на овогодишњи буџет појављује повећање од 692 официра, колико је у току буџетске године 1931/32 било унапређено у чин подофицира. Повећање броја чиновника било је последица потребе да се дође до онога броја стања официра, које је формацијом војске предвиђено и које одговара потребама земаљске одбране. Према статистичким подацима годишњи прорачун официра износио је просечно око 580, а годишњи расход просечно 261, према чему се број официра стварно годишње повећава само за 319 официра.

Као што вам је познато, господо сенатори, старешински кадар он је скелет и језгра војске, а служба у нашој војсци је тако уређена, да она свом тежином пада на официре као што је један од господe сенатора приликом разматрања буџета у Финансијском одбору Сената напоменуо. Ради тога морамо водити бригу, да сваке године и постепено повећавамо број тих официра, док не дођемо до онога стања, које је формацијом предвиђено и које одговара потребама земаљске одбране.

Кад је реч о томе, ја желим да ову прилику искористим, да вам саопштим и изјавим, да је официрски кор, цео старешински кадар задојен једном неограниченом љубављу према Њ. Величанству Краљу и према народу, (Бурно одобравање и аплауз) и да се посветио искључиво војсци и њеним идеалима, ради чега му овде у овоме вишоком Дому одајем и пуно признање.

Број стања подофицира и осталог особља знатно је мањи од овогодишњег буџета до 1 априла тако на пр. за идућу буџетску годину бићемо мањи за 950 подофицира, за 1255 питомца разних школа, 163 чиновника и 9 војних чиновника. Као што видите, господо сенатори, извршена су знатна смањења једино у циљу да личне расходе сведемо на најмању могућу меру. Због тога смо били принуђени, да ни у овој ни у идућој години не вршимо пријем питомаца у војне академије.

Са овако предузетим ефикасним мерама Министар војске и морнарице успео је да смањи буџет Министарства војске и морнарице и то у личним расходима за 15 милиона динара. Што се тиче материјалних и ванредних расхода, они су по свим гранама претрпели велика смањења, тако да су од 1.880.000.000, колико су износили, смањени на једну милијарду 462 милиона динара, дакле смањени су округло за 418 милиона динара. По својој величини истичу се расходи по економској грани, и то они, који садрже набавку људске и сточне хране, набавку одећу и гарнизонских потреба. Величина кредита зависи од предвиђених потреба војске и морнарице и у том погледу ми смо унели у буџет код војске 80.000 каплара и редова, са подофицирима, капларима и редовима 96.000 људи. Предвиђени број каплара и редова од 80.000 људи претставља једну велику жртву, коју је војна управа учинила у прилогу потпуног санирања буџета, јер овај број не само да није довољан да задовољи војничке обрize, већ није довољан ни да све људство прође кроз кадар. У овогодишњем буџету имали смо 95.000 људи, а сада је овај број Министар војске смањено за 15.000 људи, иако се предвиђа да ће број регрута у години 1932 бити око 130.000. Али има овде једна утешна реченица а та је да је у октобру месецу изашао нов Закон о устројству војске и морнарице са допунама и ту се предвиђа да има велик број регрута, а то су нарочито они, који су рођени за време рата и који су због слабог организма долазили у кадар, дошли у јединице и морали су бити пуштени својим кућама. Трошкови око њиховог довођења од кућа у кадар, разни трошкови прегледа њиховог, трошкови боловања, отпуштања на отсуство и коначним ослобођењем од службе испао је велик број и овде улази ова цифра. На тај начин дат је законом један устав, да ти младићи, кад се опораве, могу да служе не само до 27 године, него и касније. Зато нека вас не брине ова невоља што је смањен број регрута на 80.000; али потреба за потпуним санирањем државних расхода захтевала је да учинимо и тај напор, како би се учинило што више уштеда, а уштеде овде износсе 200 милиона.

Код ових кредита биће од интереса да напоменем ово: Неограничени пад цена пољопривредних и сточарских производа изазвао је потребу да

се набавка људске и сточне хране врши од народа. И тако се набавља овим путем зоб, јечам, пшеница од народа, и то преко сељачких земљор. задруга и аграрних заједница непосредно куповином од појединих произвођача или комисијском куповином од народа. Лиферације набавке сведене су на минимум и то за оне артикле, који се нису могли набавити од народа као што су месо и друго. Овај начин набавки дао је најбоље резултате како за војску тако и за народ и њега ћемо се придржавати у буџету за годину 1932/33.

Извесни недостатци који су при извођењу ових набавка у овој години увиђени и стечено искуство допринеће да се овај систем још боље изгради и у току буџетске 1932/33 године прошири, како би држава и произвођачи видели што веће користи. У томе циљу у Министарству Војном израђен је један план за будуће куповине, па ћемо у споразуму са пољопривредним факторима и савезом сељачких аграрних земљорадничких задруга утаначити детаље овога плана.

Што се тиче самог прорачуна ових кредита, он је извршен са највећом пажњом и штедљивошћу, тако да ће по томе прорачуну исхрана једнога војника коштати 5,75 динара а једнога грла стоке 10,65 динара, разуме се под претпоставком да цене остану ове које су предвиђене и са којима се рачуна. А у колико би се указала потреба исхрана ће се побољшати из трупских економија и башта, које, у циљу боље исхране, сами војници раде и обделавају.

Други по реду били би кредити по артиљеријско-техничкој грани. Ти су кредити намењени за убојну спрему војске, који су сада по висини и величини знатно већи него у прошлости. У томе циљу постоји један нарочити план, — као строго поверљиви план, — по коме имамо да спремимо нашу војску за будућност, и ми га изводимо постепено према финансијској моћи наше отаџбине. Тај план има два дела. Први део се састоји у томе да набавимо што пре најнужнију спрему која нам је потребна за сваку евентуалност, и то увек у циљу одбране Краљевине. А други део, који би нас што више еманциповао од иностранства, у погледу оснивања, схватања и развоја војно-техничких завода и установа за све гране у самој отаџбини. Разумљиво је, господо сенатори, да у извођењу овога плана наилазимо на велике тешкоће, јер он захтева велики новац, и војна управа чини све напоре и у овом правцу. Као резултат тих напора ми данас имамо два добро уређена и разграната завода: Артиљеријско-технички завод у Крагујевцу и завод у Обилићеву, у којима се израђују извесни делови војне спреме и у којима је запослен велики број наших радника. Па ипак, господо, ми смо материјалне и ванредне кредитне и по овој грани на овој струци смањили за 46,000.000.— динара.

Што се тиче кредита по инжењерско-техничкој грани, извршено је смањење за оне потребе које се ни у ком случају нису могле одложити за идућу годину. Све друго је елиминисано. Кредити по овој грани у главном обухватају разне инвестиције, као што су: подизање грађевина за смештај војске и резервне спреме, одржање постојећих грађевина, подизање војних објеката, за сао-

браћај, фортификациони радови на границама, и т. д.

У овом погледу прилике нису задовољавајуће. После ослобођења ми смо затекли у предатним границама наше отаџбине само рушевине, а војска се из године у годину развијала. Због тога се размештај војске и смештај спреме морао вршити и тамо, где уопште по дислокацији не би требало да буде. За изградњу свих тих потреба по овој грани биле су потребне велике суме новаца, које су премашале и милијарде. Али како државни буџет није могао поднети да се овако велике суме уносе у буџет за две или три године, то је сваке буџетске године уношена по једна сума за грађење ових инвестиција. Па и у предлогу буџета за 1932/33 била је унета сума од двеста и нешто јаче милиона, али је, из познатих разлога, које сам мало пре навео, претрпела знатно смањење, тако да је на крају сведена свега на 57,000.000.— динара, што у односу на овогодишњи буџет претставља смањење за 39,400.000.— динара.

Нарочиту пажњу заслужују кредити за ваздухопловство и морнарицу, који нам у исто време претстављају и најосетљивију страну у предлогу буџета. Ваздухопловство, као што вам је познато, господо сенатори, то је најновији род војске, који је још у фази изграђивања и развоја. То се изграђивање врши по једном устаљеном плану са циљем да ваздухопловство постигне потребну јачину и сразмеру осталим родовима војске а према начелима савремене војне организације. Издаци за ваздухопловство морали су такође бити смањени испод износа у садашњој буџетској години за пуних 30,000.000 динара. Ово ће нас принудити да за извесно време одложимо набавку извесног материјала, а у исто време да економисањем у свима правцима осигурамо ипак правиан развитак, живот и напредак овога рода војске и у следећој буџетској години.

При томе морамо водити рачуна и о нашој ваздушној индустрији. Она је не само један од битних фактора земаљске одбране већ и народне привреде, јер даје запослења радништву и растеређује пасивну страну нашег трговинског биланса. С тога Министарство војске и морнарице, пошто сва та приватна индустрија стоји под Министарством војске, посвећује нарочиту пажњу домаћој ваздушној индустрији и тако се најзад успело да се сада највећи део ваздушног материјала израђује код нас у отаџбини, у ваздухопловном техничком заводу у Краљеву, у фабрици аеропланских мотора у Раковици и у другој домаћој фабрици опет у Краљеву. Министарство ће настојати и у будућој буџетској години да и поред смањења одговарајућих кредита обезбеди у сваком случају домаћој ваздушној индустрији потребно запослење; подмирујући поглавито кодње све одговарајуће потребе. (Узвизи Живео и пљескање).

Поред војног ваздухопловства Министарству војске и морнарице стављено је у дужност и старање за цивилну авијацију. Ваздушни саобраћај узима све шире размере у целом свету, па је и наша дужност да му поклонимо потребно старање. И ми према томе морамо испунити део који при-

пада нашем небу у светској мрежи ваздушних путева, у толико пре што је наша земља најприроднија веза највећег дела Европе са Истоком. У овоме циљу а у границама наше могућности чинимо све потребно да међународни ваздушни саобраћај преко наше земље учинимо што лакшим и угоднијим и за то дајемо наш новац. У исто време настојимо да и домаћем друштву за ваздушни саобраћај обезбедимо потребне услове не само за опстанак већ и за постепени развој и напредак. С тога и ако нас је општа потреба за штедњом принудила да у извесној мери смањимо државне субвенције које му сваке године дајемо, ипак ми смо у ову буџетску годину унели потребну суму тако да она не буде мања него што је била у прошлој години и према томе можемо рачунати да ћемо нашем домаћем друштву за ваздушни саобраћај, које је од свога оснивања успело својим радом да стекне поверење, успети да обезбедимо правилан и користан рад у идућој буџетској години сретствима која смо му ставили на расположење. У опште узев и поред извесних смањења у односу на овогодишње буџетске кредите, војна управа ће настати да са овим кредитима омогући ваздухопловству правилан живот у идућој буџетској години.

Целокупним својим досадашњим радом наша је авијација донела пуно доказа најлепших врлина тако да дожемо рећи, да слобода и сигурност нашега неба почива на сигурним, моћним и срчанним крилима. (Пљесак). Догађаји који се сваког дана дешавају и о којима сваки дан слушате о погибљи тих људи, нама сведоче најбоље, да они своје животе не жале (пљесак).

Морнарица нам исто тако претставља једну осетљиву страну војнога буџета, јер је и она као и авијација врло скуп род војске.

После уједињења наша је морнарица наследила неколико покретних и непокретних објеката, али је већина била у дерутном стању. Требало је темељита оправка. Морало се почети изнова и приступити формирању морнарице са свима њезиним потребама. Ова се организација имала извести по једном устаљеном плану и по једном флотном програму за један дужи низ година, а с обзиром на финансијску моћ наше отаџбине. На тај начин рађено је ефикасно за ових десет година и учињено је много. Учињен је извештај напредак у свима правцима.

Ја вас, господе сенатори, могу уверити и са овим што имамо да се одбрана нашега Јадрана налази у сигурним и јуначким рукама (Пљесак.) Ово је, у исто време, и одговор једном од господе сенатора, који је у Финансијском одбору питао Министра Војске и Морнарице, је ли наша одбрана Јадрана сигурна или није.

Међутим, на овом пољу треба много да радимо и треба да поднесемо многе материјалне жртве, јер нисмо дошли ни до онога минимума, који морнарица треба у свом развоју да постигне. У упоређењу са другим државама ми смо далеко заостали од оне сразмере, коју би требали да постигнемо.

По потреби саме ствари и потреби за даљни развој морнарице у предлогу су били унети сви потребни кредити, али је, на крају крајева, и код

морнарице морала бити извршена редукација расхода, тако да њезини материјални и ванредни расходи укупно износе за следећу буџетску годину 138,736.000 динара, што у односу на овогодишњи буџет износи смањење за 45.000.000 динара.

Наша Јадранска обала, господе сенатори, познато је свима, је један од најлепших добара наше Краљевине. Ми имамо дужност да јој поклонимо пуну пажњу и да је увек чувамо и бранимо (Гласови: Живео! Пљесак). Са кредитима, који су предвиђени у овом предлогу и који су изузетно морали бити редуцирани, ми ћемо ипак настојати да изађемо на крај. Јер као што вам је познато, у току ове буџетске године, у јулу месецу можда ће стићи брод Дубровник, ратни брод најсавршенијега система, а стићи ће и школски брод, за које треба да дамо извештај број милиона. Али, ако прилике захтевају и ако ситуација буде таква, ја ћу бити слободан да и у Народној скупштини и овде пред вама, господе сенатори, изложим потребу, да кредите повећате и да још набавимо оно што треба да се набави. (Пљескање.)

Најзад, господе сенатори, да вам поменем и кредите пограничне трупе, који су саставни део буџета војске и морнарице. Као што је познато, она је формирана 1919 г. и онда је сматрана као луксуз и говорило се, да се на њу много троши и издаје. Због таковога мишљење које је онда издало, она је 1. новембра 1922 године била укинута, а чување државних граница било је поверено финансијској контроли и кадровским трупама.

Требало је да се гранична трупа укине, требали су да се качаци из Бугарске и Албаније пребаце у Југославију да направе неред у јужном делу наше државе и да онда Народно претставништво захтева да се гранична трупа оснује. И она је основана и имала је 5 подотсека са 30 чета. Да би се развила до пуне јачине, она је морала да буде појачана тако да дође у буџету за 1932/33 год. до 7.362 подофицира, каплара и редова, од којих су 1000 кадровци. У новим кредитима за пограничну трупу постигнута је укупна уштеда за 23 милиона динара. Даље се овде од овога није могло ићи, а да се не доведе у питање њена способност за рад и оправданост трошкова, који се буџетом на њу подносе.

На завршетку, господе сенатори, овога мога краткога експозеа, сматрам за потребно, да истакнем, да и ако су кредити за војску и морнарицу сведени испод онога, што би било потребно за њено издржавање, опрему и готовост, ипак вас могу уверити да ће војска и морнарица мушки издржати ово искушење и да ће бити предузете све мере од стране војске и морнарице да се незгодне последице овога смањења кредита ублаже и отклоне. Ја вам не могу, због галерије, саопштавати још неке појединости, али будите уверени у наше искрено настојавање и труд у овоме правцу, те вас, према томе, на основу свега изложенога молим да предлог буџета војске и морнарице у целини примити, и уверавам вас, да ће војска и морнарица оправдати поверење, које јој дајете, и да ће са пуно части и славе извршити задатке које јој будете поверили. (Бурно одобравање и усклици: Живела војска!)

Потпредседник Др. Фран Новак: Има реч г. сенатор Крста Смиљанић.

Крста Смиљанић: Господо сенатори, ја сам имао намере да мало више говорим о војном буџету, али пошто је г. Министар војске, морнарице и ваздухопловства овако отворено и овако искрено оцртао стање војске, ја, господо, мислим да после овога није скоро потребно ни да говоримо. Иначе се о војсци није много говорило у Народном претставништву. Али, господо, сваки онај који је говорио и све оно што се говорило, говорило се гордо, поносно, патриотски, нежно, родитељски, као што је и наш поштовани друг сенатор г. Хрибар, у једноме моменту, када је споменуо војску, казао: наше мезимче, наша узданица, наше чедо. О војсци, ма колико се говорило, не може се све казати. Војска се мора добро разумети. Војска је један од најтежих проблема, и ви видите да се тим проблемом занима данас цео свет и тражи какав ће смисао у будуће да да војној сили, па према томе није пукино ни ја о томе дуго да говорим.

Војска се је борила за уједињење, уједињење прихватила као светло дело са уверењем да казаљка живота Југословена не може више назад. Војска је водила рачуна о оној мудрој опомени: тешко народу који се успава на узглављу своје славе и обустави своју делатност уопште, а нарочито на пољу војном. Војска израђављена, искрвављена, изнурена, сведена до минимума, она је на дан Уједињења била на чисто с тим да прима на себе једну велику мисију и да има да обезбеди велике историјске тековине. И она је радила. Вођена великим генијем Врховнога Команданта, наслоњена на патриотско схватање народа, без обзира кад су били какви парламенти, она је кретала напред, примала је сваке године по стотине тисуће младежи из свију крајева, разног порекла, разног занимања, разног здравственог стања, писмене и неписмене, уводила из у касарне, у те храмове у којима се издевава дух национални, где се крепи душа за пожртвовање, а тело за ратничку мушкост. Шта је дала војска на томе пољу то ви врло добро знате и ја, убеђен у велико родољубље и у живу жељу њену да са својим народом подели безусловно свако добро и сваку тешкоћу, убеђен да је наступио моменат кад је штедиња једна велика мудрост живота и која је мудрост прихваћена и од Краљевске владе и од Министра финансија, ја изјављујем да ћу са навећим одушевљењем гласати за буџет војске, морнарице и ваздухопловства, са ускликом: Живела југословенска војска! (Буран и дуготрајан аплауз и узвици: Живела војска!)

Потпредседник Др. Фран Новак: Пошто се нико више није јавио за реч, сматрам да је претрес завршен, и молим г. известноца да чита поједине партије буџета Министарства војске и морнарице.

Др. Исак Алкалај: Ја предлажем да се буџет не чита у појединостима, него да се цео буџет прими акламацијом.

Потпредседник Др. Фран Новак: Мораћни по партијама. Брзо ће то бити.

Известилац Др. Влада Андрић: чита партију 397.

Потпредседник Др. Фран Новак: Приступамо гласању. Прима ли Сенат прочитану партију? (Прима). Објављујем да је прочитана партија примљена.

(За овим је Сенат, гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији, у смислу чл. 102 Устава и чл. 67 Закона о пословном реду у Сенату, примио цео буџет расхода раздела IX Министарства војске и морнарице, и то од партије 398 до закључно партије 481).

Потпредседник Др. Фран Новак: Тиме је претрес буџета расхода Министарства војске и морнарице примљен.

Прелазимо на претрес буџета расхода Министарства грађевина. Има реч г. Министар грађевина.

Министар грађевина **Никола Прека:** Господо сенатори, пред вама је буџет Министарства грађевина. Дозволите ми да се, у неколико речи, осврнем на овогодишњи буџет Министарства грађевина.

Буџет Министарства грађевина, у првом реду, састављен је обзиром на наше економске прилике у земљи а, тек, у другом реду обзиром на наше потребе грађев. у нашој домовини. Као што је и свако друго Министарство тако и Министарство грађевина морало је да води рачуна о тешким економским приликама, које су у читавом свету и које имају једну јаку реперкусију и у нашој домовини, и да пристане на једно доста велико смањење, које ће без увјетно имати и извесних последица у првом реду у нашим комуникацијама.

Господо, ми имамо доста примитивне комуникације. Оне су грађене у доба, кад се није могло водити рачуна о свима оним саобраћајним средствима, која ми имамо данас у ово модерно техничко доба. Зато је била наша дужност после нашег уједињења и ослобођења, да и оне наше комуникације, које су грађене у свима нашим крајевима, прилагодимо и настојимо прилагодити овим модерним саобраћајним средствима. Али ми имамо и великих потреба, потреба особито у оним извесним нашим крајевима и извесним бановинама, као што су Зетска и Приморска па чак и Вардарска бановина, које немају или само делимично имају железничке мреже него су упућене искључиво на комуникације наших путева. Фале нам везе са нашим центрима и тиме не само што имамо једну доста јаку штетну економску по то утјече и на наш економски, културни а и социјални напредак.

У овоме буџету предвиђене су своте само за одржавање свих оних грађевинских објеката, које имамо ми и који постоје и нису предвиђене никакве нове инвестиције.

Осим путева, ми имадемо још један важан фактор хидротехничку нашу грану, имадемо наше пловне и непловне реке, имадемо наша неусушана блата и стоји пред нама један велики проблем: мелiorације наших великих површина у разним нашим крајевима, које су скопчане и са храмом једног великог дела нашег народа и наше земље. Кад би ми могли да приступимо мелiorацији и регулацији свих тих површина, које леже данас под водом.

Вама је свима познато и питање Скадарског језера и питање разних блата у нашој Херцеговини и Далмацији, и питање наших поља у Хрватској, у Србији и у Јужној Србији. Ја ћу се, господо, осврнути на оне крајеве, који оскудевају храном, где ми данас сви заједно бригу водимо о њима, о оним крајевима Зетске и Приморске бановине, где би баш морало и требало да приступимо тим великим мелирационим радовима. И кад би ми били у могућности да томе приступимо онда не би било на дневном реду питање исхране јер би ти крајеви били богати, не би били пасивни, не би се могло говорити о пасивности тих крајева, па чак чути и тешка реч да им се мора давати и да им се даје. Тај наш свет вољан је да ради и спреман је да он себе исхрањује и доприноси сам за своју обитељ, за своју државу, и за своју домовину. Сви ти радови и у нашим комуникацијама, и у мелiorацијама, и у колонизацијама не могу бити изведени редовним кредитима у нашем буџету, него треба да се приступи једном већем инвестиционом, дугорочном инвестиционом зајму, како би и наше будуће генерације понеле један део терета, који носе сада у свима нашим питањима. Ја мислим, господо, да ћемо коначно наћи могућност да ово, макар и у будућности изведемо, али данас се припремамо, као што се већ чини у Министарству грађевина са свима оним предрађама, које су нужне, и које треба да буду извршене, и да нас дочекају у томе часу спремне, да можемо одмах провести све оно што ће нам бити у могућности да не заостајемо, као што смо у прошлости застајали само ради тога што свих тих планова, нацрта, нисмо имали припремљених, дочим смо имали средстава да их спроведемо, али био је овај разлог да их нисмо могли спроводити.

Буџет Министарства грађевина у години 1931-износио је 79.867.060 динара више. Због тога се је морало приступити редуцији и персоналних и материјалних издатака. У персоналним питањима могу да вам кажем, да имамо недовољан број инжењера и недовољан број путара. Ми имадемо 71 одељак у читавој нашој држави, и ако би требало да имамо најмање 120 одељка да задовољимо најбитније и најважније потребе у свима нашим крајевима. Имадемо један мали број путара, који су оптерећени са једним реоном од 6 до 7 километара које имају да надгледају и поправљају, а кад би се могло, требао би сваки путар да буде оптерећен са максимумом 3 километара дугом цестом да буде исправна и да буде онаква какву је ми желимо и какву је требамо.

Број особља достиже према стварној потреби и предложеној систематизацији 3865 лица, по закону о устројству Министарства грађевина 3321, а према буџету 1931-32 године 3279, а по предлогу буџета 1932-33 године 1106. Дакле један мањак од пуних 162 лица према буџету 1931-32 године.

Кредити за путеве и мостове. Предвиђа се I. редовно одржавање постојећих путева и путне мреже, II. заменом дотрајалих мањих дрвених објеката, III. темељна оправка крајних партија државних путева који су искварени, IV, завршавање започете изградње већих мостова и замена дотрајалих и на послетку сарадња са самоуправним путевима.

Господо, ми имамо 9843 километра државних путева, 30.232 километра самоуправних односно бановинских путева. Бановински путеви налазе се у доста хрђавом стању. Једна добра трећина бановинских путева нема тврде подлоге, а да, господо, о општинским путевима не говорим, јер вама су општински путеви врло добро познати, и познато вам је у каквом су стању.

За управне расходе било је предвиђено 1931-32 године 14.930.050, у буџету за 1932-33 годину 8.907.000 динара. Мање се предлаже у буџету за ову буџетску годину за 6.032.050 динара.

Редовни расходи за путеве и мостове у буџету 1931-32 године су 124.000.000, док за 1932-33 годину предвиђају се за 107.543.150. Иако је у току прошле године повећана мрежа државних путева за даљњих 104 километара.

За редовно одржавање и оправку целокупне мреже државних путева предвиђено је 99.166.025; долази просечно 10.000 динара по километру и ако смо лане имали 12.000 по километру. Стварно да би наши путеви били темељно одржавани и поправљани требало би 40.000 динара по километру. На државним путевима имамо преко 50.000 метара дрвених мостова који су дотрајали и које морамо да измењујемо.

Ту је такође предвиђен кредит од 2.400.000 дин. за постепено постављање гвоздених мостова, за које имамо конструкције у нашим складштима, а које су добивене на рачун репарација. Ова свота је потребна за постављање стубова тако да делимично сваке године измењујемо дрвене мостове гвозденима и спроводимо једну измену, која ће свакако у будућности повући за собом и један лакши терет јер дрвени мостови траже сваких 5—6 година скоро потпуно и темњити измену.

Господо, за евентуални прекид саобраћаја услед елементарних непогода предвиђена је свега свота од 1 милиона динара за целу земљу. То је уистину мала свота, али морамо да се задовољимо и сњоме у нади да тих непогода неће бити. Ако би их ипак било, кредити би се морали повећавати.

Господо, у ванредним расходима предвиђено је за путеве и мостове у 1931-32 год. 42.600.000 динара, а у 1932-33 год. 6.130.000; дакле за 36.470.000 динара мање.

Прелазим на хидротехничке радове. Ја сам се дотакао питања молiorација и регулација наших блата, али дозволите да се овом приликом дотакнем и питања наших река, и то не само пловних, него и других, као и обрана против поплава. Држава је инвестирала велике своте подижући обране и насипе против поплава, особито у нашим богатим крајевима, али и приватна иницијатива је учинила много путем наших водних задруга, које постоје у Војводини, Србији и Хрватској, а које се подижу и у другим крајевима, и ако у мањим размерама. Инвестиције су велике. И држава и приватна иницијатива учинила је много. У овом буџету предвиђене су само своте за издржавање, а не и за спровођење оног плана, који Министарство Грађевина има зготовљен. За хидротехничке радове предвиђено је у 1931-32 год. 14.000.012 динара, а у 1932-33 год. 9.421.000 динара., дакле за 4.591.000 мање.

Господо, стварна потреба за грану хидротехничких радова према постојећим тражењима била је 26 милиона динара, а сада се предлаже свега 2.592.000 динара. За уздржавање 250 км. регулационих објеката у вредности преко једне милијарде динара, који су израђени на две хиљаде сто километара пловних и две хиљаде три сто сплавних ријека у сврху заштите речних обала обрамбених насипа, мостова и железничких пруга и насеља, као и у сврху обезбеђења пловитбе, — предвиђено је 30 милиона динара, а стварно је унешено само 5.150.000 динара.

Прелазим на кредите за мелиорацију земљишта. Предложени редовни расходи за мелиорацију земљишта обухваћају нужнији захтев.

За претходне радове и израду пројеката за мелиорацију земљишта; за одржавање и побољшање мелиорационих објеката као и за хитне мере и радове за одбрану од поплаве. Од укупне површине земљишта које би требало мелиорирати до сада је: а) одбрањено од поплаве и исушено 265.000 хектара у вредности динара 794.000.000.— динара; б) само одбрањено од поплаве 350.000 хектара, у вредности од 352.000.000.— динара; само исушено 288.000 хектара у вредности од 344.000.000.— динара; г) наводњено 10.000 хектара у вредности од 11.000.000.— динара; д) непотпуно мелиорирало 450.000 хектара у вредности од 300.000.000.— динара, — укупно 1.363.000 хектара у вредности 1.801.000.000.— динара. Остаје још да се заштити од поплаве и исуши 727.000 хектара са трошком од 2.270.000.000.— динара. — Стварна потреба према тражењима Министарства и Банских управа приликом састава предлога буџета за 1932-33 годину износи за мелиорацију радове динара 9.970.000.— динара, — а с обзиром на садање финансијске прилике унето је само динара 1.679.000.— Укупна свота била је у години 1931-32 18.600.000 дин. а у 1932-33 г. 11.500.000.— динара, дакле мање се предлаже 7.100.000.— динара мањ.

То би, господо, по прилици било питање хидротехничких радова и мелиорационих радова наших пловних и непловних река. Ми имамо извесних радова који у буџету не долазе до изражаја, али који су велики и чиме се бави једно одељење у Министарству грађевина то су архитектонски радови. Архитектонски радови раде се у министарству грађевина и за све наше бановине, — и сви бановински буџети који предвиђају разне дотације у овом правцу, шаљу — у колико они сами могу да израде те планове, — Министарству на одобрење. Али, у великој већини они шаљу те планове Министарству грађевина и на сам рад, не само на одобрење. Ти планови, ти архитектонски радови врше се ове године у пуној мери, јер су разне бановине својим инвестицијама оптеретили Министарства, — и ти радови су увек били извршавани по жељама дотичних бановина и њихових одељења.

Толико, господо, имам да кажем у погледу овог одељења Министарства грађевина, Завршујући ово своје излагање ја молим господу сенаторе да предложени буџет Министарства грађевина приме онакав какав је он предложен, — у пуној вери да ћемо ми у будућности наћи пута и начина да све оне радове у питању наших комуникација,

мелиорација и регулација изведено путем једног дугорочног и великог инвестиционог зајма, који би био у интересу нашег народа и наше државе. (Аплауз).

Потпретседник **Др. Фран Новак**: Реч има сенатор г. Томо Јалжабетић.

Томо Јалжабетић: Господо сенатори, из речи г. Министра грађевина разабрао сам, да је код састава буџета мислио и на пољопривредни сталеж, коме и ја имам част припадати. Али, господо, кад погледам бројке буџета, онда мислим, да тај пољопривредни сталеж не долази у обзир. И, кад би се мислило да је то учињено обзиром на штедњу, онда бих могао онима који на то мисле рећи: да видимо у буџету за трговину и индустрију предвиђено 50.000.000 динара. Ова ставка је на мене учинила такав дојам, да држим да би то било довољно и онда, када ми трговине и индустрије уопће не бисмо имали и кад би се оне напона уваљале. Али, ја знам, и ми сви знамо, да имамо трговине обиљно, а индустрије нећу устврдити да имамо обиљно; али ћу рећи: да је та трговина тако организована, тако повезана картелима и уговорима, да они могу у пуној мери експлоатисати пољопривредни сталеж, онда када је он у највећој невољи. Обзиром на то, нека ми буде дозвољено споменути и то, да је за време рата тај цењени сталеж трговачки и индустријални био спремљен у канцеларијама, у магазинима и у опште на местима где им је био живот осигуран. А пољопривредни сталеж је трупу у рововима, изложен болестима, прозебу, нахлади, смрти и свима погибелима живота.

Господо, да се уважи колико вреди у данашњем животу тај, рекао бих запостављени сталеж од виших сталежа, видећете из овога што ћу сада рећи. Ја ћу се прво осврнути на фабрике. Индустрија и трговина имају своје фабрике, имају своје спреме чиме они своје погоне терају и будно пазе, ако који од делова тога строја не врши своје функције, да га брзо поправе, да би добро функционисао, те да буде рентабилно. А, господо, како се пази на онај строј, на коме ради пољопривредни сталеж. Строј једног пољопривредника је она земља коју он обрађује и на којој привређује. Немојте, господо, сметнути с ума, да без пољопривредног сталежа немате ни круха, ни меса, ни масти, ни млека, ни вина. Питам вас, који је то међу вама, коме сваког дана није потребно нешто од побројаних артикала. И, када је тај сталеж тако важан, онда је била дужност државе да његов строј подупре и уклони дефекте, да буде способан, да буде радан и да буде рентабилан сељаку.

Овде је г. Министар споменуо канализацију и мелиорацију гла. Господо, за саму Савску бановину, која је највећа у нашој држави, имаде у буџету 30.000 дин. за састав планова, а 50.000 за мелиорацију гла. Ово ће однети пар инжењера, а читав пољопривредни сталеж нема ниједне паре реалне користи од тога.

И, господо, док се један сталеж, који броји 80 % у држави, овако запушта и занемарује, пре-

пушта сам себи, а сам си помоћи не може, онда у тој држави не може бити народног благостања.

Ја бих предложио да се вирминисше, али знам, да неће бити прихваћено, да се узме од буџета Министарства трговине 10 милијона динара за прве радове, тамо где је већа нужда, али скроз на реалну корист пољопривредног сталежа. Ако се то не прихвати, онда молим г. Министра грађевина да узме на памет прву потребу да се у свима бановинама где је потреба, праве пројекти за канализацију.

Господо, ви ћете се можда зачудити, ако ја речем са овога места, да су у Холандији испразнили воду из тла, која је један метар нижа од морске површине и учинили су то тло културним, а код нас није до сада, а по овом буџету изгледа неће се ни у будуће испустити вода, која горе на површини лежи.

Ми сви живимо од прихода земаљских, јер смо аграрна земља, и у првом реду има се посветити прилика, да ту земљу учинимо и културном. Господо, ако једна трговина дође у стечај, ту је читава јадиковка и цео се стадеж забрине, а кад једна покрајина на пр. Посавина буде поплављена поплава се разлије и уништи све. Пољопривреда је учинила своју муку, свој мал, она плаћа држави пристојбине, а кад тамо, од тога нема ништа. Сва је утеха: Е, хвала Богу,! Тако се народу не помаже.!

Са овога места наглашујем, да су прилике у народу тешке, и ако завирите у које хоћете село, где се благо мора хранити, ви видите да нема чиме да се храни, јер снег је велик, а новаца нема; можете ми веровати, да је један коњ био везан три дана за гелендер, стражари су га хранили и на послетку, јер није било хране, дали су га живодерима.

Ово је, господо, озбиљна опомена свиманама и ја стављам озбиљан предлог, без обзира хоће ли бити прихваћен или не, да се у буџету изврши вирманисање, и да се могуће код ставке трговине и индустрије 10 милијона даде Министарству грађевина у искључиве сврхе за побољшање одводњавања тла. (Аплауз).

Потпретседник **Др. Фран Новак**: Реч има сенатор г. Др. Алекса Станишић. (Гласови: Није оведе). Реч има сенатор г. Паја Обрадовић.

Паја Обрадовић: Господо сенатори, ја сам у невољи, да морам допуњавати свој говор изречен у начелној дебати. Зато ове моје напомене не могу изгледати као посебна цјелина и не ћу да их обрађујем као посебну цјелину, макар оне изгледале као довољно незаобљене и неизблањане. Ушлед кратког времена остало је оно до подне што сам говорио код прорачуна Министарства унутрашњих послова само као увод за оно, што је имало бити есенцијално због чега сам увод и правно.

Нећу онда овдје правити увод да ми не остане главна ствар, и прелазећи на ствар, ја ју са мало ријечи али јако наглашујем:

Ја молим г. Министра грађевина да у свом ресору добро припази да се узалуд не харчи новац

народни и државни. Грађевине, господо сенатори и г. Министре, ни општинске ни државне не врше се солидно. Ако се и врше приближно солидно, оне далеко више стају него би стајати морале. Доминирају два начела да би рад био солидан. И то прво: да рад стоји под надзором једног техничког стручњака и друго: да рад обављају они, који за то имају квалификације. Оба ова начела могу бити добра ако се правилно примјењују. Тим су више добра ако се рад обавља близу сједишта техничких стручњака и ако се обавља ондје, гдје је сједиште предузетника који има квалификацију. Али оба начела нису добра ондје, гдје се радње обављају далеко од сједишта стручњака и од сједишта предузетника. Јер технички стручњак својим дневницама и својом километражом за путовања и стручњак-предузетник својим долажењем и путовањем конзумирају огромни део грађевне главнице. Долази често до тога, да су стручњаци који путују у споразуму са шефовима који радњу надзиру. Удешавају да се с њима довозе на њихов трошак и падају према њима у обвезу па њих онда директно бране. Предузетници и стручњаци пошто им је далеко, предају уз свој проценат или цијелу градњу или детаље домаћим људима. И тако се догађа — док сваком од њих нешто на руци остане, за рад не остане ни половина грађевне главнице. Није се онда чудити да поједини технички стручњаци као и шефови секција нарасту дотле, да могу имати по властитом признању по милион динара улога, а није се чудити да поједини предузетници који уживају повјерење раде у исти мах послове по разним мјестима. Ја не наводим имена, можда не ћу имати ни разлога да се тужим у будуће. Али у колико би се у овом нашем друштву поратном могло десити да и даље иде тим правцем, ја упозоравам г. Министра грађевина да буде оштар као мач да може посјећи свакога који би тим путем хтио ићи. Има још један начин који спријечава солидност рада који грађевну главницу повишава и харчи државни новац. Готово редовно се дешава да се нацрти и елаборати мијењају. Ја знам да није могуће предвидјети све код поправака старих зграда. Али ми нико не може доказати да се код новограђња морају мијењати нацрти. А они се одиста мијењају. Ја познајем нову школу која стоји 208.000 динара. Прорачунато је било на извјесну своту. Нико се није јавно јер није имао квалификације. Наравно, квалификовани је чекао, и кад се нико није јавно, није се ни он јавио. Грађевна главница повишена је са 15%. У току радње промијењен је нацрт. Школа је изграђена у првом нацрту на ластавице. Кад се ластавице граде до врха, треба много више задати. Кровна површина остане иста а била ластавица а не била. У току радње те се ластавице бришу. Тошкови се кровова састављају у забат и отпада читаво зидање ластавица. А шта је с тиме учињено? Под тим кровом требало би да буде изграђена мансарда у којој би учитељи могли имати станове. Тим би се са народа скинуо терет да учитељима плаћа стан, а ни учитељи не би требали тражити станове, који су по селима често незгодни. Градња је у детаљима предата другима. Штедило се са кречом и зидари су зидали у вис са самим лауферима а без биндера:

Господо сенатори, код зида је нестручњак кадар познати, који је зид несолидан: ако га је мељта, залила, значи да креча нема довољно, а ако је зид прљав, знак је да је зид добар и да је мељта масна и да је оно солидно израђено. И код зидања зидари лете у висину па усправљају камење а то се код њих зову лауфери, а нема оног камена што лежи и што веже зидове. Према томе кад се јефтино зиђе и нема биндера, зид нема снаге ни отпора за елементарне неприлике, за притисак и потресе који би га могли расклимати и срушити.

Уз то укупана је ова школа у земљу и изгледа као магацин за со. До прозора је сада већ влага, дрвени материјал је сиров био и сад се расрушило и изметнуло, а зид од врха до дна препукао. А још је касније опет надодато нових 40.000.— динара, сврха ових 15%.

Код колаудације долази исти инжењер и брани подузетника. Опсује га за неку малу ситуацију, а међутим главно не види. За надколаудацију се опет убијели и нешто премаже и „готова маша“.

Тако је свуда скоро. Троше се силне паре ни зашта, а све то стога што је то једно поље неприступачно за ланчки суд, јер се њихово мишљење не уважава.

Друго, на шта бих упозорио, јесте то да г. Министар припази добро како се процјењују куће које разни спекуланти продају држави и општинама.

Чини ми се важи правило да се стручњаку плаћа за нацрт 1% од грађевне главнице. Већ у том лежи опасност код процјене. Онда није чудо да су процјене утврђене са хорендним сумама које не узимају у обзир ни оскудицу зараде и према томе ни мјесне јефтине наднице. Процентна награда бива већа, али према њој и јака могућност, да се таква зграда утрampi држави или општини.

Трећа ствар, господо сенатори, и господине Министре, тиче се батуре, — шљунка или тучења на цестама

За пасивне крајеве начелно наређење издајте молим Вас, господине Министре, за сва времена, да тученац има народ тући и да се директно без посредника има њему давати израда и нико други да га добити не може. Створите зато кључ и процјену према приликама односног краја, па те цијене стабилизирајте и издајте да га други туку. Народ нека их туче онда за плаћу или према радним снагама или према посједу. Ако се може на кулук присилити бесплатно, може и за плаћу.

Не треба да општински начелници одлазе на трошак општине као лицитанти. Па куд гуле без потребе општинску касу, туд кашње дају бабке по кумству и стриженом и шишаном.

Цестаре притегните, господине Министре, на рад. Народ тешко боли да он кулучи и за оно, што би цестар могао сам свршити. Он види само да цестари излазе на цесту, да с лопатом парадирају, а скоро све послове да ради он. Има и добрих цестара. Ја познајем неког Тишму са Трнавца више Ланца; он је увијек на раду на цести, кад

год прођем он ради и цеста му је уредна. А видите тај је цестар не само против мене гласао, већ и агитирао под нечијом упутом да сам ја душманин свију плаћника. А сво видите какав сам душманин: и ако није за ме гласао, ја овде утврђујем да је он добар радник, а тиме и то да кад ово говорим, да не говорим ни по бабу ни по стричевима, него по правди Бога истинога.

Потпретседник Др. Фран Новак: Има реч сенатор г. Атанасије Шола.

Атанасије Шола: Господо сенатори, извините што се ја почешће појављујем на овом месту, али сам на то принуђен, јер ове ствари би спадале стварно да се о њима говори у Финансијском одбору. Пошто нисам члан Финансијског одбора, дозволићете ми да овде, с времена на време, изнесем своја гледишта о појединим буџетима која долазе пред нас.

Господо, саслушавши концизни експозе г. Министра грађевина некако, као што се код нас каже, навела ми се туга на срце, јер видим колико је било добрих жеља и намера да се учини у границама мало обилатије могућности, а колико су та средства која су се у скромном облику и износу предвидела, кресана и скресана. Господо, једно од најважнијих министарстава у држави скресано је толико, да ја, када се овде појављујем, имам стварно неки осећај незадовољства; имам осећај као да се чини неправда и пропуштај према самој земљи. Не треба губити из вида, да ово Министарство има у својим рукама најважније економске жиле у читавој земљи. То су наше комуникације, које ви сви знате у каквој се стању налазе и није потребно да вам то објашњавам. Ми не можемо ни напредовати онако како би желели, ако те комуникације нису у добром стању.

Господо, док нису постојале железнице, друмови су важили као једино комуникационо средство, и они су грађени откад је света, да поменем само Римљане, који су градили знамените светске друмове. Када су дошле железнице, онда се поцело скоро проричати да ће друмови у оним крајевима где се железничке мреже нагло шире и преплићу, постати безначајне. Међутим, кад се појавио саобраћај са аутомобилима, друмови се опет враћају на ону пређашњу важност, ја сам недавно читао једну француску статистику, из које се види, да је аутомобилски саобраћај у Јужној Француској потиснуо на краћим дистанцијама саме железнице, јер је јефтинији и јер врши превоз од магазина до трговца без претоваривања. Због тога је јасно, као што рекох, да је ресор Министарства грађевина један врло важан фактор.

Господо, ми немамо довољно изграђених путева у нашој земљи, а оно што имамо много их је у рђавом стању, а неки од тих путева управо су непроходни. Све се то мора дотерати и довести у ред, али како су кредити тога ресора скресани, господин Министар са овим буџетом не може просперивати него таворити и чекати неки

инвестициони зајам. Стога би се ја сложио са г. Јалжабетинем, кад би то могло да буде, да се буџет овог ресора повећа.

Господе, казавши оволико опћенито, хоћу сада да скренем Вашу пажњу на неке појединачне ствари. Најпречији и најцелисходнији радови у овом ресору јесу хидротехнички радови. Ја ћу говорити о онима које би требало предузети у Дринској бановини. Да ли су за те радове обезбђени кредити, не знам, али ћу их овде споменути.

Дакле, у Дринској бановини је прво: осигурање десне обале реке Саве код Подрињске Митровице, предвиђа суму од 500.000 динара. Десна обала реке Саве услед наглог одроњавања приближила се је већ одбранбеном насипу Мачванске водне задруге. — Постоји опасност да ће река Сава изменити свој ток. Тиме би настале сметње у речном саобраћају, а велика савска вода поплавила би по прилици 10.600 хектара заштићеног подручја Мачванске водне задруге, за које је радове држава дала зајам у износу од 12 милиона и 500 хиљада динара. За ово је од бановине отишао један предлог. Велика свота није, али би страдало ово земљиште од 10.600 хектара, ако не би била утрошена ова сума. Ми знамо колика нас је несрећа задесила пре неколико година, зато што насипи нису одржавани, зато што се није пазило на њих, те је дошло до оне катастрофалне поплаве, тако да су чак и сви чиновници морали да жртвују 10% својих скромних припадљности. Једном дакле релативно малом сумом може се уклонити ова велика невоља.

Друго осигурање јесте десне обале реке Саве код Сиска. За ово осигурање предвиђена је сума од 2.000.000 динара. Десна обала реке Саве услед удара матице, подлокана је у дужини од 2 километра. Настали су вирови и неправилан ток, чиме је отежана пловидба. Одрњавање десне обале дошло је до саме ножице постојећег насипа посавске водне задруге. Израду обало-утврде треба да изврши држава о свом трошку сходно члану 99 закона о оснивању водних задруга. Без ове обало-утврде изложено је поплави око 6.400 хектара заштићеног подручја посавске водне задруге. О томе је предлог од бановине отишао. И то је важна ствар.

Треће је, израда насипа на десној обали реке Саве од Босанског Шамца до Крепшића и од Црњелова преко Раче до Дашнице. За ово је предвиђено такође 2.000.000.— динара. По довршењу моста код Раче и насипа бић-босутске водне задруге, на левој обали реке Саве, настаће при високој води успор од око 80 ц. Постоји опасност да вода прелије постојеће насипе на десној обали реке Саве, јер ови немају ни висину ни јачину, да би могли издржати високи водостај дакле, велика опасност. Елаборат за повишење насипа на десној обали реке Саве одобрен је решењем Министарства грађевина бр. 7582 од 17 септембра 1931 године. Ако насип на десној обали реке Саве не буде повишен прети опасност да ће бити преливен и да ће Сава поплавити слабирм насипом заштићено подручје од 25.000 хектара. И о овоме је упућен предлог.

Сва ова осигурања су хитна и као што треба да се зове пожарна чета кад кућа гори, тако и

овде треба да се зову радници са ашовима да бране и подржавају насипе, јер прети опасност да их висока вода не сруши и ја се бојим да то сада не буде, јер је вода почела нагло да надолази.

То је у томе погледу. У погледу друмова имам да поновим оно што сам мало пре рекао: да цесте долазе све више до изражаја, и са једног другог гледишта то треба посматрати. Наиме, наша земља све више и више сваке године прима велики број странаца, који долазе у земљу као туристи. Долази ту, боме, и богата господа као и они средњег сталежа, из средње и западне Европе, који пролазе кроз нашу земљу. Они долазе обично аутомобилима. Ако не наиђу на добре путеве, и то барем оне главне, други пут неће доћи. А колико нам то доноси користи, колико зарадимо на тим туристима, кад на пр. неко дође аутомобилом на Приморје, тамо остане неколико дана, па онда прокрстари целу земљу, најбоље може казати госп. Др. Мићин, који сваки дан у свом лепом Дубровнику види путника, који су прије у много већем броју долазили. Сада наравно, због ове несретне кризе у овој години не знамо, како ће бити. Али треба рачунати с том граном наше привреде и поклонити пажњу оним главним артеријама комуникације, којима ти туристи саобраћају. На пример код Сарајева требало би потпуно довести у ред онај државни друм од Сарајева до Илиће. Сарајево је место, као што је познато, које привлачи много странаце. Ако који странац дође у Југославију, долази у Сарајево, да види источни део вароши, да види то знаменито Сарајево. Из Сарајева се извезе до Илиће. Ту наиђе на државни друм, који често пута буде у таквом стању, да је апсолутно немогуће њиме проћи, а да се човек не угрува. Потребно је извршити делимично проширење пута, одводњавање и т. д., а сам друм направити од ваљаног асфалта, и то онај део од Сарајева до Илиће, тако да тај друм буде сталан и добар. Надаље, треба реконструирати мост код Илиће, јер је опасан за промет и често пута се дешавају незгоде. Ово није луксуз. Ако желимо подизати што више наш туризам, а нагласно сам већ да Сарајево привлачи странце туристе, онда треба довести тај пут у ред, да странац не рекне: никада више!

Сада ћу споменути другу ствар. Познато је да веза Сарајево—Београд није потпуна, да има испрекиданих делова пута. Тако деоница између Бање Ковиљаче и Зворника незгодна је. Друм је добар, али нема пропуста и т. д., а тај пут је од првокласне важности. То би требало да се доведе у ред, да буде без опасности за аутомобилски саобраћај, јер је то веза престонице са морем, па би требало нешто поправити и дотерати. Госп. Министар је, пак рекао, да ће само трошити на дотеривање постојећих путева. Трбало би, дакле то и овде учинити.

Наставак реконструкције државног пута Шабац—Поцељева—Ваљево, а то је само један км. пута, али је тај непроходан. Овај је пут једина директна веза Ваљева са Посавином. Ако се не би утрошило неких 400—500.000 динара, не може се онда проћи из Ваљева у Посавину, и из Посавине у Вељево.

Реконструкција државнога пута између Рогатнице и Љубовије. Тај пут иде поред Дрине. Врло лепо иде тај пут. То је једина комуникација дуж обале Дринске и нема другога пута. Коловоз је врло слаб, а саобраћај нарочито аутомобилски скоро немогућ и иначе, кад се иде колима, човек чека, да ће бити свучен у Дрину.

Ту би требало и то довести у ред, а то би коштало око 2.000.000 динара.

Довршење државног пута на Деоници Словац—Лајковац—Бели Брод. И ово је државни пут, који није потпуно изграђен, на територији Дринске бановине. У буџетској 1929-30 години извршено је просецање овога пута на делу Словац—Лајковац. Остали су незавршени радови на горњем строју и објектима. На делу Лајковац—Бели Брод није ништа урађено. Стоје путеви невршени и пропадају. И сад били било целисходно да то и даље траје? Ја мислим да не би. Када споминем овај пут, сетим се неких путева у Херцеговини, који се виде када се пролази жељезницом, а које је правила за време партија Мостарска област. Путеви су били почети, па су онда остали недвршени по деоницама, као да висе! Тако изгледа и овај пут недвршен. То би било у погледу тих путева.

У Ковиљачи постоји један санаторијум за децу, врло добар и врло потребан. Али тај санаторијум није довршен. Држава га је правила, утрошено је што је било на расположењу, али он није довршен. Треба ваљда неких 300.000 динара, па да се отвори санаторијум. Зна се колико је Ковиљача лековита и за децу, нарочито за скрофулозу, па је у сваком случају потребно да се тај санаторијум отвори. Заиста би требало жртвовати ту малу своту, да се санаторијум чим пре отвори.

Има још једна институција у Сарајеву која потпада под Министарство грађевина. То је завод за метеорологију у Сарајеву. Било је предвиђено за ову институцију 317.000 динара. Да ли је то ушло дефинитивно у буџет? У садашњи буџет државних расхода није унет никакав кредит те је с тога цело пословање тога завода било доведено у питање. Трошкове овог завода у суми од 200.000 динара подмирила је бановина. По уредби о буџетирању Бановина, расходи тога завода не спадају у Бановину. Ја бих молио г. Министра да о овоме поведе рачуна, јер овај завод у Сарајеву много користи, и много вреди.

Најзад, има још једна ствар о којој сам једанпут већ говорио. Ја сам овде већ говорио о електрификацији земље. Нећу овом приликом да говорим како да се подигну електричне централе, већ ћу то говорити приликом претреса буџета Г. Министра шума и рудника, а сада ћу само господину Министру Грађевина као ресорном Министру управити нека своја опажања. Ми смо осетили за електрификацију земље, онакој какву је ми замислиламо и какву је ми желимо да спроведемо, прети једна страховита опасност. Наиме види се, специјално у Војводини, да поједине стране фирме купују градске централе и постају власници тих централа, које после они експлоатишу на све стране и како хоће.

Мало по мало електричне централе прелазиле су у руке странаца. Обично се те фирме јављају под фирмом шведских фирми, а међутим позадина је Пешта, и полако и неосетно оне су преузимали то благо у своје руке. Читали сте ту скоро како је свршен штрај у Панчеву, јер су се грађани побунили против пљачке градске централе. Види се да је та централа пљачкала своје грађане јер су они плаћали преко 7 динара од киловата, а град свега три и по динара. И шта су урадили грађани? Они су штрајковали јер нису хтели да плаћају те цене него су опет узели петролеумске лампе да осветле своје домове. Како је у Панчеву, тако је, господо, и у другим местима. То је опасност на коју нисмо довољно скретали своју пажњу. Како ћемо то да изведемо и да доведемо на правилнији, пут, не знам — али је то једна ствар о којој треба да се мисли.

У вези с тим, ја специјално као Херцеговац, имам задовољство да кажем да ми имамо једну централу сред Мостара, која може да даде толико струје да се читава долина Неретве осветли т. ј. сви градови и села и да могу добити електричну струју за разне направе, а нарочито за наводњавање. Читава долина Неретве и узводно и низводно може да добије довољно електричне снаге из те централе и већ је покренута једна акција. Али, на жалост, има већ две године како се ташка у једном месту. Г. Бан Приморске бановине је врло предусретљив човек, али се ипак још није дошло до неког остварења. Том електричном централом могла би се многа земља наводњавати а многа и одводњавати. Сами сељаци почели су да стварају водне задруге. Једна таква водна задруга створена је и у селу Роштанима. Ти сељаци су доста неуки и као такви пришли су том послу. Министарство грађевина, додуше, ишло им је на руку, али они, као што рекох, неуки, запетљали су се, а притисла их је сада и ова криза, па људи не могу да се крену, а нигде кредита и иначе не могу да нађу. Ја сам баш данас извештен да су се они обратили молбом г. Министру грађевина, да им се што пре стави на расположење кредит, који им је већ одобрен, али, изгледа, испрсно се ту неки господин у Бановинској управи па неће тај кредит да ликвидира. Мени изгледа да тај господин хоће да буде већи и од г. Министра и од г. Бана. Молим г. Министра да ту ствар извиди и да иако нису све формалности баш потпуно испуњене, да ичини да им се ипак што пре тај кредит стави на расположење, јер су ти људи први почели да се служе електричном струјом за наводњавање својих земљишта и ако они страдају сада у почетку, ретко ће се ко одлучити да следује њиховом примеру јер ће казати: ево, ови су људи почели па су страдали, будимо опрезни! Дакле, то био један пример, који би служио у рђавом смислу за углед и ја бих молио г. Министра да ове људе има у виду. Иначе, ја данас, бар што се тиче овога ресора, немам шта више да кажем и изјављујем да ћу гласати за буџет.

Потпретседник Др. Фран Новак: Има реч г. сенатор Шиловић.

Јосип Шиловић: Господо сенатори, наш крш и онамошње наше пучанство, међу осталим свима

невољама и бедама које га бију, бије и та беда да му мањка вода. Мањка му питка вода и за народ и за благо. Наш крш имаде оборине више него и један крај у Југославији; али, на жалост, сва та оборина долази у пролеће и у јесен. Од маја до септембра редовито кроз деценије нема капи кише. А сва оборина, што долази у пролеће и у јесен, више му је на несрећу него ли на добробит. Њему са оних врлети и голети тера песак и камење бујица у оно мало долова и вртова, да му уништи и оно мало летине што би је добио. Ја знам из своје младости да смо ми гори по бреговима уз обалу морску морали сат високо носити воду од маја па до септембра, јер већ у мају пресушило је оно мало зденаца што смо имали, а цистерна за моје младости у нашем крају не бијаше. Тај је крај тако несрећно удешен да ми од Бахра до Бакарца на обали мора имамо 150 извора живе воде, а да околна села немају ни капи живе воде. Сав је свет упућен на зденице и цистерне, а ако ових нема, мора да вуче воду горе на брегове из бакарског залива. И тако је по целом кршу. Ова наша невоља да смо већ као деца од 7—8 година морали носити 3—4 врча воде сат далеко, престала је тиме што је народ течајем ових 4—5 деценија посаградио цистерне. У моме родном месту свака кућа има цистерну, нестало је помањкања воде и данас у мојем родном месту, Прапутњак не мањка воде и не долази никада до тога да свет мора носити воду из далека. Питање у нашем кршу опскрбе водом не може да се за сав народ реши друкчије него са цистернама.

И зато сам ја узео реч, да умолим г. Министра грађевина, коме су ове прилике врло добро познате као и мени, јер је оданде и он зна сву беду онога нашег народа, кад уз све друге муке, мора да мучи по оној ужасној врућини, која код нас влада, и ту муку, да мора из далека да вуче воду и за себе и за своју марву, да посвети бригу томе, да се онемо нашем народу помогне. Опћенито му се може помоћи само на тај начин, ако се у свакоме месту, буду подизале коли цистерне места, толи цистерне сваке поједине куће. Ја сам, као бан Савске бановине, издао наређење, да се ни у једном ономе крају крша не дозволи градња куће ако се поједино не подигне цистерна. Јер кад човјек мора и онако да копа темеље у камену, темеље за кућу, нека ископа и темељ за цистерну, и онда га градња цистерне неће много коштати а бити ће благослов за све будуће његове генерације. И на тај начин, ако се буду градиле цистерне и општинске и месне, а и сваки појединац, који жели да гради кућу, буде обвезан да гради и цистерну, ја држим, да ћемо овој великој беди и оној великој невољи у кршним крајевима народа помоћи. Иначе му не можемо помоћи. Са градњом водовода по свима нашим селима и крајевима наших кршних крајева је немогуће прво зато, јер немамо сретстава, а друго, у многим крајевима то није могуће, јер је предалеко извор. Али са цистернама помоћи ће се ономе народу, да му се барем од стране ова велика беда и невоља, да оскудева кроз три до четири месеца сваке године на води и да мора из далека да је вуче.

Ја сам, господе, свршно и изјављујем, да ћу гласати за предлог буџета г. Министра грађевина.

Потпретседник Др. Фран Новак: Има реч г. Министар грађевина.

Министар грађевина Никола Прека: Дозволите ми, господе сенатори, да се, укратко, обазрем на извесне примедбе господe сенатора.

Г. сенатор и стари друг г. Јалжабетин изнео је, да у буџету Министарства грађевина има врло мало или ни мало предвиђеног за нашег сељака и за мелiorације. Ја сам у своме експозеу истакао и изнео разлоге, зашто Министарство грађевина није могло да предвиди оне своте, које су безувјетно нужне у том погледу, али ипак имаду своте за нацрте, планове, које ми треба да приправљамо. Она свота, коју је истакао господин сенатор Јалжабетин, фунгира само за бановинске дотације, дотим ми имамо у Министарству веће своте у ту сврху, а доказ је томе да је баш у Савској бановини Лонско поље свршено са нацртом, ириачко Лонско поље да се израђује а тако је и с другим бановинама. За извођење свега тога моћи ћемо само онда учинити, ако приступимо ономе, што сам малопре рекао.

Г. Обрадовић подвргао је критици извесне радње у бановинама у погледу њихове солидарности. Господе, дозволите да лучимо двије компетенције: компетенцију наших самоуправа, наших бановина и компетанцију Министарства грађевина.

Наше бановине из својих буџета троше и оне израђују; оне су дужне у првом реду да врше надзор над свима радњама које спадају у њихов делокруг. Ја мислим да бановине то и врше. Код сваке грађевине надзор врши инжињер који је одговоран за солидарност грађевине која се подиже. Мени је жао да г. Обрадовић није изнео конкретан случај и у томе случају ја бих као надзорна власт испитао ту ствар и позвао на одговорност одговорно лице те на тај начин учинио оно што ми је дужност као министру и члану Краљевске владе. Овако је он изнео само опћенито и ја не могу да захватим онде где би требало захватити те тако станем на пут малверзацијама које иду на рачун државе и народа. — Тако је исто и код путара, господе. Двојаки су путари: Путари на државним цестама који потпадају под министарство грађевина и путари на бановинским цестама којима управљају бановинске управе. И ту би требало истакнути конкретне случајеве како би их ја могао испитати и административним путем казнити дотично лице које је пропустило да учини своју дужност. — У погледу туцањика-шљунка министарство грађевина већ је упутило једну окружницу пре два месеца свима бановинским управама где им се ставља на срце, у колико је то законски могуће, да се туцањик директно да на израду народа, како би народ у пасивним крајевима могао на томе зарадити и у овим тешким временима прехранити себе и породицу. — Сенатор г. Шола изнео је извесне случајеве у питању наших водних задруга, у одбрани наших река, особито подизањем и поправљањем насипа, — и споменуо задруге: Мачванску, Босутску, Задругу која иде од Босанског Шамца до утока Дрине у Саву. Оно што сам рекао у своме експозеу, господе, то ћу рећи и сада. Ми немамо тих кре-

дита, у тој висини у којој су они нама потребни; немамо — на жалост — и те радове ми у овој години, због тога не можемо ни спровести. Ми смо се само осигурали, где је то најнужније, у случајевима евентуалне поплаве, — ми се у таквим случајевима можемо одбранити и сачувати оно што имамо и што постоји. Водне задруге, које сам поменуо, учиниле су велике инвестиције; — оне су ушле и у дугове, подигле су зајмове, — али с обзиром на економске и финансијске тешкоће, оне данас, и емогу да заврше што су започеле. Босутска водна задруга инвестирала је у радове 15 милиона дин. сад јој треба још 3—4 милиона дин. па да те радове приведе крају, али не може нигде да добије кредит, — и тако ће ствари стајати све док се прилике не побољшају и не створи јој се могућност да доврши започете радове.

Дотакао се извесних путева и деоница државних путева од Београда према Сарајеву и према мору. То је и оправдано. То Министарство грађевина потпуно зна, и, у колико може из кредита за поправку, оно ће то и провести. За пут Сарајево—Илица и за мост пред Илицама пројекат је већ готов, али кредита за то нема.

За завод за метеорологију Министарство је предвидело било кредите, али ти су кредити у целисти брисани и пренесена дужност на бановину, да она у свом буџету предвиди нужне кредите за тај завод.

У питању електрификације, особито електрификације Херцеговине, начелно су послови прихваћени, по предлогу банке управе Приморске бановине. Планови и нацрти су израђени. Они су били на одобрењу код Министарства грађевина. Учињене су извесне примедбе у погледу код Министарства грађевина. Учињене су извесне примедбе у погледу пумпних станица за натапање мостарског, или т.зв. Бишча-Поља, јер је та електрификација скопчана са натапањем и снабдевањем појединих села и градова срезова херцеговачких и далматинских свјетлом, и ја мислим да ће у најкраћем року и ти нацрти бити готови тако, да ће Министарство грађевина потпуно одобрити нацрте, да би банска управа могла да приђе склапању зајма за провођење електрификације Херцеговине.

У погледу водне задруге Раштани, коју је споменуо г. сенатор Шола, која је једна између првих водних задруга у Херцеговини, близу Мостара, Министарство, а и банска управа, дали су у више махова тој водној задрузи 600.000 динара; али, на жалост, људи и примитивни, а донекле и алкави — иако су из мога краја, морам то признати, — они, код подизања потребних направа, чија је инвестиција за онај крај доста велика, нису водили рачуна да се консултују са стручњацима Министарства грађевина, како би добили праве упуте и добили не само нацрте, него и калкулације о рентабилитету за навођење у томе крају; сада су у једној потешкоћи, али Министарство грађевина им је ипак дало своту од 100.000 динара, која је скопчана с тим, да извесне радове морају да проведу, да се ова свота може исплатити.

Поштовани г. сенатор Шиловић говорио је о снабдевању нашег Крша питком водом. То је, господо, једно велико и замашно питање, као што

је данас тешко и велико питање наше исхране. Нећете веровати, господо, који нисте били и живели у оним крајевима нашег Крша, и у Хрватском Приморју, и у Далмацији и у Црној Гори, да је многих година лети још теже питање снабдевања питком водом људства, а да не говорим о стоци. Мени су те прилике врло добро познате; али, морам с овога места једно да констатујем: да је наша држава, у року од ових 10—12 година, учинила у том погледу много више, него што је учињено за 100 година уназад, а то не значи, господо, да је учињено у довољној мери — иако ово питање потпуно не спада под Министарство грађевина, јер је Министарство грађевина у питању цистерна делегирало то своје право на банске управе, које су и дотиране у том погледу, док за стварно снабдевање питном водом стара се и брине Министарство социјалне политике и народног здравља, које има један опширан програм и које је извршило у ово задњих година један већи део и у погледу постављања и изградње цистерна и у погледу великих водовода. Ја сам имао част да будем Министар за социјалну политику и народно здравље годину дана, и видео сам да је и у нашим јужним крајевима, у Јужној Србији као и у Црној Гори, у Далмацији и у Хрватском Приморју учињено много и да је ту свакако за похвалу рад и свих оних, који су ових 12 година радили. Са жељом да се настави тим путем, ја сам уверен да кроз неколико година неће више бити свих тих тешкоћа. Има једна велика ствар, које ће се сећати врло добро бивши бан Савске бановине, а то је водовод у Жерновници, који снабдева добром водом више наших мањих градова и неколико села баш у хрватском Приморју. (Одобравање).

Потпретседник Др. Фран Новак: Изјављујем да је закључен претрес предлога буџета расхода Министарства грађевина. Прелазимо на гласање. Молим г. известиоца да чита партију по партију.

Известилац Др. Влада Андрић: чита партију 482.

Потпретседник Др. Фран Новак: Прима ли Сенат прочитану партију? (Прима): Оглашујем да је партија 482 примљена.

За овим је Сенат, гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији, у смислу чл. 102 Устава и чл. 67 Закона о пословном реду у Сенату, примио цео буџет расхода Раздела X Министарства грађевина, и то од партије 483 до закључно партије 620.

Потпретседник Др. Фран Новак: Тиме је предлог буџета расхода Министарства грађевина примљен, па прелазимо даље. Међутим, по израженој жељи, ако се с тим слажу сва господа сенатори, ја седницу прекидам на 5 минута.

(Настаје одмор)

Потпретседник Др. Фран Новак: Господо, настављамо рад. На реду је претрес буџета Министарства пољопривреде. Молим г. Министра пољопривреде да изволи узети реч.

Министар пољопривреде Др. Јурај Деметровић: Господо сенатори, пољопривреда по броју људи, који се њоме баве и који од ње живе, претставља право наше народно занимање. Како је пољопривреднику, тако је и свима другима. Пољопривреда је основ наш. Пољопривреда село, то је извор наше снаге, и сасвим је разумљиво, да наше велико старање мора да буде пољопривреда и пољопривредник, који се њоме бави.

Али наш проблем, господо сенатори, то је проблем једне извозничке земље.

И због тога што морамо да извозимо пољопривредне производе, подложни смо утицају светских цена. А те светске цене све више су и више палале у последњим годинама, и како знате криза је управо са свом снагом отпочела год. 1929 и све се даношце појачава. Код земаља увозница пољопривредних производа проблем је много лакши. Увозничке пољопривредне земље бране се увозним царинама од конкуренције земаља са јефтинијим производним трошковима. Земље увознице пољопривредних производа настоје у интересу животног стандарда својих произвођача да им обезбеде правилније цене на тај начин што дизањем царина осигуравају повољније цене своје произвођачу на унутрашњим пијацама. И у многим продуктима, специјалној производњи житарица ми смо имали да осетимо последице прекоморске конкуренције, а осим тога у кампањи 1930 до 1931 имали смо да осетимо тако зв. бољшевички руски дамбинг, и Ви знате да су цене, услед тога на светским пијацама пале до невероватноће и да та чињеница мање или више непрестано траје. Осим тога, господо, за нас, као извозничку земљу, долази јако у обзир аграрни протекционизам који спроводе поједине индустријске земље у Европи. Данас је већ тако стање наступило да поједине индустријске земље за концесије пригодног склапања трговинских уговора на подручју индустрије, не траже олакшине за увоз своје робе индустријске у пољопривредне земље, него ренонсирају на оне ставове које су и до сада имале загарантоване у појединим уговорима, све у том циљу да би могле да воде појачану заштитну политику помоћу царина у правцу развијања своје пољопривредне производње.

Према томе за нас се поставља и тај проблем код пласирања вишкова своје производње. И због тих тешкоћа у пласирању вишкова наше производње и с обзиром на то, што се цене равнају према извозном покрету, што се цене равнају према томе како можемо нашу робу да продамо на светским пијацама, господо, — због свега тога ево ми смо у тој тешкој данашњој кризи, која је општа и која се нарочито испољава у тој форми, да је куповна моћ нашег земљорадника сасвим пала. Тај проблем, господо, који ми имамо у нашој земљи, имају и друге земље сличне структуре по својој привреди. И због тога је било сасвим разумљиво да се је цела пољопривредна политика, политика пољопривредних земаља у последњим годинама кретала око тога питања, да је била доминантна нота у целом раду и свим настојањима свих пољопривредних земаља Европских, како би ово стање изменили.

Јер, господо, због тога сасвим је разумљиво, кад је пала куповна моћ нашег пољопривредника, да је услед тога отешчано пласирање индустријских производа и то не само код нас, него и у оним државама, које у нашу државу увозе своју робу. Према томе она повезаност у привредном животу, која уза све зидове и уза све мере које се данас у свету предузимају, ипак постоји, последице ове кризе настале услед пада аграрних производа, осећају се итекако и у индустријским земљама.

Господо, пут којим је пошла наша држава био је тај, да се посветила већа пажња организацији извоза. Стиме у вези држава је интервенирала како би се поправиле цене пољопривредних производа, а нарочите цене пшенице, донекле кукуруза и вина, јер са другим арктиклима није могло одмах да се почне радити. Осим тога била су настојања наше државе та, да у заједници са другим државама које су једнако заинтересоване на том питању као и ми проширимо та питања и управо ставимо на дневни ред интернационалног живота, изнесемо их пред интернационални форум.

Господо, ми смо започели сарадњу са суседним државама, па се та сарадња проширила на друге аграрне државе у Европи и напокон сва су та питања била изнета пред Друштво Народа и борба се водила око измене у целом систему трговинске политике, око тога, да се допусти одступање од начела на коме данас почива трговинска политика у свету, од начела највећег повољаштења у смислу увођења преференцијала. У том погледу постигнути су извесни успеси, али још незадовољавајући и због тога још код нас постоји проблем цена као што и у другим државама, специјално у државама извозницама, које трпе под истим последицама као и ми. Господо, било је још покушаја у том правцу, и то је једно нарочито интересантно поглавље у том настојању, да дође до стварања једног интернационалног картела жита.

Господо сенатори, интересантна је фаза у којој се ми данас налазимо, кад узмете у обзир то, да експерти Друштва Народа предлажу као један начин санације светске кризе, да се створи интернационални индустријски картел, који би имао да буде регулатор производње и инструменат стабилизације цена. То је идеја која је дошла после свих оних покушаја који су били чињени у вези са конференцијама, које су се одржавале у фебруару месецу у Женеви о царинском примирју, а које су ишле затим, да се стабилизира царинска заштита, односно да се спречи процес индустријализације у пољопривредним земљама, и да се постепено приступи редукацији царинске заштите, што је, као што вам је добро познато, била енглеска теза. Једном речју жеља да се од царинског примирја дође све више и ближе према идеалу међународне слободне трговине.

Процес, као што знате, био је сасвим противан, у обратном правцу све се више развијао и данас можемо да кажемо да слободне међународне размене добара, слободне међународне трговине готово више и нема, него све земље предузимају мере као да се налазимо у каквом рату.

Идеја интернационалног картела значила је то да се повежу произвођачи пшенице на целом свету и да настоје, како би регулисањем своје продаје могли утицати на формирање цене, тако да би се произвођачу исплатила њена производња, т. ј. да би производња пшенице била рентабилна.

Ја из ових питања, која сам овде набацио, и ових акција хоћу да изведем само то, да вам кажем на активност коју је држава показала, и на величину проблема који постоје и који још нису решени. Ми то сви најбоље знамо по оним ниским ценама, које у нашој земљи постоје, да смо још далеко од решења тога, да смо још далеко од тога, да бисмо могли да кажемо: обезбедили смо произвођачу рентабилитет и тиме смо му створили услове за његов живот и напредак.

Још нам престоји велика борба, коју морамо да водимо и можемо само надати се и веровати у то да ће ипак различитим мерама, које се предузимају у овоме или у ономе смислу ипак доћи до једног побољшања у томе односу. И, видите, да се цела настојања крешу на терену међународне политике у томе смеру да би се заједничком сарадњом европских држава побољшало ово стање и на тај начин порадило на уклањању данашње привредне кризе. Акција, коју су водиле пољопривредне земље, није само уродила са добивањем преференцијала, морам рећи још увек недовољног за поједине аграрне земље и за поједине пољопривредне продукте, него је уродила тиме да је закључена једна конвенција у кругу Друштва народа о међународном пољопривредном хипотекарном кредиту, којој би конвенцији наша држава имала, у смислу ранијих обавеза, које је дала, приступити и ратификовати ту конвенцију тако да се можемо надати, кад се финансијске прилике у свету мало смире и стишају, да бисмо могли очекивати, нада је била већ ове јесени, да би се преко аграрне банке, наше установе, могли користимо повољнијим кредитима за сврху предвиђену, т. ј. за давање пољопривредних хипотекарних кредита.

Господо, као што вам је познато, наша држава је учинила један велики напор тиме што је приступила стварању привилеговане Аграрне банке, која је несумњиво корисно деловала и која је знатне капитале по много јефтинијој каматној стоји пустила у народ и у много много случајева извршила олакшање и снижење каматне стопе.

Осим тога, господо, у овој кризи морамо да забележимо једну нарочито повољну појаву, а то је да је наш земљорадник стекао уверење како су за њега спасоносне земљорадничке задруге. Напредак је у томе погледу постигнут велики. У години 1930 ми већ бројимо у нашој земљи 7.130 задруга, тако да од 2.724.239 домаћинства удружено је у нашем задругарству готово 30% домаћина.

То је свакако знатан напредак и то показује, како је наш земљорадник данас приступачан, тражи, где и како би сам себи помогао и он улази у своје земљорадничке задруге. Но изнад свега тога проблема, који је отворен, ја се надам да ћете скоро приступити његовом решавању, то је проблем сељачких дугова. Услед ванредних прилика, у којима се налазимо, разумљиво је, да се морају

да траже и ванредна решења и у том погледу, господо сенатори, ви ћете имати надам се скоро прилике да узмете то питање у решење и да сви заједно тражимо ону праву меру која је потребна да се учине све оне олакшице које нам диктује данашње стање, када земљорадник услед рентабилности своје производње доведен у то стање да тешко или никако не може да одговара својим обавезама. А они законски пројекти, који су од стране Краљевске владе већ поднешени Народној скупштини, господо, ти законски пројекти потекли су првенствено из тога разлога; што је потребно да по сваку цену заштитимо нашем земљораднику кров над главом и заштитимо све оно што он има, земљу коју обрађује која га храни и издржава.

Господо сенатори, ја сам најприје бацно један поглед на ситуацију, у којој се налазимо у свету, на тешкоће скопчане са нашим извозом и на формирање цена услед прекоморске и друге конкуренције, а сада морамо размислити и том, што је потребно да ми сами у нашем унутрашњем свету, што је потребно, да ми сами код куће учинимо. Јер једна су настојања на пољу спољне трговинске политике, једно је питање старање око извоза наших вишкова, а друго је питање које се поставља, што треба да уредимо код нас код куће, да би предузели оне мере, које су нам потребне за олакшање нашега пољопривредника.

Господо прије свега потребно нам је да имамо израђени један пољопривредни план, потребно нам је да извршимо рејонирање у нашој производњи, да се старамо око тога да производимо оно што можемо да продамо да производимо оно што до сада на жалост још увозимо од пољопривредних производа и да производимо тепизирану стандардизирану робу, с којом ћемо моћи лакше на страну пијацу изаћи него са робом рђавога квалитета. Намеће нам се дакле потреба реоријентације. Морамо да настојимо према климатским и другим приликама да форсирамо производњу која одговара појединим крајевима. Морамо водити рачуна о том да у далеко већој мери извршимо потребна испитивања и истраживања и то научна истраживања, како би дошли до позитивних резултата и да би знали, што где треба да форсирамо.

Господо, експериментални радови врло су опасни ако их производимо на рачун самих произвођача да они покушавају са извесним семенима итд. него је потребно да се у далеко већој мери врше испитивања на зато одређеним теренима и на нашим огледним станицама и другим установама, и кад стекнемо потребно искуство може се са пуно гаранција на успех прићи са појединим културама у појединим нашим покрајинама. А нарочито за нас је важно то да у већој мери приступимо продукцији онога индустријскога биља, оних сировина, за пољопривредну индустрију и затим да израђујемо семе. Ја не бих желео да се дужи на томе задржим, али хоћу да напоменем да ми увозимо ланено семе, да увозимо многа семена за јестива; уље и прераду из иностранства, све то онда се види да је ту широко поље за наш рад и да можемо ипак учинити много за поправку стања нашег земљорадника у оним крајевима где су те културе могуће. Ја нисам казао све културе

које долазе у обзир, али господо, свакако у томе пољу морамо да интензивно настојимо како бисмо наше потребе покрили са нашом властитом производњом.

Господо сенатори, што се тиче сточарства које фигурише, ја тврдим да је то врло важан наш артикал. Морам да споменем да најалост у сточарству нисмо постигли резултате у квалитету које би требали да имамо, да бисмо ипак могли боље афирмирати се на појединим пијацама, осим тога за нас је велики задатак да се посветимо што вишој бризи око сточних зараза. Ако рачунамо да наша сточна главница представља капитал од 20 милијарди динара, па узмемо у рачун само да 3% погине од заразе, онда то представља штету од 600 милиона динара годишње, а свакако може се рачунати и већи проценат. Према томе, годишња штета од сточних зараза иде у огромне цифре на штету нашег земљорадника и пољопривредника уопште.

Господо сенатори, у воћарству постигли смо већ лепих резултата, и онај рад који се врши са раздавањем садница уз повољне услове и гајења што лепшег броја племенитог воћа, то представља, господо, такође један рад у Министарству пољопривреде којим мора Министарство да се бави.

Код виноградарства имамо један специјални проблем, а тај је у томе да у нашој земљи постоји врло много хибрида, т. ј. директно родеће лозе. Од 170.000 ха, који се налазе род лозом, рачуна се, господо, да 22.000 ха је засађено хибридима. Рачуна се да од целокупне производње од 4 милиона хл најмање 600.000 хл даје лоза од хибрида.

И кад узмемо то у обзир, а често и често, да има код нас много лозе засађене на невиноградарском тлу, у равницама и низинама, онда ће нам бити разумљиво да је и то један велики фактор, који утиче на појачавање кризе у нашим чисто виноградарским крајевима. Питање и виноградарства и са тим у вези подрумарства јесте једно велико наше питање, које тражи још много посла, како бисмо такође постигли квалитетни род, са којим би ипак могли лакше да изађемо на стране пијаци, а осим тога, како бисмо нашли средства, — а то је у смислу оне идеје о реонирању и, ако хоћете, о рационализирању, — да би се првенствено и поглавито виноградарством бавили људи тамо, где су упућени на ту производњу, а нису у стању да се баве другим гранама привреде.

Господо, за сав тај рад који је потребан да се изврши на пољу организације наше производње, што претставља један систематски рад у дужем времену, у свему томе осећамо један недостатак, а то је: недовољно просвећен народ, недовољно изграђено наше пољопривредно школство. Господо сенатори, када је реч о једној од најнапреднијих земаља, а то је Данска, онда се човек пита од куда тај напредак, од куда тај напредак пољопривредни у тој држави. Одговор на то је овај: висок културни ниво тога народа био је база, на коме је тај народ постигао замерне успехе у својој пољопривреди.

У Данској је сељачка пољопривреда изграђена у културну јединицу, сељак је оспособљен просветом и знањем, за оне борбе које мора данас да во-

ди у животу сваки, па и земљорадник, пољопривредник. Без довољно просвете није човек наоружан за оно време, у коме се данас налази, него остаје код тога да ради све оно и онако како се радило вековима. Тешко може да се снађе, да користи повољну коњукуру, да пређе на продукцију једну вишу, једну компликованију културу. И услед тога, господо, он је у тешком положају. Услед тога потребно је за тај напредак просвећивање, заправо требало би повезати интелигенцију са нашим селом, да се интелигенција позабави више и побрине за свога брата сељака. Има, господо, изнад проблема које ми крстимо српским, хрватским, или југословенским питањем, изнад свега тога постоји један проблем, по моме мишљењу, а то је проблем односа између интелигенције и народа. (Одобравање). Интелигенција треба да дише духом свога народа, она треба да схвати своју дужност да са њим заједно живи да са њим заједно осећа, да је заинтересована за напредак и културу најзаосталијег брата сељака у ма којем нашем крају.

Зато је првенствено наш задатак дизање културног нивоа; да би смо оспособили земљорадника да у тим данашњим приликама може лакше да савлада све тешкоће. И, господо, ако хоћемо да проговоримо на један други начин, то значи дати народу модерно оружје са којим може да се бори и не оставити га са оружјем које спада већ у музеј, а с тим оружјем он треба да се бори са напредним народима, који раде на најнапреднији начин. Замислите нашег сељака са дрвеном ралицом, који треба да конкурише једном фармеру који ради са трактором и са комбином. То је ситуација у које се налазимо и то нам намеће дужност да томе посветимо највећу бригу. Како у томе погледу стојимо познато вам је врло добро.

Што се тиче специјалног нашег пољопривредног школства, ту уз два пољопривредна факултета са 392 љака имамо 3 средње школе, средње пољопривредне школе са 331 љаком и 26 нижих пољопривредних школа са 1195 љака. Ако испоредимо нашу земљу са ма којом другом земљом, видећемо да смо на томе пољу јако заостали, јер код нас долази једна пољопривредна школа на 500.000 становника.

Господо сенатори, ми имамо још један врло крупан проблем, а то је проблем наших пасивних крајева. Из наше земље постојала је стално емиграција, иселјавање у прекоморске и друге крајеве и још пре рата а наставила се у мањем обиму и после рата. У крајевима данашње Југославије може се рећи да је емиграција износила годишње 60.000 људи, од тога 50.000 људи у прекоморске крајеве. Разумљиво је да је наш елеменат емигрирао и морао емигрирати због своје запостављености у туђој држави. Познато је врло добро да се фаворизирало и форсирало развијање индустрије у другим крајевима Аустро-Угарске монархије и наш национални елеменат имао је једино пут отворен да тражи зараде преко мора и према томе ми са гледишта наше југословенске нације ми смо извозили људе, док се из других крајева бив. монархије извозило робу. Нашим уједињењем и ослобођењем емигрирање је пало. Оно је пало нарочито и због оних мера које данас преузимају

све државе против емиграције, па и прекоморске, али још увек је емиграција постојала и према цифрама са којима располажемо види се да смо и данас после уједињења имали емиграцију која представља губитак просечно од 10.000 људи годишње. То је, господо, проблем наших пасивних крајева и у прекоморским крајевима и многи наши пајер је наступила криза у индустријским земљама и у прекоморским крајевима и много наши пасивни крајеви који су се раније издржавали од исељеничких новчаних пошилјки, ти су данас у много тежој ситуацији и траже данас од државе далеко већу помоћ него би је иначе тражили, кад не би била криза у тим крајевима где су хранноци њихови на заради.

Господо, било је сасвим природно не само из националних разлога него из социјалних разлога, из социјално економских разлога, да се после нашег уједињења наметнуло само по себи једно питање, које је требало решити, а то је било питање: омогућити сељаку, земљораднику, да он дође до потребите земље, како би могао да остане у својој земљи, у својој домовини и како би ту могао да живи под бољим условима него ли што је то раније било. Господо, то је био задатак аграрне реформе. Аграрна реформа требала је да послужа за запосливање сувишка наше радне снаге коло низацијом у крајеве, где је било великог поседа. Аграрна реформа имала је задаћу и ту, да поправи и онај рђав однос у погледу поседовних прилика у нашој земљи. Ми, на жалост, имамо још старе статистике, јер немамо још најновије резултате у погледу раздеоце земљишних поседа, али из тих старих статистика знамо, да је код нас ситан, патуљаст, посед онај, који преовладава и да је потреба била, која нам се наметнула, да експроприацијом великих поседа појачамо наш елементар и појачамо онога малог ситног сопственика са још којим јутром земље, како би добио онај потребити минимум у земљи за његову егзистенцију. Аграрна реформа обухватила је 800 велепоседа у нашој земљи, а аграрних интересената, који су надељени том земљом и у чију корист сама има да се изврши дефинитивна експроприација и пренос власности, тих има 240.000.

Господо, ми смо имали и затекли и кметске односе, и аграрна реформа донела је ослобођење од кметских односа за 113.000 породица. У Јужној Србији имамо 20.000 чифчија, у чију корист, такође, има да се сада проведе аграрна реформа по закону, који је у ту сврху донесен. Господо, имали смо беглукче земље и било је 55 хиљада случајева односно пријава, у којима је имало да се задовољни тражење оних, који су земље потребни. Ја сам само неке цифре набацио због тога да видите, да аграрна реформа уза све оно што се може да каже да је била штетна, па највећа штета је била у томе, што се аграрна реформа тако дуго време држала отворено, што се дуго и дуго времена на њој радило, место да се решавало то питање. То је најштетније било, али уза све то можемо да кажемо, да је ту садржан и један велики национални посао и да је један велики социјално економски принцип, који ће, несумњиво, у у коначној конзеквенци дати повољан и користан резултат.

Господо, ја сам желео да вам бацитим летимичан поглед на прилике, у којима се налазимо, на задатке, који су пред нама, а сада би морао да кажем и да оправдавам и овај буџет, који је пред вама.

Нажалост, финансијске прилике наше диктовале су то да је буџет далеко испод онога што би требао да буде, — то јест да нам да потребна средства да можемо да радимо у далеко већем опсегу него ли што ће то бити могућно са овако скученим средствима. Буџет је — како је у Финансијском одбору Сената било извештено — смањен за 67,500.000. — динара, т. ј., за 37.65%. Он износи свега 111.639.109. — динара, — и несумњиво је то да ће требати тежити и убудуће, кад није било могуће сад, ја сам такав буџет затокао — томе да добијемо много већа средства да бисмо нашу пољопривреду могли унапредити и да бисмо нашем земљораднику дали много више помоћи него што је то могуће са овим средствима. Ипак господо, морам рећи да су редукације које су тако велике, проистекле због тога што је буџетирање државном свилом елиминисано из државног буџета у суми од 35 милиона динара што је елиминисан кредит за плаћање закупнине на великим поседима, у износу од 11 милиона динара и што је избрисан кредит за давање хака у Јужним крајевима, у вези са једним новим законом, у износу од 6 милиона динара. — Заправо редукација која иде на штету унапређења пољопривреде у износу од 40 милиона динара предвиђен је као државна дотација за пољопривредну закладу. — Али, господо, код досадашњих редукација, које су вршене у току ове буџетске године та дотација била је страдала и до сада; та дотација није исплаћивана у тој суми, — и према томе значи да се одржало досадашње стање. — Морам, ради потпуности да напоменем и то да бановине у буџетирању имају предвиђено 107.863.720. — динара, те ако узмемо и та средства за пољопривреду онда бисмо имали укупна средства, државна и бановинска у износу од 220 милиона динара. Од тога су лични расходи 29 %. — Господо, овако изгледа буџет који, је како велим, мален због данашњих тешких финансијских прилика. Али, тим више напора треба да буде код свих нас да се и са тим малим средствима учини оно што је највише могућно. Наш народ је благодаран; наш народ осети ако се има за њега срца и љубави, — и у најтеже време, ако он осети добру вољу, он је и на томе благодаран, а међутим више од тога може и треба да се учини. Не само добра воља, не само путем давања помоћи и путем повца који може државна каса да стави на диспозицију, већ и свим другим средствима ми треба да учинимо све што је могуће да би му помогли да он ово тешко стање преброди.

Ја сам уверен да ћемо ми то учинити. Ја сам уверен, да има код нас, у нашој земљи, довољно патриотизма. И, управо, тај садашњи критични момент који преживљавамо, када је тај наш земљорадник, најмногобројнији члан нашега друштва, у тако тешким приликама, — тај моменат ја мислим да ће бити једна полазна тачка, почетак за једну нову оријентацију, која нам је апсолутно потребна, а то је: да сви заједнички порадимо за

напредак нашег села, за његову просвету, за унапређење његове производње. На тај начин, господо, ми ћемо заједничком снагом савладати све ово зло и одбранити се, сачувати земљорадника, сачувати тај извор наше снаге, и, на тај начин, господо, дочекати боље дане, који несумњиво морају да дођу после овог великог искушења. И наше је само старање, да са што мање штете целу ову кризу претрпимо и преживимо.

С тим напоменама, господо, ја вас молим и препоручам вам, да примите овај буџет, који ће нам ипак дати могућности да учинимо што се може у овом моменту. (Аплауз и узвици: Живео!)
Потпретседник *Јован Алтићармаковић*: Има реч г. сенатор *Томо Јалжабетић*.

Томо Јалжабетић: Господо сенатори, и ако сам од почетка овог заседања ћутао, морам сада гласно да проговорим.

Г. Министар у своме експозеу, нагласио је узроке вањске и унутарње народне кризе. Ово је исправно. Пратећи народни живот више десетина година, знадем да је пре светскога рата читава Европа била један трговачки град. Ми смо имали енглеске конце, а оруђе аустријско, немачко, мађарско и свакоје. Рат је пореметио симпатије држава једне према другима, а након рата је завладала освета и гледало се да једна држава другој шкоди, па су постављене тарифске барикаде. Ми смо први осетили пад наших цена, јер нам индустријске државе нису дали своје продукте. Али, зато и њихов радник, макар и касније осетио је теже светску кризу него ми, јер ми, ако нисмо могли доћи до новца, нисмо били гладни. А када је индустријалац у другим државама напунио своја складишта, обуставио је рад, избацио је радника на улицу, и тај је радник постао гладан, беспосличар итд. Све су државе скупа створиле светску привредну кризу, и зато ни једна држава за себе не може је решити, а све скупа, како су је створиле, тако би је могле и поправити.

Ја се чудим, да у Друштву народа нема тако увиђавних политичара, који би то схватили тако како сам ја разложио. Ми се гушимо у нашим продуктима, они у својим, а радник је гладан. Ово стање, пре или касније, мора попустити. Ко може дуже издржати, биће победник.

Јер они од својих индустријских продуката не могу живети, једино је наша невоља та, да државе Средње Европе једна другој конкуришу. Ако се овај уговор Мале Атанте склопи и одржи, то би могло бити свима скупа једнака помоћ, а док се то не догоди, дотле вањске узроке ми одстранити не можемо.

Идемо на унутрашње узроке светске кризе, који су многобројни, премда малени сваки за себе, али пуно малих ствари, чине скупа једну велику ствар.

Много се овде расправљало о презадужењу сељаштва и раздужењу његову, господо, али нико није нагласио, да се законом постави максимум каматне стопе. Народ плаћа 18 и 20% камата на позајмљени новац и он читаву своју зараду на благо уновчи, једва плати камату, а главница остане цела. Неће помоћи ни зајмови, ако се каматна стопа не ублажи, јер 4—5 година он плаћа камату на камату, када се све сабере. Дакле тре-

ба законом максимирати каматну стопу.

Пре је било за време Аустрије државна каматна стопа 8%. Додуше то су знали спекулантни и онда обични. Спекулант је, кад је зајам дао, знао да се погоди за камату, како је он хтео, и нато је пристајао онај који је тражио новац. Зато је ипак велика заштита, ако се то државним законом установи.

Даље, господо, оснивање вересијских сељачких задруга. Тако је било концем прошлога столећа презадужено стање хрватског сељака, као што Видело се и наглашавало се: презадужено сељаштво и велик иконтигенти исељеника у Америку. Но сељаштво и велики контингенти исељеника у Америку. То је било као каква почаст. Сад је дошао католички конгрес 1900 године. На томе конгресу су патриоте одредиле, да се приступи оснивању сељака преузела је тада ново основана Хрватска пољачких задруга. Надзор и руковођење тога посла преузела је тада ново основана Хрватска пољоделска банка. И она је била као матица и примила се оснивања. Прву је задругу основао каноник Милан Страхинић помоћу грофа Јанка Драшковића.

Они су у новинама износили успех тога свога оснутка, и ја као млад човек, али духом полетан ја сам у новинарству пратио њихов рад, па сам се на концу упутно у Мали Буковац, да видим њихов рад. И године 1901 ја сам основао сељачку задругу у Ђурђевицу и пригодом њеног оснутка већ су се јављали непријатељи, који су већ хтели забушити. У првом почетку велика је тешкоћа оснутку задруге, јер у њу дођу само они људи, који имају поверење у управу и који требају зајам.

Пошто ми нисмо имали никаквог испита, ја онда нисам видео ни трговачке књиге, али сам се поуздао у своју бригу, у своје поштење, радио сам и успео. Нећу да набрајам оне злочине које су починили поједини лихвари, само ћу да нагласим да је задруга имала оснивачку скупштину јуна; дошло је до протоколације и 1 новембра требала је задруга да отпочне радом, а није било новца. Отпутих се са претседником Задруге у Загреб. Тамо је био неки жупник Барбић, који је давао упутства и упутисмо се код њега. Рекосмо му: фирма је ту а не може да почне радом. Он каже: идемо до г. Милана Амруша сада већ покојног, и он ће нам код прве хрватске штедионице изходити зајам. И како је рекао тако се догодило. Добисмо први зајам од 9000 круна од Прве хрватске штедионице на наше поштење. Гаранција је била ту, јер су правила казала да сви задругари јамче солидарно. То је јамство толико јако, да не може нико да изгуби ни једне паре. Процват задруге овиси од способности и поштења управе. Кад сам ја задругу основао, јављале су се жеље и у другим селима и ми би оснивали и друге задруге и могу рећи да сам у срезу Ђурђевачком основао 9 земљорадничких задруга. Све су оне процвале и данас још постоје. Само једна рђаво напредује — нећу да јој поменем име, али ту је управа крива. Ђурђевачка задруга и данас у овој тешкој ситуацији располаже годишњим прометом до један и по милион, а и иметак је велик

доста. Године 1922 ја сам тада био председником — у почетку сам био благајник — потакнуо сам питање грађења куће. — На скупштини је био овај предлог прихваћен и задругари су пристали на градњу куће. Морам нагласити да смо имали малу, тесну и трошну кућицу али смо хтели да градимо. Скупштина је пристала на грађење. Али настало је питање како. Ја сам рачунао с тим да смо ми имали да срушимо две старе куће пошто је задруга добила за време рата набавку петролеума, соли и шећера за срез, и ја сам то водио, ту је задруга приштедела 21.000 круна. За тај новац ја сам купио у суседном селу 20 хиљада комада цигаља. Задругари су дали бесплатан подвоз. Имали смо срушити две старе куће, од којих би добили доста црепа за кров, 20 хиљада цигаља смо купили а било је доста материјала од две старе куће и само је требало још нешто новца. Задруга је имала 160.000 круна полога, а ја сам исходно на скупштини да су задругари донели закључак, да ће сваки дати четири тежака код грађења. Ко ме је лакше нека да радну снагу.

Ко не може нека да кола, биће му рачунато, један дан као два тежака, а било је људи, који нису били ни тежаци и тај је давао 200 круна. Тако сам ја прибавио радну снагу и материјал. Што се тиче новчане стране ја сам рачунао: половину смо ми куће сазидали а са половицом ћу ипак моћи одољевати. Тако је рачунато и засновано, тако је и спроведено. Али, господо, ја сам био пет месеци жртва, морао сам моје господарство занемарити да сам надзирам и тај рад сам спроводим, да наредим и да исплатим, Када је зграда била готова, онда је читав трг био рекао бих полепшан: задругари одушевљени, јер је начињена једна овећа соба где се држе седнице, и господарске и политичке, како хоћете, то је једно стециште, где се један сталеж сам састаје и не сметано разговара а видим и неке агрономе који народ просвећивају у господарству итд.

Ето господо, то је један велики добитак за онај крај, где су сличне задруге основане, а то се може учинити без великих новчаних средстава, само од улога, треба само способан човек, и добра воља и то ће ићи.

Затим господо, имамо једну рану у нашем административном чиновништву. Нећу их све оптуживати, али би требало један тријер који би то мало прочистио. Ево један пример. У ђурђевачком срезу је заснован пројекат за канализацију два среза: копривничког и ђурђевачког. Елаборат је састављен и изложен на увид 1908 г. Нешто је било запрека ради новца, нешто ради намера оних који су то изводили, јер они не трпе штету од поплаве. Дошло је до приносбене расправе 1920 године — дакле требало је 12 година чекати, међутим је и сезона ратова прошла. Онда на доприносбеној расправи није могло доћи до споразума. Одлучила је власт да се канали, којима ми обилујемо, ва новац копају, и ово је добро било. Ми сами, место Ђурђевац, имамо шест канала који из планинског виногорја у нашу равнину теку. Није се могло одредити подводно подручје, које је фактично подводно, јер је такав терет пао на оно суседно подручје, да би људи радије оне ливаде остравили, него што би после

тога терета сносили. Три су инжињера кроз читаво наше поље, осим винограда, извукли подводне поделбе. Терет је износио по сваком јутру 80.— динара. Ми смо то плаћали и скоро исплатили, али канализација је спроведена у оној размери у којој је износ исплаћен. Како је то било поверено самој техничкој секцији, нико од нас интересената није ни знао колико је отишло на путне трошкове а колико на трошкове израде. И тако је остао један канал посве неочишћен за дуго од кога нам је највећа погибел претила; нисмо могли добити од управе старање да се тај још један комад да ископати, док нисам по једној депутацији г. Министру председнику Живковићу, то јавио, а он мени каже: Ви то мени напишите.

Молим арак, папира, кажем ја, добијем учеоници и напишем пријаву. За месец дана ја као иницијал и напишем пријаву. За месец дана је блио све у реду. Стигла је наредба да се има одмах копати и распоређено колико која општина добија и све остало. Али је то дошло крајем јуна и почетком јула месеца, када тежак има највише вода. Ја сам ствар оставио на миру до месеца септембра, јер је већ сељак све спремио, а за канализацију нико се не брине. Дошла је поплава, вода је провалила канал и поплавила најмање 20.000 јутара земље. Ја одем у среско начелство нађем пристава и питам да ли има какво решење у погледу канализације, јер би се морало почети радити. Он каже да нема ништа, али запита телефонски председника техничке секције у Беловару Розенцавајга како та ствар стоји. Резултат је тога разговора био да је Розенцавајг одговорно: ја се нећу примати копања док није сакупљен сав новац. То је мене заболело, а зима се примиче, прети поплава, а лањске године већ није било лако сакупити сав тај новац. Ја поднесем пријаву господину Претседнику владе. На ту пријаву дошао је један млад инжињер да то све прегледа. Кад је све прегледао, он је рекао среском поглавару, да ће рађе напустити службу него се примити тога посла. Међутим власт је наложила и хоћеш нећеш морало се, па је тако тешком муком до зиме у главном посао свршен, и корито тамо где је било најпогибелније продубљено.

Господо, има и других таквих примера, али ја сам споменуо само овај зато, да г. Министар то дозна и да Банској управи даде упуту, да се она тога посла прими и да ти канали који су засновани 1908 године, буду завршени бар 1938 године. (Смех.) И када се тако господо, ради, како да народ не буде незадовољан. Ја сам г. Министру поднео пријаву ради ове ствари. Овај г. Розенцавајг мора знати да се новац може убирати и онада кад се канал копа и пригодом је сењских киша када вода надире; држим да то он све зна, али он не партиципира на штети која отуда настаје, па зато и не жури.

Господо, ако се свака ствар мора оваквим ургенцијама да доводи до решења, онда како народ може бити задовољан. Ево имам један најбољи пример. Општинско заступништво у Ђурђевицу донело је закључак у фебруару ове године да се сајмиште које је само за неко време одређено — није ни одређено него је силом прилика тамо постављене премести на марвено сајмиште, које лежи

тик железничке станице, а које је ограђено бетонским скуповима, и повезано трачницама.

Прошле године је начињена мостна вага, да се то сајмште тамо премести, јер је народ силно страдао, пошто су бикови, сре стари бикови и волови, пошто имају да пређу 2 километра, или поцркали, или је неко свињче крепало, неко ногу сломило, а један јунац је на пут легао и крепао. И онда кад сам хтео да тому народноме злу да доскочим закључак је донесен, али се одмах јавила два гостионичара, пет трговаца и један апотекар, узели једнога адвоката, поднели представку и хоће то осујетити. Кад сам чуо да се спрема та артија право отидем среском начелству. Дошло је самном око стотину људи. Кад сам ушао у канцеларију начелства са неколицином ја јавим ради чега сам дошао, јест али ми кажу, да је поднесена претставка против тога. Добро, кад је поднесена поднећу и ја, рекао сам на то, па додао збогом и отишао.

Претставка је отишла и ја сам одмах погоднио шта се тада догодило. То је било у месецу јулу. Била је тада одређена комисија из Загреба, инспектор ветеринарства, сви су били за пресељење, али се није дало замерити овој господи, која су ради својих користи то хтела осујетити. Нека народ страда, само они да се помогну, јер је један гостионичар, општински одборник, на расправи рекао: да сељак дође, прода свиње, метне новац у торбу, и оде кући. Дакле, није свако морао дати прави зију! Из тога разлога власт није дала премештање. То је трајало све до 11 јануара, кад сам дошао овде. Ја сам, господо, отишао ипак у срез код среског начелника, али га нисам нашао. Тада сам рекао приставу: молим вас позовите г. среског начелника, да видим шта се хоће с тим. Ја не верујем, да начелник код себе држи један спис седам месеци нерешен на своју одговорност, него мора бити да има некога иза леђа на кога се ослања. Ја сам дознао — нисам хтео ни одмах код бана у Загреб, јер шта ми вреди да идем, Мартин у Загреб, Мартин из Загреба — ја сам отишао у среско начелство и потражио уредовни записник, да би га могао наћи. Водитељ записника тражи, па је дошао до списка са датумом од 6 јула, тражи даље али га нигде нема, опетује и нигде га нема. Најзад дођем начелнику и кад га питам за спис он се узврпољи па ми вели: „Па зашто нисте код мене дошли, него сте отишли тамо? Ја ћу то послати сутра“. То је било тачно на дан 15 децембра, а од тога дана па до 10, 11 јануара, кад сам морао доћи овамо, прегледајући записник код општине констотовао сам да спис није отишао. Отишао је само у грунтовницу и 13 јула враћен натраг. Од 13 јула до 10 јануара тај спис стоји на начелниковом столу и није отишао све донде док нисам запретио. Ја сам рекао приставу: Ја знам шта се хоће. Има се реконструирати општинско заступство.

Ту би имали доћи неки нови људи и ишло се с тога затим, да се добаве такви људи, спомоћу којих би се створио закључак, који би се противно томе премештању. Кад сам ја то све предвидео шта се хоће, ја сам се одмах упутио среском начелнику, а овде дао интерпелацију господину Министру, Др. Сршкићу и ствар је одмах проведена.

Драга господо, то су два примера, да видите, како постоји управа у народу и док таква управа постоји, онда се мора донести један тријер, који ће све то пречистити, а предбјежно имаде довољно тријера. Имамо једнога инспектора у Вараждину и нека се њему даде налог да годишње четири пута прегледа све уреде. Нека он само два пута строго обређа све уреде, па се онда неће наћи у заостатку. Треба ту једна камџија, која ће све потерати. У том се оцртава у опће уредовање.

Затим, имамо, господо, у општинама превелико оптерећење. Општине раде за државу више државне послове него народне. Крај свега тога народ мора да плаћа општинско чиновништво, које прима окрругло 68.000 динара годишње. Осим тога има ту разних терета праведних и неправедних наглашујем. Где год сам ја предузимао кораке, нисам могао успети, и зато ћу овде изнест.

У нашој Савској Бановини постоји већ одавна обичај, да су обртници димњичарски имали за задаћу да чисте димоводне објекте. Димничар је имао дужност четири пута на годину да прочисти димњак. Такса је била за улаз у димњак 2 динара, а за уски димњак 1.50. То се извргло тако далеко да обртна комора има данас више права него цели ратарски сталеж. Тако се тај статут извргао, да димничар мора дванаест пута на годину чистити све димоводне објекте, а ко не би то дозволио, тај мора бити кажњен.

По шумским прописима, пошто је наша Подравина исцрпила своје шуме, свака кућа добива по четири просторна метра дрва и дванаест метара центи угљена. Разумљиво је дакле да то није никоју доста. Тај мора да иде у шуму и да на недозвољен начин узме дрва. Али, господо, за четири прост. метра дрва и 12 мет. центи угљена дванаест пута чистити димњак, зар то има смисла? Осим тога цела Подравина има у својим кућама тако уређене собне пећи, да постоји једна жељезна платна где се може кухати, а у рору испећи не питајући, је ли тај мирис може подносити.

Па сада г. димничар неће да чисти, он даје у најам тај посао, па и тај господин, који то прими неће ипак да ради.

Али тај димничар добије у Ђурђевачкој и Вирјанској општини по 90.000 динара. Господо, ја сам вам оцртао шта ради димничар. Он не ради ништа а вуче плату и тако је дрзовит да се и мени руга, јер има заштиту у Трговачко обртној комори. Ако је у граду потребно чишћење, ја то признајем. А на селу, зар треба 12 пута димничар да чисти? Ја сам то говорио и г. Бану. Он ми је одговорио тога нема у Србији, тога нема у Далмацији. Али, ја сам овде то нашао.

Димничар је за то да препречи пожар. Ја то признајем. Али, да ја морам димничара обогаћивати, то је апсурд. Ово се не сме догађати. Зато ја молим господина Министра, да упозори г. Бана на ову аномалију и да је докине. (Министар пољопривреде **Деметровић**: Зато је надлежан г. Министар трговине).

Општине не само да су оптерећене са државним пословима, него најновијим законом, за кога сам тек јуче дознао, законом о унутрашњој управи, чланом 15, каже се:

Општина која је одређена за седиште среског начелства, уз потпору осталих општина тога среза, дужна је дати прикладне просторије за среско начелство и трајно сносити трошкове за његово смештање. По службеним просторијама имају се подразумевати и стан среског начелника и једног служитеља.

У ђурђевачкој општини када је дошао тај налог, срески начелници су се мењали.

Постављен је приговор згради и ђурђевачка општина имала је платити 14.000 динара, за адаптацију државне зграде. Ја сам мислио да се бар то докине. Али на то нисам добио никакав одговор. То је нагомилала трошка на трошак, под којим народ стење.

Ја више нећу да набрајам овакве случајеве и да замарам вашу стрпљивост. Зато ћу да замолим г. Министра да одреди да банска управа Савске бановине настави регулисање овог питања.

Овде је једна пријава Среског начелства у Ђурђевцу односно плаћања и чишћења димњака. Ево шта се овде каже:

„Среско Начелство у Ђурђевцу

Бр. 1324-32 Ђурђевац, 28 јануара 1932 г.

Господин Иван Штефанов Кбр. 657

у Ђурђевцу

На темељу поднесене пријаве, да спречавате чишћење димњака и осталих димоводних објеката, позивате се, да се таквом чишћењу не одупирете, јер се исто темељи на правилнику за вршење димничарског заната, односно ријешењу Краљевске банске управе Савске бановине, одељења за трговину, обрт и индустрију у Загребу од 7 децембра 1931 године бр. 18410-8 којим сте дужни све димоводне објекте чистити идати.

Исто тако сте дужни темељем члана 12 истог правилника потврдити својим потписом у радној књизи, коју вам димничар поднесе приликом обаве чишћења и његовог помоћног особља.

У противном случају поступити ће се против вас, казниено по постојећим прописима.“

Дакле област се овде брине за наше објекте.

Ја имам овде једну претставку из Вирја, па бих био слободан, да је овде предам г. Министру пољопривреде, да може почети уредовање по њој. (Прилази г. Министру пољопривреде и предаје му претставку).

Изјављујем да ћу гласати за буџет макар није добар. (Одобравање).

Потпретседник **Др. Фран Новак**: Реч има сенатор г. Др. Јанко Рајар.

Др. Јанко Рајар: Господо сенатори, у нашој аграрној држави, требало би пољопривредни посветити нарочиту пажњу. Таква се пажња међутим како смо чули из експозеа Г. Министра — не види из предложеног буџета Министарства пољопривреде; шта више буџет испао је тако мален, да с њиме није задовољан ни сам г. Министар пољопривреде. Али имајући у виду да је буџет тако мален само због тешких господарских прилика, у којима се данас налазимо, ја ћу господо, да

гласам за тај буџет, јер би било грехота да г. Министру пољопривреде, у кога имам потпуно поверење, не дамо ни ово мало што му је оставио г. Министар финансија. Ја с тога нећу да улазим у појединости и да критикујем тај буџет, већ сам се јавио за реч само с разлога да чиним неке напомене.

Допустите ми, господо сенатори, да овом згодом кажем две три речи и о господарским приликама у Дравској бановини — мојој ужој домини.

Садашња привредна криза у Дравској бановини, најтеже погађа аграрну производњу. Цене тамошњих аграрних продуката, нарочито хмеља, дрва, стоке и вина, веома су пале, па се тако повећала разлика између индустријске и аграрне производње. Сем тога аграрна продукција у Словенији, већим је делом скупља него ли у осталим пределима државе, јер је земља неплодна и без јачег ђубрења не доноси плодове. Сељак дакле, само великим напором и тек у нормалним приликама може да производи онолико колико му је потребно за скроман живот. Данас када је извоз његових производа скоро посве престао, његов је положај веома тежак. Дрво, које је извозно понајвише за Италију и које му је била тако рехи жељезна резерва данас не може да прода ни у бесцење.

Извоз стоке који је био до недавна приличан, нарочито у Аустрију, престао је у последње доба посве, јер се Аустрија оградилa високим царинама и контингентирањем увоза стоке.

Нарочито пак преживљује тешку кризу наш виноград. По нашим сунчаним брдима и брежуљцима, где је земља готово за сваку другу културу неплодна, засадили су наши претци винову лозу. До недавна могли су ти поседници винограда да нађу скромну егзистенцију од прихода својих винограда, који им је претстављао тако рехи једини извор прихода. Данас пак прекомерним опорезивањем вина и падом консума дошли су у очајан положај. Пошто за своје вино више не нађе купца, већина од њих остала је без средстава да си набави потребну храну. С тога држим да је неопходно потребно да се трошарина на вино снизи и да се она више не наплаћује при доласку вина у подрум трговца, односно гостионичара, већ тек онда када се преда конзуму. Тиме би се омогућило да би трговци били у стању да си набаве веће залихе вина, што данас није могуће због наплате трошарине која где где премашује цену самога вина. Сем тога потребно је да се снизи цена артиклима који виноградару требају за сузбијање переноспоре и оидијума, а то су модра галица (плави камен) и сумпор. Познато је да је била раније цена за 1 килограм галице обично једнака цени једног литра вина. Прошле године међутим ми смо плаћали модру галицу по 8 динара килограм, док се вино у Дравској бановини продаје по 3 па чак и по 2.1/2 динара. Слободан сам с тога замолити Господина Министра Пољопривреде за дејство, да се цена галици, која се израђује у Суботици, снизи или пак укине царина на галицу како би виноградарни могли да ово опробовано превентивно средство против переноспоре добијају уз примерну цену из иностранства, како

је то раније био случај (један глас: то би ишло претежно на нашу штету и не би ишло у нашу корист, већ у корист Италије) не треба индустрија да заслужије толико, да буде 1 килограм галице 8 динара. Ми смо је добијали много јефтиније раније, него данас кад се израђује у Суботици.

Господо сенатори, како свуда тако и у државној бановини данашњу кризу особито тешко подносе они сељаци који су се задужили у доба јефтиног новца и који морају да одплаћују своје дугове сада када је новац скуп. И несумњиво је да је у том питању потребна хитна помоћ у правцу да се тим сиромасима омогући постепена одплата дугова и да се снизи камата. С тога поздрављам нацрт Закона о заштити земљорадника који је Краљевска влада већ поднела Народној скупштини.

Ово сам, господо, држао за потребно да напоменем у погледу прилика у Словонији.

Сад пак дозволите ми, да се дотакнем једне друге управне гране, која спада у ресор г. Министра пољопривреде, а то је нашег ветеринарства. Господо сенатори, ви знате да је наша земља сточарска и да у нашем сточарству лежи огроман народни капитал. Па кад је томе тако, а тако јесте, намеће се питање: да ли је ветеринарска служба у земљи уређена како треба и да ли су г. Министру пољопривреде дата буџетом потребна средства, да ветеринарска управа може да врши свој задатак, а то јест очување здравља стоке а нарочито у погледу заразних болести. Ја, господо, на ово питање, морам да одговорим негативно, јер у нашој држави још немамо закона о уређењу ветеринарске службе, а буџетски кредити, како смо чули, за ветеринарску управу и сувише су смањени тако, да се бојим, да она неће бити у стању, да са успехом врши свој задатак.

Мени је, господо, познато, да је садашњи г. Министар пољопривреде одмах чим је преузео свој ресор, наредно; да се изради законски нацрт о уређењу ветеринарске службе, па му на томе искрено благодарим, молећи га да изволи, нацрт тога закона, чим буде израђен, што пре изнети пред Народно Претставништво. У томе закону треба да се државна ветеринарска служба уреди тако, да државни ветеринар не буде само канцеларијски човек, који се бави са ветеринарско полицијским пословима, већ треба да посвети сву пажњу и куративној ветерини и да буде у своје подручју прави учитељ и саветник сточару по свим ветеринарским и сточарским питањима. Ја, господо сенатори, морам овде да нагласим речи сточарским питањима због тога, што се са неке стране ветеринарима оспорава право делатности на пољу сточарства. Ја сам, међутим, мишљења, да у нашој земљи, где има још пуне руке посла у практичном сточарењу, треба сви, који су способни и вољни, да сарађују у слози и да нико не сме да буде искључен од сарадње а најмање ветеринари, којих има у земљи преко 600 и који за рад око подизања сточарства несумњиво имају нарочиту спремност. Уосталом, ветеринар већ по самом својству ме звању у сталном је контакту са сточарима, услед чега он мора — хтео или не хтео — да се бави сточарским питањима. Молим стога г. Министра пољопривреде, да на рад у сточарству при-

тегне и државне ветеринаре. Исто тако га молим, да по могућности намакне потребна средства у сврху, да би срески ветеринари и у доба, кад нема заразних болести, могли да обилазе свој срез и да сељаку — кад год их треба — изиђу у сусрет.

Сада, господо, нека ми буде дозвољено да пређем на друго једно питање: на питање ветеринарских делегата на страни. Изашиљање тих делегата односно њихово стално експонување оснива се на ветеринарским конвенцијама, које смо склопили са неким суседним државама: са Аустријом, Чехословачком, Мађарском и са Италијом.

Задатак тих органа јесте проверавање дијагноза које су ставили страни ветеринари на увезеној нашој стоци и контрола о томе да ли се одредбе ветеринарских споразума доиста и тачно провађају. Ветеринарски делегати имају, дакле, да заштите интересе наших извозника стоке и сточних сировина па су с тога веома потребни. — Штета је што до сада имамо ветеринарског делегата само у Бечу а не и у Прагу, Будимпешти и Италији. За успешан рад, разуме се, потребна су ветеринарском делегату средства за путовања, јер у његов делокруг не спада само Беч већ цела Аустрија. У томе погледу, на жалост, није досада било све у реду. Ја то врло добро знам, јер сам и ја две године био на томе положају. Молим с тога г. министра пољопривреде за дејство да у томе погледу мој наследник боље прође него ли ја и да му се омогући вршење дужности и изван његовог седишта. Па и његове принадежности треба да се сравне са платама чиновника иностраних послова који су са службом на страни, јер сада то није случај. Док на име ветеринарски делегат прима плату у обичним динарима, а додатак на скупоћу у Аустријским шилинзима, добија чиновник Посланства у Бечу у златним динарима своје принадежности и исплаћују му се у доларима. Отуда долази да чиновник Посланства, који је иначе у истом рангу са ветеринарским делегатом прима скоро за половину веће принадежности што никако није у реду. Кад су сви из једне државе, треба сви и да примају једнаке плате. Ја држим да би у томе правцу требало да се поправи члан 32 садашњег Финансијског закона, те да сви ти чиновници, који су са службом на страни, примају исте принадежности у истој монети т. ј. у доларима. — Господо, новац који се троши за ветеринарске делегате није узалуд бачен, јер стране државе, код провађања ветеринарске конвенције, а нарочито Аустрија, често нису лојалне. Те државе тумаче одредбе ветеринарских конвенција често и на нашу штету, тако да је ту интервенција делегата веома потребна. Ја ћу о томе да наведем само један пример. По ветеринарској конвенцији, која је на снази између нас и Аустрије, свиње мангалишке пасмине и њезина крижанчад ослобођене су од царине, док свиње немачке пасмине, које се гаје у неким пределима наше државе, плаћају царину, ако имају тежину испод 150 кг. Та царина, у границама континента, износи 18 златних круна на један комад, а изван континента царина износи 45 златних круна од комада. Припадност пасмине имају по конвенцији наши ветеринари да службе ради утврђују и морају о то-

ме да прикlope сточном пасошу и нарочито уверење. Тако је то ишло глатко до средине новембра месеца. Наши ветеринари су давали та уверења, а аустријски ветеринари који имају иначе право да контролишу припадност расе, увек су то признавали. Наједанпут, у средини новембра, настала је читава бука и узбуна на бечком тржишту, јер су аустријски ветеринари добили посебна упустава да имају што је могуће строже поступати код контроле у погледу пасмине. И тако су између 3.000 свиња, они нашли 2.500 комада, које тобож не припадају тој раси, и да треба да се за њих плати царина, и то у износу од 45 златних круна по комаду. Тако би та царина, коју су требали наши трговци да плате, изнела преко 300.000 дин. Извозници су ме звали, ја сам протествовао против тога, и казао сам: да се то ни пошто не може да примени, јер су наши ветеринари дали званична уверења, која треба да се признају бар за дотични сајам, за који су свиње дошле, па касније да се о томе разговарамо, а не преко ноћи да се то мења. И тешком муком ипак ми је успело да су они признали наша уверења, и да наши трговци нису требали платити преко 300.000 динара царине.

Ја сам навео тај пример, да видите да је потребно да тамо буде један човек, који ће pazити и узимати у заштиту наше извознике, када је то потребно. Ја морам томе да додам још и то, да је аустријско министарство, пошто није хтело да дође до сукоба с нама, када је видело да сам ја протествовао против тога, касније дало нова упустава тамошњим ветеринарима и од онда нису више правли потешкоће.

Господо, ја сам на крају. Хтео бих само још да учиним један апел на Г. Министра просвете, кога, на жалост, нема овде, али ја ћу ипак то изнети, а то је у погледу нашег ветеринарског факултета у Загребу. На том факултету имали смо до сада столицу за сточарство, а сада је Г. Министар одредио да слушаачи ветеринарства морају да иду на предавања на пољопривредни факултет. То је незгодно, јер има преко 100 слушаача. За теоријску обуку још би ишло којекако, али се не може захтевати да они иду у сточарски завод, јер тамо има премало места, и они тамо не могу научити у сточарским питањима онолико, колико би научили, када би имали посебну столицу за сточарство и посебан сточарски институт. Молим стога Г. Министра просвете, да опет постави наставника за сточарство и да оснује на ветеринарском факултету и завод за сточарство. Нема ниједног ветеринарског факултета, нити иједне ветеринарске високе школе на свету без сточарског института, па не би смео ни наш факултет да буде без њега, ако се хоће да не трпи штету настава из сточарства на тому факултету.

Тиме сам завршио, и изјављујем да ћу гласати за буџет Министарства пољопривреде.

Потпретседник др. Фран Новак: Реч има Г. сенатор Паја Обрадовић.

Паја Обрадовић: Господо сенатори, вријеме је одмакло, па ћу бити врло кратак. Ја сам већ у начелној дебати рекао, да ћу да допуним свој говор за поједине ресоре владине. Код Министар-

ства пољопривреде, ја бих имао само то да кажем и да замолим и вас, да ме помогнете, да капацитирамо Г. Министра пољопривреде, да се што је могуће већма и јаче побрине за то, да се у Министарском савјету донесе један хитан закључак и одлука, да се за пасивне, особито горске крајеве, који се баве с благом и од блага живе, набави што више крме, да се оно благо може одржати на животу. (Узвици: Тако јел!) Ви сви видите какво је ово невријеме сада. Стара пословица народна каже, — а то је влада требала знати и бити спремна још прије за ову невољу. Старо народно искуство каже: „Сачувај те Боже тетинијех колачића и јужица около Божића“. Кад тета донесе уштипке у торби и друге милоште братињима, она однесе три пута више. А друга још пословица каже: „Боље Божић кужан, него јужан!“ Због старог искуства у овакој невољи влада је морала бити спремна за овај тежак рад и за ово тешко вријеме.

Данас је почетак прољећа и у народу влада стогодишње увјерење, да какви су Мученици, онаки ће бити и 40 дана иза њих. Ја мислим да је према томе створено увјерење, што су Мученици падали на дан почетка прољећа. Јулијски календар заостао је од 1900-те још један дан иза сунчане године, и мислим да се је ово искуство стекло за прошло стогодиште кад су Мученици падали на 21 марта по новом календару. А данас је 21 марта. Држим, какав је данашњи дан да ће према народном вјеровњу, прољеће тако и бити. Ја сам на селу живио и чуо сам од народа, и будите увјерени да сам се увјерно, да мало разлике има између фактичног стања и народног вјеровања.

Кад тако ствар стоји, а код нас горе лежи снијег до појаса, — пало га је негдје још у јануару мало, што каже народ: „за натикачу“, па се смрзнуо, земља је била смрзла, па га не једе, јер није влажна и није топла. Овај први снијег дочекао је други, који је пао сврх њега. Нирнуо је онда југ, а почела је била киша и овлажила, ударила је студен и за моје вријеме, кад сам био онамо, падао је равних 56 сати нови снијег. Падао је, као да га на сито човјек просијава. Ја сам је два продор до Бихаћа 30 км. Пошао сам иза поноћи, мислио сам да ће влак око 5 сати кренути, а дошао сам око 11 сати. А сад ево пада опет.

Ја знам шта значи толики снијег за онај народ у овим приликама, гдје су ливаде слабо родиле, тако да народ није нашао у огромној већини и огромном броју ни пола лањског сијена, и душа у мени плаче, кад помислим, шта ћу, и како ћу јадном народу да помогнем. Обраћају се на мене брзојавом и молбама; плачу људи и кукају, а шта ћу им ја?! Јадни ти су они са мном и ја с њима! (Министар пољопривреде др. Јурај Деметровић: Помаже се, колико се може!) Ја видим, да се ништа не помаже, Господине Министре! До сада ништа нема! Ја ћу сутра, кад будем код буџета Министарства социјалне политике говорно, доказати једним класичним примјером, како се све добро које одавлен пође изврне у зло док дође онамо. (Министар Деметровић: Сретстава има банска управа). Као што сте и Ви нагласили, нико нема љубави према народу. Онај који међу њим служи и равна и управља његовом судбином и треба да му је најбољи пријатељ, да види његове невоље

и муке да се за њ за времена збрине, онај то не разумије, а нема ни љубави, и тражи свуда да се плати оно што уради. Ви ћете видјети, Господине Министре, кад будем сутра износио случај, да је два вагона кукуруза заплијењено већ два мјесеца дана, и заплијењено стоји стога, што се не плати среском начелнику и среском канцеларисти 1.000. — динара трошкова, што је неки самозвани Црвени Крст отео кукуруз од Земљорадничке задруге, која га је наручила и која га је платила са 100. — динара метар у Пожаревцу. То су страшне ствари. А што се тиче крме, ја не видим да ико шаље једну сламку сијена, а камо ли чега другог. Зато вас г. Министре, молим лијепо а мислим да сте и дужни да у том правцу помогнете народу и да у Министарском савјету тражите помоћи. Не тражим да се даје цабе, јер то је тешка ствар у оваким приликама државних финансија.

Тражим да у Министарском савјету тражите да се не добије цабе или да се поклони, него вас молим да се побринете да се у Министарском савјету, у споразуму са г. Министром финансија и свом владом, донесе закључак да се однекуд збрине неколико милијона за тај пасиван крај и да се народу дају позајмице. Народ ће то платити, ако хоћете и камату, само немојте да га пуштате да му све гине. Он из свога блага купује насушни хлеб, одијело, освјетљење и све што му је за живот потребно.

Друга ствар јесте ова: ја бих молио г. Министра и г.г. сенаторе да ме подупре да се у будуће побрине и да се тражи и нађе начин да више не дође до ових жалосних прилика, до којих је дошло две године у Лици. Ја сам видио у клупској сједници гдје су донијели неке хитне предлоге да се олакша привредна криза и ту се помињали неки извјесни крајеви као Повадарје, да се компензационим уговором са другим државама осигура боља продаја блага из тих крајева. А Лике и западне Босне нико није споменуо. Мени нијесу ни дали да о томе говорим, нијесам био вјешт формалностима кад се за ријеч јавља, и тако су ти хитни предлози отишли без мога предлога. Зато бих молио да се г. Министар побрине да и оно благо, које се одгаја у Лици и западној Босни, и гравитира за извоз према Јадрану добије бољу прођу, иначе онај народ је осуђен на пропаст. Богу је плакати да се јесенас јање продавало за 20—50 динара, а овди за 60—100 динара. Које је узимано за 100 динара јакн ју је човјек једва могао од земље подићи.

Ја сам поп, који не кадим само у цркви, него који сам и близу народа; тиче ме се његова судбина и боли ме његов тежак живот. И тако биљежим и понеке ствари, које ми баш као попу не би спадале у дужност. Ја сам 1922 године од куће до куће биљежио колико има становника у мојим селима, — јер неко одлази, неко долази — да знам какво ми је стање у парохији. Узгред сам онда пописивао и колико је блага поскопало од заразе прошле године. Ја сам узео собом те белешке и ево их. Господо, ја сам изненађен овом дебатом, јер сам мислио да ће она сутра доћи на дневни ред, па сам досијео да саберем само за село Круге, и шта мислите колико је у 98 кућних бројева поцркало блага. У 98 домова ска-

пало је 56 коња, 312 говеда, 1782 овце и 233 козе. Сад, господо, замислите, колико је скапало, у она 302 дома која су ево овде пописана, а за која нијесам досиео да саберем бројеве. Да се увјерите да сам од куће до куће пописивао ево. Пазите само: (Чита) пропало једно говече, 10 оваца, 2 козе, даље: пропало троје говеди, 5 оваца, 1 коза, пропало 11 оваца, 8 коза, итд., Помислите господо, да има кућа, као што је на пример кућни број 16, где је пропало: 2 коња, 5 говеда, 80 оваца и 12 коза. (Један глас: Је ли што остало?) Нешто му је остало, али то је тако мало да није вриједно спомена. А зашто се то догађа? Код зараза се то догађа, нека ми г. предговорник Др. Рајар опрости, зато, што код г. ветеринара нема онога што г. Министар каже да има, нема љубави према народу. Наша интелигенција је далеко од села. Сваки тражи наплату: ни доктор неће да дође ако му се не плати. Бивало је па дође човјек са пребијеном ногом, а он неће да врши операцију док му се за то не плати. Па је тако и код ветеринара. Ми у нашем срезу немамо ветеринара већ не знам откада. Имамо онога из Удбине и он кад дође покупи скоро све оно што би требало да он прегледа благо, да се информише, да да какве друге користи нема. А кад зараза наступи, да он прегледа благо, да се информише, да допомоћ, да донесе серум, и да да благу, — од свега тога нема ништа. Један пут је био случај, за неук народ неприступачан. Појавиле су се блажне оспнице. Кад се оне појаве, онда се обично вади и прави серум из оних њихових крастица. Селак види то и каже: како ће он мени лијечити благо кад он узима ону болест од које је благо поцркало и меће на моје благо. И онда народ шта ради? Он онда води благо и пере му уши да сапере онај лијек; јер он то не схваћа. Кажем ја ветеринару, зашто он то не донесе у бочици да то изгледа као лијек, и онда би то помогло. Он не ради ни тако, него дође на плац, побере ону плацарину од плаца, стрпа трошак у џеп и мирна Бачка. Зато сам ја рекао: да поздрављам оне ријечи господина Министра јер по њима знам да он као културан претставник наше расе и народа види до дна осјећам — ја најбоље — да Ви то сасвим правилно кажете господине Министре. Мало има и срца и разумјевања наше интелигенције за сеоски народ.

Ја сам још 1906 године, пишући неку сатиру на нашу уставно-политичку свијест, то већ казао.

Ову своју књигу (показује је) написао сам онда кад је требало и у Лици народ освјешћивати и у њој за политичку борбу снагу прибирати. Лика је била политичке шараге на политичким колима која је Куен гонио. У те шараге трпао је Куен своје пропале кандидате у другим крајевима Хрватске. Куен је практиковао тако, да је Лику остављао за два три дана касније да се у њој бирају посланици; па који је кандидат пао у Сријему или Загорју, гдје је број изборника био јачи због цензуса, он га је бацио у Лику. Тако је било 1897 год. — које је — па је постављен један кандидат кога нико није никад ни чуо ни видио а камо ли познавао, ко је и какав је. Био је то др. Владимир Николић, Земунски. И замислите до 10 сати прије подне на сам дан

избора, наоко су избори почели у 8 сати још није био стигао брзојав од владе, ко ће кандидирати. Слегли се људи, иду као у сватове, пију и уз пут пјевају. Више Петровасела уза страну сретају их солари, који су сол возили. Мисле да су сватови, питају људи: јунаци ко се то жени? „Ко је млада, брате“ одговарају бирачи, то зна свако; млада смо ми, али не знамо, ко је младожења. Пиј ево ти чутуре, добићеш и другу ако ти та није доста, али не питај ко је младожења јер не знамо“. Кад су људи свршили своју грађанску дужност, и изабрали онога за кога нико није знао ни ко је ни шта је, — питали једнога мађарског посланика, који се ту нашао: „ама знаш ли га ти?“ каже „Не знам ни ја, знам да Никола Петровић има некога шурђака и да се тако некако зове“. Одгласали људи и изабрали кандидата, па вичу: Живео Никола Владимировић! (Смех). Људи јели и пили, па кад су се мало понапили, појавила се код њих критика, и онда почињу интелегентни да разговарају. Ту су и попови и учитељи и ветеринари и престојинци, сва она свјесна антрамања господска — што се вели — и почели да критикују. Неки се сељак напио па један од госпoде приговара како је несвјестан.

И онда се љуте међу собом, па ће један рећи: „Којешта! Читав Сријем, па ни једног опозиционара. Славонија исто. Неке пустише у Загорју и загребачкој жупанији, да не буде монотоније у Сабору. Треба који миш, да мачке не забраве ловити. Трулеж је у друштву и гњоно организам утонуо је у обломовштину и аргусовштину; ни уши му се не виде. Онај пијани Милиша, само је мали чир, на који цури гној. Таквих чирева имате на стотине хиљада. Но нису ни они толико погубељни, колико подкожни. Гори су подкожни, амице, гори. Ми медицинари то добро знамо. А нас подкожних има у овим крајевима толико, да држимо баланс онима који цуре. Шта више да није нас, ни њих не би било. Ми се циједимо унутра, а отрована крв избацује ове на површину. — Доиста имате право, — вели онај што је приговарао оном сељаку. — Имам право? Замислите колико ларме на Универзи, демонстрација и Бум-мела. И кад једном за увјек сађемо са стуба ограђених филаретама, као да ни у сну нијесмо мислили о конституцији, слободи и праву. Панем ет цирценес. Жену под руку и каријеру преда се. Прождире нас бирократизам као кит ситне животињце и гдје нас избаца, пуштамо траке као полипи на народно тијело без мисли, без унутарње воље да унесемо свјетла у таму, да филтрирамо спљачину. Универзитетски алтруизам прогруша се и постаје егонизам, а идеализам и слобода преврће се у сервиланизам и тиранију. Добро; ми то оправдамо са класичним: „не смијем“. Али треба бити женерозан, па признати да и они имају своје: „не смијем“. Код политике има за сваког „баубау“, итд.

Госпoдо, такво је стање код нас. У односу интелегената према селу ја бих још нешто имао да говорим, и то о аграрној реформи. Али, пошто је вријеме одмакло, ја ћу свршити. Хоћу само да нагласим да аграрна реформа није проведена правилно и да се није давала земља како треба. Када се је давала земља, требало је одузети земљу не само великим посједницима него и оним малим, којима је дана три пута боља земља, па се с том земљом могло диспонирати и дати онима који најмање имају. Данас би аграрна реформа постигла била доље своју сврху и онај крај би друкчије стајао, те се не би доспјело до тога да су „Американци“ и други богати људи прекупљивали земљишта, а сиротиња и даље остане сиротиња.

Ја сам с овим свршио и изјављујем да ћу гласати за буџет, иако сам рекао да ће ми Г. Министар овог ресора кољиво носити, ако умрем. Кад сам остао жив, ево да се с њим измирим.

Потпредседник Др. Фран Новак: Пошто се више нико није пријавио за реч, објављујем да је претрес буџета Министарства пољопривреде закључен. Молим г. известиоца да приступи читању појединих партија буџета Министарства пољопривреде.

Известилац Др. Владимир Андрић: Чита партију 662.

Потпретседник Др. Фран Новак: Прима ли Сенат прочитану партију? (Прима). Објављујем да је прочитана партија примљена. Изволите читати даље. (За овим је Сенат, гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији, у смислу чл. 102 Устава и чл. 67 Закона о пословном реду у Сенату, примно цео буџет расхода Раздела XII Министарства пољопривреде, и то од партије 663 до закључно партије 847, а такође и буџет државних привредних установа ресора Министарства пољопривреде.)

Објављујем да је целокупан буџет ресора Министарства пољопривреде примљен.

Пре него што закључим ову седницу, молим вас да примите к знању да је Финансијски одбор поднео Сенату извештај о предлогу Закона о изменама и допунама Закона о непосредним порезима, Закона о порези на нежењена лица и пореском ослобођењу лица са деветоро и више деце. Овај ће се извештај ставити на дневни ред кад то Сенат буде одлучио.

Ову седницу закључујем, а идућу заказујем за сутра, у 9 часова пре подне, са дневним редом: наставак претреса предлога буџета у појединостама.

Прима ли Сенат овај дневни ред? (Прима) Објављујем да је примљен.

— Седница је закључена у 21 час. —

Стенографски биро Сената

Начелник:

Антоније Ж. Шокорац

Стенографски ревизори: Др. Љубомир Шкроблин и Др. Владимир
Машић; стенографи: Др. Марко Гојак, Михаило Пајић, Сава Павловић, Воји-
слав Станојевић, Гојко Божовић, Видак Перчевић и Владимир Шенк; стено-
графски приправник: Душан Лазаревић

